

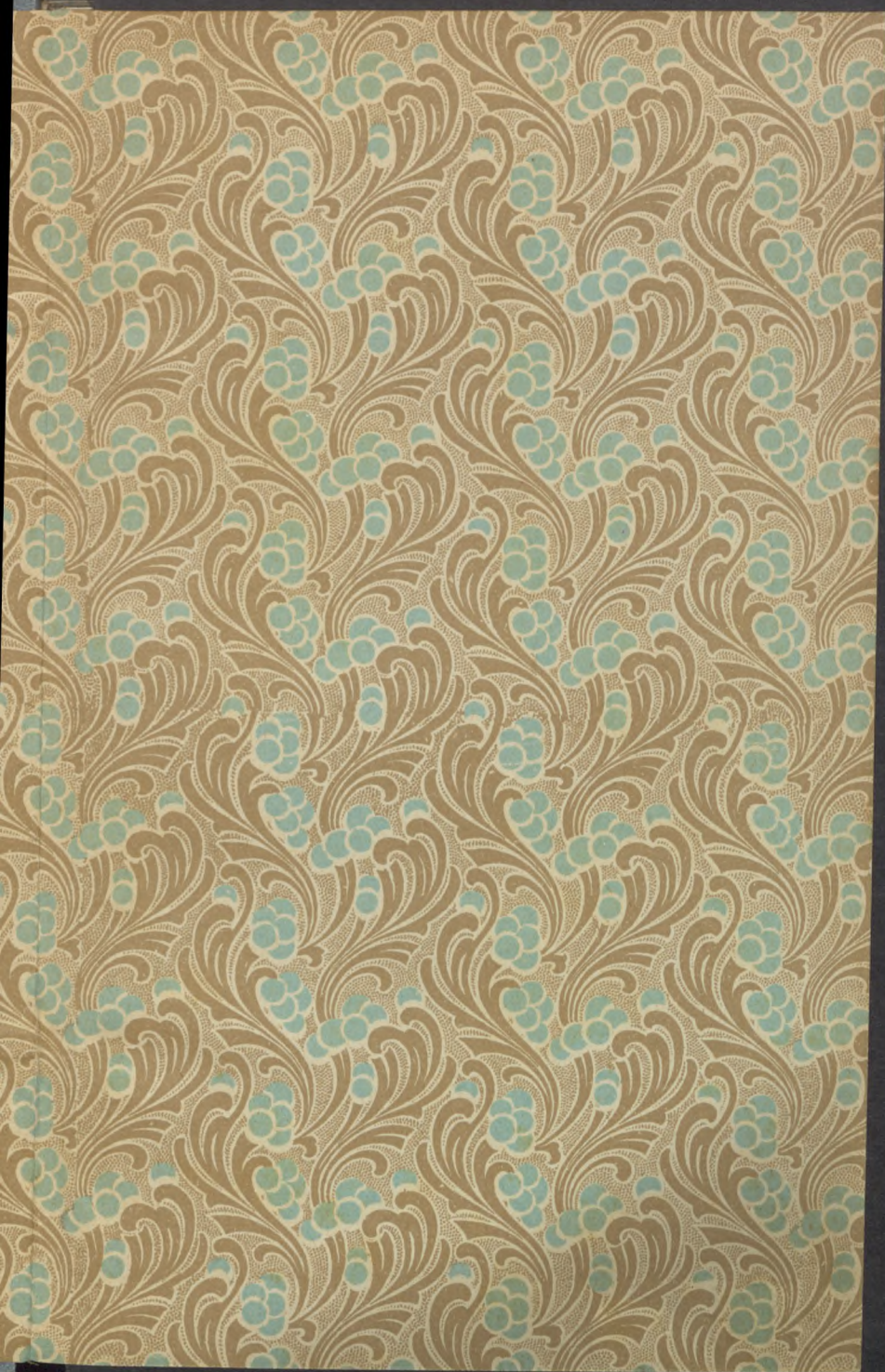
M.....
245 284

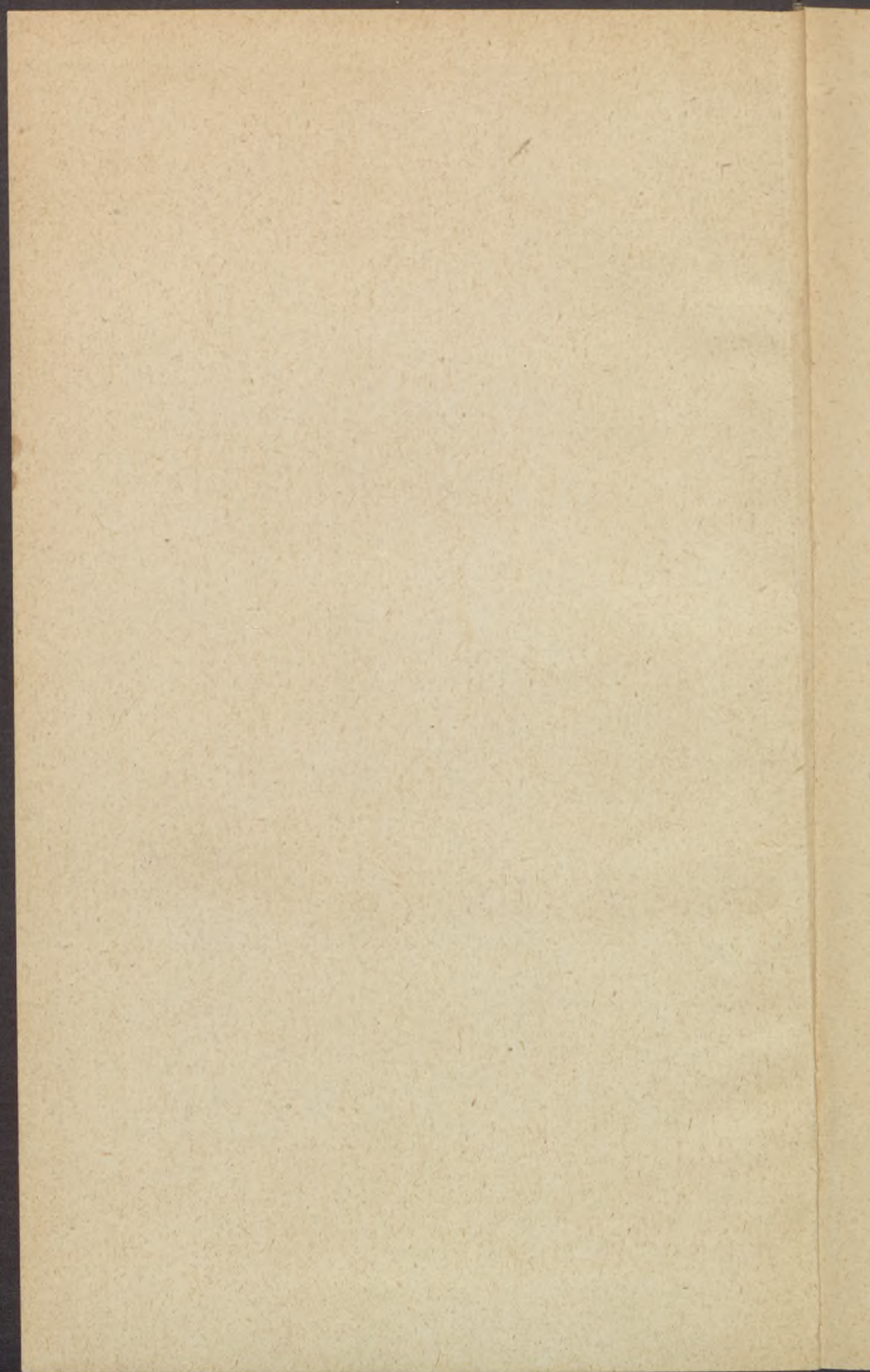
OSZK

Az éjféli nap
országából.

Írta
Bilkei Ferenc.

AZ ÉJFÉLI NAP ORSZÁGÁBÓL.

UTI EMLÉKEK SKANDINÁVIAI UTAMBÓL.

KÜLÖNLENYOMAT A „FEJÉRMEGYEI NAPLÓ“-BÓL.

IRTA :

BILKEI FERENC

A „FEJÉRMEGYEI NAPLÓ“ SZERKESZTŐJE

SZÉKESFEHÉRVÁR,
EGYHÁZMEGYEI KÖNYVNYOMDA
1905.

(R
2)

M 245.284

ORZÁGI SÁNCHEZI KÖNYVTÁR
1963/R. I. é. 44r.

MÉLTÓSÁGOS ÉS FŐTISZTELENDŐ

Dr. BOROMISSZA TIBOR

URNAK,

PÁPAI PRAELATUSNAK, KALOCSAI KANONOKNAK STB.
UTITÁRSASÁGUNK KEDVES ÉS NAGYON SZERETETT
TAGJÁNAK

HÓDOLÓ TISZTELETTEL

AJÁNlja

A SZERZŐ.

Egy hosszú utazás nem lehet el apró kellemetlenségek nélkül.

Harminchárom napig tartó tanulmányutunkban nem egyszer jutott ez eszembe. Miért fárasztja magát az ember — mikor otthon kényelmesen pihenhetne? Miért kinozza a gyomrát idegen nációk fölcicomázott konyhatermékével — mikor a magyar szakácstudomány egyszerű, de becsületes alkotásait élvezhetné? Miért küzködik a hotelek folyton változó alkalmatlanságaival — mikor itthon kényelmes, megszokott párnáin pihenhetne? Miért kér vadidegen nációk szolganépétől — mikor itthon parancsolhatna? Miért fárasztottuk magunkat holtra, miért áztunk, miért fázunk, miért gyötrődtünk a tengeri betegség pokoli kínjai közt drága pénzért? — mikor itthon naponta, reggeltől-estig ingyen gőzfürdőket szedhettünk volna?

Mondom: utközben nem egyszer bandukolt ezekhez hasonló gondolat árva fejemben. De most, az út végén úgy érzem, mintha azt kellene mondanom: spongyát rá. Le kell törölni a fekete tábláról az apró, elkerülhetetlen kellemetlenségek minden árnyalatát s át kell adnom magamat a kedves tapasztalatok ezerféle érzelmi világában.

Ugy érzem magamat, mintha egy nagy hegyre kellett volna másznom s most a hegytetőről gyönyörködöm a kilátás tündéri látványában.

Az apró kellemetlenségek, a leküzdött akadályok eltörpülnek szemeim előtt s én boldog mosollyal gondolok vissza arra a sok, örökre bájos tapasztalatra, a melyeket elfeledni nem szabad, nem lehet, soha. Ugy érzem, mintha igen-igen gazdag emberré lettem volna, a ki hosszú utjából visszatérvén, maga elé rakja összegyűjtött kincseit, gyönyörködik bennük s kezében forgatva, csillogtatja azoknak szépségeit.

Ne magyarázza senki félre, ha tapasztalataim megírására vállalkozom. Bizonyos tekintetben önzés tőlem, mert a lelkemmel újra átélem és átélvezem mindazt, a mit több, mint egy hónapi utamban láttam és élveztem. Ez első sorban a magam passziója, de talán mások is lesznek, a kiknek néhány órára némi, talán kellemes szórakozást nyujtok általa.

Faludi Miksa dr. urral, a kereskedelmi akadémia igazgatójával állandó összeköttetésben vagyok. A hányszor találkozom vele, két perc mulva bizonyosan utazásról folyik közöttünk a beszéd. Mióta a spanyolországi útjára együtt mentünk, azóta ráléptünk a közösügyes területre. Együtt terveztünk, illetőleg ő előterjeszti tervezéseit, én pedig úgy érzem magamat, mint a kinek szöveget ütnek a fejébe. Koponyámban ezzel a szöggel járok s addig tervezgetek, addig fondorkodom, míg valahogyan a közös uton összetalálkozunk. Így csábultam el a spanyol utra s így lettem szerencsés részese a skandináviai utazásnak, a melyet — azt hiszem — Faludi dr. ur is szívesen nevez legsikerültebb s legszerencsésebb utazásának. Műveltebb országokat láthattunk egybeült, az emberi elme mesés alkotásaiban gyönyörködhetünk másutt is, de a természet szépségeit ragyogóbb pompájában — nem hiszem, hogy valaha valahol láthatnánk.

Rám azért is érdekes, mert a spanyol utban Európa legdélibb s az éjféle nap országában tett utazásban a legéjszakibb vidék bájaiban gyönyörködhettem. A vidékeknek, a természet szépségeinek, különböző nemzetelek homlokegyenest ellen-

kező megjelenésének, sajátosságainak képei lebegnek előttem. Mindez oly csodás, oly érdekes, az összehasonlítás annyira biztató, hogy nem térhetek ki előle.

De hát kezdjük a dolgot elülről.

Utimarsalunk országos felhívására többen jelentkeztek ötvennél. Mire kiostálódtak, maradtunk összesen negyvenöten. Kilencven százalékában professzor nemzetség. Szép nem és nem szép nem vegyest. Volt a társaságunkban tizenöt hölgy, a kiknek nagy része azonban csak hallomás útján ismeri a házasság rózsa láncait, míg a sirig tartó életszövetség édes igájában öten nyögtek. (A többieket hiába biztattuk. Azzal tortoltak le, hogy ne fessük falra az ördögöt.) Volt azonfelül tizennégy pap. Csupa fiatal ember. Közéjük számítom az őszfürtű bácsikat is, a kiknek aranyos, romlatlan kedélye sokszor tultett a fiatalok jókedvén. Egy ily társaságban, a mely ugyszólván kivétel nélkül tanult emberekből, többé-kevésbbé tudósokból áll s a kiknek legtöbbje bejárta már fél Európát, — élvezet utazni. Hozzájárult még az is, hogy valamennyi feledni akart. Feledni az egész esztendő iskolaporát, a testtelket gyötrő gondokat, bajokat. Élni akartunk a jelennek, tapasztalni, látni, ismereteket magunkba színi törekedtünk.

Ó mily kellemes is volt heteken keresztül nem látni ujságot, jóformán betűket sem, nem vesződni se politikával, se emberekkel, nem tudni arról, hogy Fejérváry báró kivel-mivel foglalkozik, nem olvasni az ujságok örökös, kinjukban született kacsáit, a melyeket másnap lelövöldöz a deamenti nyila. Ha egyébert nem, már csak ezért is érdemes volt a hazai földtől elválni.

Az ismerkedés természetesen lassan indult. A társaság nagy része Budapesten ült hajóra s onnét indult az osztrák császár városába, Wienbe. Eleinte — a mint nekem elmondták — hölgyek és férfiak külön csoportban tömörülve, mindegyik a maga ismerősével társalgott s csak szerényen itt-ott pislogtak egymásra. A szebbik és ötletesebb

nem aztán társasjátékot kezdett s addig dobálták a zsebkendőt jobbra-balra, míg végre valamelyik öregebb pap bácsi orrának lóditották. Természetesen sűrű bocsánatkérések következtek, de a végén meg volt törve a jég, megkezdődött a társalgás, aztán folytatódott vészben-viharban egy hónapon keresztül úgy, hogy életünk legkellemesebb emlékei közé sorolhassuk. Mikor én Wienben a társasághoz csatlakoztam, fél nap mulva már annyira jóbarátok voltunk, hogy megalkottuk az „acélhang-dalárdát” mely a szárazon és vizen állandó kedvrederítője maradt a társaságnak.

Szászország felé.

Wient július 5-én reggel hagytuk el. Egy kényelmes vasuti kocsiban elraktározva, vonatunk keresztülrobg Felső-Ausztria síkjain, pár óra mulva már Morvaország határain vagyunk. Kedves, szelid vidék vesz körül. Itt ott vadregényessé válik. Znaim sziklái, hatalmas szakadéakai mindannyiunk figyelmét magukra vonják. Majd régi várak mohos omladéakai tűnnek elénk, jelezve a harcias középkor dúló csatáit.

Morvaországot se soká látjuk. Iglaunál már a csehek földjére lépünk át. A föld művelése, az erdők bájossága ugyanazt a jelleget viseli magán, a melyet Morvaország földjén szemléltünk. Nincs egy talpalatnyi rész, a melyet ki nem aknáznának. A cukorrépa- és komlótermelés hatalmas virágzásnak örvend. A vidéknek negyedrészt ez a dúsan jövedelmező termés foglalja le. Gabonacmüt is látunk. De a cseh — úgy látszik — nem sok súlyt helyez a buzatermesre, mikor tapasztalatból jól tudja, hogy akár a cukorrépa, akár a komló ötször, tízszer oly magas kamattal jutalmazza fáradságos munkáját. Még az erdőkön is meglátjuk az áldozatkész gondosság nyoma. Nem egy helyen láttuk, hogy a fenyőfákat, akár a dísznövényeket szabályos sorok szerint ültetik. A fák héját gondosan ápolják s mindegyiken ott van a szurokból készült gyűrű, mely a tolakodó férge-

ket fölfelé való utjukban megakadályozza. A szántóföldeket szépen ápolt gyümölcsfák, cseresznye-, alma-, szilvafák szegélyzik. A cseh földművelő megadóztat minden területet, a mely hatalma alatt áll. Hiába! sok az eszkimó. A sok cseh klappec, mint a hogyan a csehek gyermekeiket nevezik, enni akar, s ha Europa minden országát ellátja is muzsikussal, a hegedű, kis'trombita, nagytrombita és cintányér művészeivel, még mindig elég marad arra is, hogy a szűkre szabott cseh föld minden részét gondos munkában részesítse. Pedig nem sok a rónasága. Vonatunkba minden öt percben más oldalról süt a nap. Folyton kanyargunk, nem hegyek, inkább dombok között. Némelyiket kétszer háromszor is megkerüljük, hogy följérjünk arra a magaslatra, a melyről utunkat tovább folytathatjuk észak felé. Majd odaértünk a mocskos vizű Elba medre mellé s most már egész Dresdenig állandóan annak partján maradunk. Nem egyhamar találtam folyót, a mely ennek a kis, szűkmedrű folyamnak a fontosságával följérne. Alig szélesebb 10—15 méternél s már egész sereg gőzhajót cipel a hátán. Majd a kompok sűrű raja lepi el. A csehek rajta usztatják le nagy mennyiségű fenyőszálfákat gyáraik felé. Mert gyára van Csehországnak szinte feles számmal. Az Elba mentén egyik füstje a másikéba gombolyodik. A gépek zakatolása itt ott túlharsogja a vonat robogását, ezer és ezer ember izzik keserves nehéz munkában, küzd a létért, a mindennapi falatért. Mennyi álom, mennyi ábránd foszlik semmivé azoknak a zuhogó pőrölyöknek nehéz csapásai alatt!

Az Elbán meg is látszik a gyárak közelsége s hogy egész Csehország levezető csatornájának használja. Mocskosabb vize legfeljebb a tengernek van Nápoly mellett. Valóságos malátalé. A ki fürödni akar benne, fogadást ajánlhat önmagának, hogy piszkosabban jön ki, mint mikor belement, még ha lengyel zsidónak alkotta is a Teremtő balkeze.

Elmegyünk a széphangzásu Csaszlau mellett, Prágát balról hagyjuk s csakhamar a hegyek

közé értünk. Ne havasokra tessék gondolni. Az Érchegeység s maga az Óriáshegység — mint a hogyan a cseh németek nagyképüsködve elnevezték — a legmagasabb pontján sem emelkedik fölül az 1000 méternél. Az pedig, ha már épen hegyekről, vagy pláne óriás hegyekről beszélünk, inkább csak a peckesebb dombok közt számít.

Ez azonban egy szemernyit sem von le a vidék bájosságából. Az Elba a folyamok ősi gyermekéveiben utat hasított magának ezek közt a homoksziklák közt, a melyek most jobbról-balról mint testőrök vigyázzák folyását s nem egy helyen egészen az oldalához állva tükröt keresnek benne, hogy a homlokukon megtelepedett fenyveserdők bájos képében gyönyörködjenek. Mert a milyen meglepőek ezek a csupa szabályos kockaalakú sziklák, ép oly bájos a rajtuk elterülő sűrű erdők üdesége. El is nevezték „*sächsischer Schweiz*“-nak (szász Schweiz), a mivel természetesen a világ legbájosabb országához akarták mérni. Épen nem csodáltam e hely népszerűségét, sem azt, hogy még Amerikából is számosan akadnak, akik ezt az üde, balzsamos illattal bővelkedő helyet nyaraló helyül választják.

Most veszem észre, hogy már a szoros értelemben vett szász Schweiz szépségét dicsérem, pedig még Csehországtól sem vettem bucsút. Nem baj! A mi az egyikre illik, szakasztottan ráillik a másikra is. Az egyik bájossága épen nem marad alatta a másikénak. A zökkenést csak Tetschennél érezzük, mikor a finánc szimatoló orrát koffereink tartalma izgatja. Egy kis borsódzás fut keresztül a hátamon, mert néhány száz jófajta hazai cigaretta szerénykedik a ládám alján. Ki nem állhatom az idegen országok, különösen a németek olcsó, de szedett-vedett répalévléből készített s dohányynak nevezett készítményét. S mivel egyéb külföldi utamban megfogadtam s követtem, itt is hűségesen megmaradok a régi elvem mellett, hogy legalább a reggeli után kijáró konvencionális szivarkát hazaiból szívom. A finánc lelkiismerete azonban nem kö-

ből van. Szívesen enged, különösen ha a 45 tagból álló társaság sürgését-forgását látja. Sze-münkbe néz:

— Ist was drin?

— Oh nein! — feleljük s ő ráragasztja a pacérsájt s mi bajuszunk alá mosolyogva sietünk be az étterembe ozsonnázni, kávézni, vagy sörözni, a kinek mi esik jól. Egy órát várunk, aztán ismét vonatra ülve, robogunk tovább. Alig telik egy óra, már tünedeznek elő Dresden bájos villatelepei, melyek egészen ellepik völgyünk két oldalát. Alig tudunk betelni a szemléletökkel s az irigykedéssel. Mily gazdag, erőteljes nép lehet az, a melynek ilyesmihez van módja. Aztán a sötétség kezd ráborulni a tájra, midőn berobogunk Európa egyik leghatalmasabb állomására.

Dresden. (Drezda).

Dresden-ről sok szépet hallottam és olvastam már. A mit láttam, megerősített előbbi véleményemben. Kevés városa van a vén Európának, a mely vele szépségben vetekedhetnék.

Első és legfőbb karaktere a bámulatos tisztaság s hogy minden lehetőet elkövet arra nézve, hogy az egészség szempontjából kifogásolni valót ne találjanak benne. Por és szemet alig akad az utcáin, folyton öntöznek és sepernek, mint a rendszerető háziasszony szobáiban. Kivéve a régi várost, a hol a házak egymásba fűződnek, az egész város villaszerűleg épült. Minden palota egy-egy árnyas park lombjai közül néz reánk. Órák hosszat kocsiztunk csupa villasorban. Ha van, a mi megszakitást jelent: egy-egy zöldelő park, a mely a nagy nyilvánosság számára áll nyitva. A „Grosse Garten“ — a nagy városliget a király ajándéka kedves városának. Órák hosszat járhatunk gyönyörű fasorai között. Külön utak vannak a sétálók, a kocsizók, a kerékpározók számára, sőt a vasárnapi lovaglók, a Sonntags-reiterek is a számukra külön fentartott uton do-

bathatják le magukat görhes paripájuk hátáról. A király kedves városának rendelkezésére bocsátotta ezt a csodálatosan szép kertet, megengedte, hogy bárki gyönyörködhessek szépségeiben s csak annyit kötött ki, hogy a gázvilágítást be ne vezessék, mert ezzel a modernizálással együtt járna a szép utak felturása, másrészt pedig sokat veszítené régi romantikájának bájos zománcából. A villanyvilágítás is csak este 11 óráig szabad a fő utakon.

Őszintén bevallom, hogy sokáig küzködött bennem az irigység indulata. Micsoda boldog ország az, a melynek ily áldozatkész, szeretetreméltó királya van, a ki gyönyörűségét az áldozatkészségben, népe igaz szeretetében találja.

A Grosse Garten a város szívében terül el, Körülötte még a villák légiói terülnek el, megittasítva a szívet, lelket gyönyörűséggel.

Világért sem szabad azonban elfelejtenem azt a kedvesen jellemző vonást, a mely a német népnél, különösen azonban a dresdenieknél a virágok szeretetében nyilvánul. Az utas, ha a város utcájára lép, szemét elsősorban a sok virág lepi meg. Minden ablak, minden erkély egy-egy virágos kert. Ha Szászországot méltán nevezik kertnek, a „virágos kert“ elnevezés elsősorban a fővárost, szűkebb körben annak minden egyes házát illeti. A dresdeniek nemes versenyre kelnek egymással abban, hogy kinek az ablakában virítanak a legszebb és legüdébb virágok. S ezt a versenyt a szó szoros értelmében kell vennünk, mert a verseny jutalomdíjjal jár. A legszebb erkély és ablak tulajdonosát az egész város örvendező tetszése mellett tüntetik ki a városi hatóság elismerő és megtisztelő díjával.

Nem szabad említésen kívül hagynunk, hogy az állam gondja egészségügyi tekintetben még a katonáira is kiterjed. A kaszárnyákat nem ékelik be a gőzölgó háztömegek sorába, a poros utcák rendjébe. Dresden mellett egy egész kaszárnyatelep van. De elválasztva a várostól s egy pompás

erdő közepén. A hatalmas épületnek csak a teteje látszik a nagy távolságból.

Az sem utolsó dolog, hogy Dresden városának központi fűtése is van, tehát nemcsak vizét és világítását kapja egy központi telepről, hanem — ha úgy tetszik — a téli meleget is. A kinek tetszik, megrendeli a központi fűtést s csöveken át vezetik lakásába a megfelelő meleget, a nélkül, hogy ezzel csak legkisebb alkalmatlanságot, vagy piszkot is okoznának.

Apró részletezésbe kellene belemennem s talán unalmassá is válnék, ha Dresden sokféle szépségéről, pompás palotáiról, parkjairól, vizeiről szólni akarnék.

A legérdekesebbet, a művészeti részt utoljára hagytam.

A ki Dresdent madártávlatból nézi, első sorban azon a zöldtetejű házcsoporton akad meg a szeme, mely a város közepén, egyik felén viruló parktól, más oldalról az Elba vizétől körülvéve, elterül. Itt vannak a muzeumok, az opera, a királyi palota, a katolikus, valamint a lutheránus templom.

A „Zwinger“ maga annyi kincset foglal magában a mennyire Európa bármely városa büszke lehetne. Magán a néven egy kissé megütközünk. De a historiai fejlődés hamar megadja a magyarázatot. Kezdetben kaszárnnyául szolgált, a hol tehát nem jószántukból, hanem kényszer folytán tartózkodtak az emberek. Később raktár lett belőlük, majd pedig a műkincsek számára alakították át. Külső díszében Európa legszebb és legérdekesebb rokokó ízlésben épült helyisége. Rézzen fedett tetejére az idők folyamán zöld patina réteg rakódott, a mely kedves ellentétül szolgál a körülötte elterülő épületek kormos, időviselte színével.

Itt találjuk a rézmetszetek muzeumát, a történelmi, földtani, zoologiai, embertani gyűjtemények gazdag tárházát. Engem elsősorban a képtár, a Gemälde-Galerie érdekelt.

Diszes, oszlopos, lépcsőházon keresztül az emeleti részt kerestük először föl, a hol a régi

mesterek pompás alkotásai kötik le figyelmünket. Coreggionak, Rubensnak, Murillonak, Tiziannak, Holbeinnak, Tintorettonak s a többi nagy művészeknek kedvesnél kedvesebb alkotásai mellett ott látjuk Van der Werff csodálatosan finom kidolgozású képeit.

A főérdeklődés azonban *Rafael* világhírű *Sixtini Madonná*-jára irányul. Egész külön termet szenteltek számára, a hol minden egyéb benyomástól menten csak őt szemlélhetjük lelkünk egész elragadtatásával. A ki belép, úgy érzi magát, mintha szentélybe lépne. Halotti csend uralkodik. Lábujjhegyen suhan el egyik alak a másik mellett, aztán csendesen helyet foglal s elmerül a csodálatos alkotás szemléletében. Az első pillanat nem az elragadtatásé. A színek egyszerűek, élénk ellentétet nem fedezünk fel rajtuk. De minél tovább szemléljük, annál beszédesebbek lesznek az alakok. A Szent Szűz arca valóban csodaszerű. Szemeiből a szűziesség hótisztasága, az anyaság gyöngédsége és komolysága, szelidség, méltóság s valami csodálatos bölcsesség sugárzik, mintha az örökkévalóság végtelenségének szemléletébe merülne. A karján ülő kis Jézus csodálatosan egyesíti magában a gyermek és az Isten eszméjét. Igazi gyermekarc, de a bölcsesség s a világ megváltásáért szenvedni akaró Üdvözítő istensége, jósága szintúgy lesugárzik arcáról.

Hasonló az elragadtatásunk Sixtus pápa és szent Borbála alakján, valamint a két angyalén, a kik könyökökre támaszkodva az örökkévalóság magasztos eszméjével szemeikben bámulnak a nagy mindenségbe. Lelkünk elmerülve szemléli őket s egyszerre bámulva vesszük észre, hogy megelevenedik előttünk az egész kép s a szép mennyországot látjuk apró angyalaiva egyetemben.

Jól tudom, hogy a régi mesterek bizonyos tekintetben utolérhetlenek. Tudom, hogy *Rafael* lelkét, mélyet alkotásaiba belelehelt, az életet, mely képeiben nyilvánul, az utódoknál hiába keressük — de hogy a modern művészet szintén hozott létre halhatatlan alkotásokat s hogy külö-

nösen a laikusok szemében kedvesebbek, szívesebben láttak a régieknél — az is bizonyos. A modern művész elleste a régiek tudását, beleöntötte műveibe, már a mennyire Istentől adott tehetsége tudnia adta. A tárgyválasztásban azonban alkalmazkodott a jelen kor ízléséhez. Tárképeket, életképeket középkor művészeinél alig találunk, míg a jelen kor művészei itt fedezik fel mindazt, a mi a mi lelkünket közelebből érdeklí, a mi szívünkhöz közeláll.

A dresdeni képtár modern művészeinek alkotásai pompásan győznek meg erről is bennünket. Hogy egy gazdag és a művészet iránt oly csodálatosan fogékony nemzet mi mindent képes összegyűjteni, a dresdeni képtárban, a világ egyik leggazdagabb gyűjteményében láthatjuk. Nem szándékozom se a nekem annyira kedves Defregger, se Makart, se Böcklin, se Hoffmann műveit bírálat tárgyává tenni — hivatottabbakra hagyom. Azt azonban büszkeséggel említem, hogy a mi halhatatlan művészünknek, Munkácsy Mihálynak ott künn is megadták az őt megillető tiszteletet. (Talán jobban, mint mi, szegény magyarok).

Megszerezték a „Consummatum est“ című gyönyörű képét, a mely a kereszten függő Krisztust ábrázolja, a mikor lehajtá fejét és kiadá lelkét. Mellette térdelnek Mária, Mária Magdolna és Szent János. A hosszú sorban huzódó termeknek egyik legszebb és legfeltűnőbb pontján helyezték el, hogy az ötödik-hatodik terem ajtajából már szemünkbe ötlík. Első pillanatban megdöbbenünk. Miért helyezték el itt a képtárban ezt az egyetlen faragott képet, a hol egyébként csupa festménynek juttatnak helyet? Csak a mikor közelebb érünk, látjuk, hogy nem szobrot, hanem festett képet, a mi nagy Munkácsynk remekét látjuk, a melynek plasztikája, alakjainak kidomborodása oly csodálatosan tesz tanuságot alkotó zsenijéről.

A gyönyörű opera, a régi, német stílusban épült királyi palota a Zwingernek

közvetlen közelében épült. A kettő között emelkedik János királynak művészi lovasszobra.

Alkalmunk lévén, természetesen megnéztük a királyi palotát. Először azonban a Hofkirche-be, az udvari templomba néztünk be. Szászország csaknem egészen protestáns, magában Drezdában összesen két katolikus templom van, a melyeknek egyike a Hofkirche, az udvari templom, mert a szász király a katolikus hitet vallja. A templomot egy átjáró köti össze a királyi palotával. Az Isten háza meglehetősen egyszerű alkotás, a reneszánsz kor maradványa, de belseje csupasz falaival épen nem felel meg a várakozásnak, a melyre a külső után el volnánk készülve. Igazán szép és értékes csupán a hatalmas főoltár, óriási, művészileg kovácsolt, színezüst gyeptyatartóival, melyek — a mint mondják — 20 ezer tallér értéket képviselnek.

A királyi palotába természetesen az órségen keresztül kellett eljutnunk. Nem tudom, hogy Szászország hadi budget-jében mekkora összeg szerepel a legénység felszerelésére, de hogy az a diszóróság minálunk legfeljebb rezolvista számba menne, az bizonyos. Az is bizonyos, hogy a mi bakánk gyürődött, piszkos, sőt lyukas bugyogóban semmi esetre sem állana ki királyi posztra. Hogy a szász királyi palota dézsahölgyei mit szólnak az ezred illetén virágjaihoz — nem tudom — de hogy Magyarországból okvetlen ki- és ledegradálnak őket a szívük pitvarából, arra bárki mérget vehet.

Királyi palotához illik az ódonság kopottsága. A budai s madridi palotát kivéve minden fejedelmi lakot ilyennek találtam eddig. Infámisan rossz kövezet, valami rideg, hangtalan némaság, egy pár csendesen lézengő udvari ember, a ki belülről valami karófélét érez a gyomrában s azt hiszi, hogy ő külön ember, mint más halandó, azért, mert a király légkörét szíja magába — eddigi tapasztalataim szerint ez jellemez minden királyi palotát. Így voltunk a dresdenivel is.

Először a Grünes Gewölbe-t, a zöld termeket

néztük meg. Itt vannak összehalmozva azok a kincsek és drágaságok, a melyeket a szász fejedelmek hosszú századok folyamán összegyűjtöttek, a ritkaságok, melyekkel az idegen uralkodók őket meglepték, a pompás nászajándékok, a melyekhez a királyi szívek egybekapcsolódása alkalommal jutottak, az ország legnagyobb művészeinek ritka alkotásai, a melyeknek megszerzésére csak királyi bőkezűség volt képes. Itt vannak összegyűjtve hosszú termekben garmadára. A remek bronz- majd elefántcsontszobrocskák, a kristályüvegből készült csecsebecsek, ezüst, arany drágaságok, végül gyémántok, opálok, rubinok, zaphirok oly mennyiségben vannak, hogy láttukra káprázik a szemünk. Láttunk egy óriási gyémántot, a melynek mai értékét 12 millio koronára becsülik, egy gyémánt nyakéket a mely az előbbinek talán dupla értékét képviseli. Családi ereklyék ezek s a királyi család tagjaira szállnak. Ma a szerencsétlen Lujza királyné csillogna velük, ha ura tudott volna lenni az érzelmeinek.

Grünes Gewölbe megtekintése után néhányan a királyi asztal felszereléseit néztük meg. Egy barátságos, sima képű német fogadott bennünket s nagy bőbeszédűséggel magyarázta a tányérok, tálak, poharak genealogiáját. Ugy belejött az öreg az előadásba, talán még most is beszélne, ha sietésre nem kérjük. Legalább tizterem volt tele arany és ezüst eszközökkel, melyeken mind a gyomor csillapítására szolgáló étkeket szolgálják fel. Hogy az arányokról fogalmunk legyen, csak egy számot jegyeztem fel: a szász királynak 1800 ezüst tányérja van, a melyeken udvari ebédek alkalmával a szakácművészet remekeit elfogyasztják. Persze nem egy kornak és izlésnek alkotásai. Ezek is századokon keresztül gyűltek együvé. Egy-egy király 2—300 tányérral gazdagította az inventáriumot. Természetes, hogy ezekkel ugyanilyen arányban van az arany és ezüst kések, kanalak, a leveses tálak, a mártásos findzsák, kávé- és tea-készülékek, a poharak, asztaldiszek, sőt a virágok száma is, a melyeket, hogy

el ne hervadjanak, az iparos művészek porcellánból készítették. Még a királyi család fehér ruháit is megnéztük s a velünk levő hölgyek szakbírálata alapján mondhatjuk, hogy bármely háziaszszony büszke lehetne rá, ha a stafrungot akkora bőséggel láthatná el. Persze mindez példás rendben, pompás tölgyfaszekrényekben van elhelyezve s szigorú felügyelet alatt áll, hogy valamiképpen hiba ne essék a kréta körül.

Végül a királyi termeket néztük meg. A ki látott már királyi palotát, könnyen elképzelheti a dresdenit is. Kis terem, nagy terem, fogadó terem, tanácsterem, étterem, concertterem, szóval egy hosszú sör terein díszkrét fehér és arany díszítéssel, egy-két kép, a mely az ősoket örökíti meg, a családfa, a melynek utolsó hajtását, a jelenlegi királyt, vagy pláne egykori hitvesét azonban hasztalan kerestük. Ő most idegen földön eszi a számmüzetés keserű kenyerét s a mint a dresdeniektől hallottuk: a maga választotta özvegyiségében erősen féltékenykedik rútul elhagyott férjére. Természetesen az udvari néptől egy árva szót sem hallottunk a királyi család tagjairól. A csupasz képű had állig begombolkozva ridegen elzárkózik a külvilág minden kíváncsi érdeklődése elől s legfeljebb arra figyelmeztettek bennünket, hogy csendesen lépkedjünk, mert Ő Felsége a király épen az alattunk levő termekben most fogadja minisztereinek és az államférfiaknak hivatalos jelentését. Szóval mi is megértük azt a ritka és kivételes helyzetet, hogy egy király fölött állhattunk. A mi a termek berendezését illeti, csak annyit jegyzünk meg, hogy mindenütt erős nyári hangulat uralkodott. Az összes plüs és bársony butorok fehér takaróval nyakig behuzva melegedtek a juliusi forróságban, mely természetesen a királyi termeket sem kiméli meg tolakodásával. A mellett mindenütt erősen érzett a kártevő molyok megfélemlítésére szánt naftalin illata.

A délutánt arra használtam fel, hogy a képtárban mégegyszer körutat tegyek s egy pár kiválasztott képem előtt mégegyszer kigyönyörköd-

jem magamat. Este sétára indultunk, a csendes, hamar néptelenedő utcákon. Mikor 11 óra tájban hazaértünk, alig találkoztunk emberrel, mert Dresden a világ legcsendesebb és legszolidabb városai közé tartozik. Hiába! a német nem bort iszik, hanem árpalevet, attól pedig nehezen nő az emberben a virtus.

Julius 7-én kora reggel dörömböltek az ajtónkon. Tessék kibontakozni Morfeus úr puha karjai közül, mert a társaságnak még a délelőtti folyamán Berlinbe kell érnie.

A korai fölkelés sohse szokott valami különösen kedvünkre lenni, de őszintén magvallom, hogy a Dresdentől való elválás sem esett könnyen. Legfeljebb azzal vigasztaltam magamat, hogy — ha Isten is úgy akarja — lesz még idő, mikor hosszabb időre viszontlátom a százok szépséges városát. Dresden megérdemli.

Közben majdnem egy kis baleset ért bennünket. Egy kis tévedés folytán egy párhuzamos utcába jutottunk s a helyett, hogy a vasuti állomáshoz értünk volna, attól félóra járásra valahol a Grosse Garten kiállítási területén csodálkoztunk a furcsa elnézésen. Az ilyesmi különösen vonatindulás előtt épen nem lepi meg kellemesen az utast. Szerencsére Faludi igazgató úr egy órával előbb szokta kivezényelni társaságát s így nekünk még untig elég időnk akadt arra, hogy villamossal beérjük földieinket.

A milyen szép volt Dresden részleteiben, ép oly kedves és kellemes látványt nyújtott, mikor elhagytuk. Az Elbe két partján elterülő képe pompás terei, parkjai, erdei, a Zwinger, a templomok festői képe so'ra gyönyörködtette szemünket. Majd egy órahosszat mentünk s még mindig úgy éreztük, mintha az elővárost látnánk. Csupa villa, csupa kert, tele a legszebb gyümölcsfákkal és virágokkal. Csak egyet nem láttunk egész Dresdenben és a környékén: szegényes viskót. Igazán, nem is tudom, hogy hol is lakhatnak arrafelé a szegény emberek. Vagy talán

egyáltalán nincsenek is abban a szép, boldog és gazdag országban?

Berlinbe 4 és fél óra alatt értünk. Tehát nem hosszú ut választja el egymástól a két fővárost.

A táj, mely bennünket körülvelt: szakasztott alföldi tájék. A dombok lassankint elmáradoznak s szép sik tányér válik a vidékből. Igazi tányér, a melyen pazarul diszlik az éltetadó táplálék. Gazdag buza- és rozsvetések hullámanak. A szélmalomok sűrűn álldogálnak a láthatár peremén. Még pihennek, mert július első felében még az aratás nem kezdődött meg. Itt-ott — szintugy mint az Alföldön — erdők területnek el, hogy a futóhomokot megkössék. Majd egy őzcsapat dugja ki félénken a fejét, aztán megriadva a vonat robogásától, nyargalva iramlik vissza meghitt társaságába, az üde zöld fenyvesek és tölgyerdők árnyékába. Majd mocsaras vizek tűnnek elő, jelezve, hogy egy nagy alföldi tartományon megyünk keresztül. Csak egyet nem látunk: falut vagy várost. Négy óra alatt alig egyet-kettőt. Az ember szinte önkéntelenül jut arra a gondolatra, mintha Berlin városát valami hatalmas parancsszó alkotta volna a pusztaság közepére, a melynek elfelejtettek még környéket csinálni.

Berlin.

Őszintén szólva, csalódtam, a mikor Dresden után a porosz császárváros falait megpillantottam. A mi ott kedves és vonzó volt, az itt teljesen hiányzott. A virágos, zöld lombokkal, árnyas erdőkkel ékes környék helyett termékeny szántóföldeket láttunk, aztán a vasuti sinek sűrű hálózatát, majd a gyárkémenyeket, közvetlen közelben pedig a házak kaszárnyaszerűen összezúfolt tömkelegét. Hogy pár szóval fogalmat alkothassunk a valóság ridegségéről, elég, ha röviden annyit mondunk, hogy Berlin a maga harmadfél millió lakosával akkora területen fekszik, mint az 500 ezer lakossal bíró Dresden.

Berlin a munka, a küzdelem, az előretörékvés városa. No meg a német dicsősége, a melyet talán inkább és jellemzőbben nevezhetnénk önteltségnek, vagy ha úgy tetszik, pöffeszkedésnek. Berlin olyan, mint egy nagy vásár, a hol az emberek folyton pénzt csörgetnek a zsebjükben, mindig sietős a dolguk s a hol a jámbor halandónak minden pillanatban attól kell rettennie, hogy eltapossák. A berlini nép lelkében állandóan ott lobog a gondolat, hogy ő a világ első nemzete, a mely ifjui erejével, acélos izmaival kiverte minden ellenségét — nem a csárdából — hanem a tulajdon örökéből is, most aztán akadályt nem ismerve hatol föl a hegy gerincén a zenith felé, ad astra, a dicsőség ragyogása felé. Utjában félretaszigál mindenkit, a ki lábai elé akadályokat gördíthetne. Szinte érezzük, mint cseng a fülükbe a nagy, hatalmas Bismarck korszakot alkotó jelszava:

„Istentől féliünk csak, senki mástól!”

Egy-két óra Berlinben tökéletesen meggyőző bennünket minderről.

De hát kezdjük elülről.

Az elegáns Hotel Saxonia pincérnépe nem nézte ki belőlünk a gazdag, pénzes és búsás borraivalókat osztogató vendéget. Észre is vettük rögtön. Praeludiumként a sör árát poharankint egy márkába számították. Mi feleletül megmondtuk a mondókánkat, a mire ők azzal feleltek:

— Ha az uraknak nem tetszik, igyanak kurta korcsmában. Ott olcsóbb.

Mi válaszul kimondtuk a sztrájkot s epedő ajkunk sem ebéd, sem vacsora idején nem érintett egyebet víznél, a melytől pedig tudvalevőleg káka nő a magyar ember gyomrában, s ha ezt a merényletet egy hétig folytatja, a gyomra bel-sejében kuruttyoló békák zenéjében is gyönyörködhetik. De hát inkább ennek a veszedelemnek tettük ki magunkat, minthogy a németnek engedjünk. Igaz, hogy semmit nem nyertünk vele, mert ebéd után a direkcio valamelyik vendéglői helyiség volt, a hol a márkának föle is akadt. Annyit azonban föltétlenül megállapítottunk, hogy a po-

rossz pincér egy különösen furcsa teremtmése az Úristennek, s a melynek ezer szerencséje, hogy nem Magyarországon lett pincér, mert régesrégóta kikergettük volna a fatornyos hazájába.

Másfél napunk maradt Berlin nevezetességeinek megtekintésére.

A társaság egyik fele Charlottenburgba ment, a hol a legfőbb nevezetességet, a királyi palotát, illetőleg a mauzoleumot, Vilmos császárnak és nejének temetkezési helyét nézték meg. A német önhittség a világ elsőrendű temetkezési helyének nevezi a charlottenburgi mauzoleumot. A világítás, a művészi fehér márvány szarkofágokra eső fény meglepően szép ugyan, de hogy az escoriali mauzoleum fényéhez nem is hasonlítható, első pillanatban láthatjuk.

En néhány társammal Berlin „szépségeinek” megtekintésére indultam. Mert azokat a szavakat, melyeket Berlin összezsúfoltságáról mondtam, nem kell egészen általánosítani. A németeknek van érzékük a szép iránt is s a város kellő közepén, Charlottenburg és Potsdam felé akkora területet hagytak díszkertnek és kiránduló helynek, a mekkorára Európa bármely városa büszke lehetne.

Előbb azonban Berlin központjába, az „Unter den Lindenre” jutottunk. Ha eddig a poroszok fővárosára gondoltam, ez a fasor föltétlenül benne volt a Berlinről alkotott képben, akár a Szent Péter temploma, ha Rómára s Buda, ha Budapestre gondoltam. Szinte csettintettem a nyelvemmel, mikor a Brandenburgi kapuhoz közeledve, társaim az Unter den Lindenre figyelmeztettek. Legalább hatszoros fasorra gondoltam, melyek a gárdista katonák egyformaságával sorakoznak, hogy Berlin sétáló közönségének büszkeségül s pompás árnyékul szolgáljanak. Mekkora volt azonban meglepetésem, mikor a hat sor fa helyett össze-vissza csak két sort találtam s azok is olyanok voltak, mint az öregasszony fogsora, itt hiányos, ott pedig kicsorbult. S ha még hársfák volnának, de mindjárt az elején kopott vadgesztenyefák

szégyenkeznek azért a csalódásért, mely az idegent általuk érte. Én úgy képzeltem, mint a délvidék városainak platánfasorait, a melyeken a napsugár csak lopva tud beszökni. Ez a fasor azonban az ő alacsony, ifjan megöregedett fáival legfeljebb az éjszaka oltalma alatt szolgál árnyékkal.

Pedig gyönyörű helyen van. A Thiergartent, Berlin nagyszerű üdülő helyét köti össze a királyi palotával. Közbe esnek a Reichstagsgebeude, a birodalmi gyűlés palotája, aztán a sokat emlegetett Brandenburger Tor, fölötte a pompás négy érc lóval, a mely diadalkapunak szolgálna. Aztán jönnek a különböző ministeriumok palotái, gyönyörű állami- és magánépületek, Nagy Frigyes szobra, az Operaház, az egyetem, a királyi könyvtár, végül a Spree partján a királyi palota, a gyönyörű új dóm, a különféle muzeumok stb. Az ut jobb és baloldalán pedig a legélénkebb forgalmu s legdiszesebb utcák sorakoznak. Szóval, az „Unter den Linden“-nek pompás a környezete, a ruhája, vele azonban úgy vagyunk, mint az a házasulandó fiatalember, a ki apróhirdetés után szerezte a menyasszonyát s a bájos kékszemű, hollóhaju ifju dáma helyett egy öreg zongora rémitette el a házasság rózsaláncaitól.

De ne időzzünk oly hosszú ideig Berlin központja körül. Akad ott látnivaló is elég. Professzor néppel levén dolgom, először az aquariumot néztük. Igazán és őszintén mondhatom, hogy nem bántam meg s bárkinek melegen ajánlhatom, mert nem hiszem, hogy Európában hozzá hasonlót egyhamar találhatna. Nem cethalakat, vagy cápákat, vagy tengeri farkast és ördögöt mutogatnak. A hiüllők szelidebb fajtáju szörnyűségeit látjuk, de akkora mennyiségben s oly művészi elrendezésben, a mely mindenkit csodálkozásra ragad. Az óriás kigyóknak szinte hihetetlen nagyságu példányait szemléltem, a krokodilusok, szalamanderek stb. stb. nagy száma rendkívül érdekes volt, de legérdekesebbnek a tenger képét találtam. Az ezerféle, remek színekben játszó tengeri virágok, gombák, moszatok, köztük

a rákok, pókok, ázalagok száz és százféle fajtái, a különféle nagyságu és formájú, de szelidebb természetű halak egészen új világba vittek bennünket, melynek szépségéről eddig csak képen és leírások útján szereztünk magunknak nagyon is halovány fogalmat.

Innen a birodalmi parlament épületéhez mentünk. Nagyon szép, impozáns épület, de hogy a mi országházunkhoz nem fogható, azt mindenki könnyen hihetőnek fogja találni.

A Reichstagsgebeude előtt áll Bismarcknak, a német birodalmi egység megteremtőjének szobra. A világtörténelem leirta lapjaira ennek a nagy embernek nevét, de érdekes, hogy a németek mennyire büszkék az ő hatalmas vaskancellárjukra. Alig van város, a melyben szobrával ne találkoznánk. Dresdenben, Leipzigben, Hamburgban egyaránt megtaláljuk a Bismarck-monumentumot. Előttem azonban különösen az a rajongás volt érdekes, a melyet akárhány helyen bátran nevezhetnénk nagyzási hóbortnak is. A Berlini Bismarck-szobor példátlanul imponál a főalak bemutatásával, az erő és hatalom kifejezésével. De a mellékalakok egyike pl. egy izmos férfit ábrázol, a ki a globust, a földgömböt tartja vállain; a másiknak lábaihoz egy meghunyászkodó oroszlán simul; a harmadik a sphinxet, az emberi élet kitalálhatlan rejtélyeinek megszemélyesítőjét ábrázolja. S természetesen mindez Bismarck lábainál, a sphinx is, a földgömböt tartó bácsi is, meg a pincsi kutyává szelidült oroszlán is. Tisztelem az öreg Bismarckot én is, sőt irigylem a németektől, de ilyen nagyságos ur talán még se volt egészen.

Ennek a német önteltenségnek kiváló példája pl. Bismarck-szobor közelében álló Siegesäule, a diadaloszlop is: egy hatalmas, toronymagasságu oszlop, rajta egy gazdagon aranyozott szárnyas angyallal, mely a 66-ki osztrák-porosz, továbbá az 1870-ki porosz francia hadjárat hősei fölé tartja a győzelmi koszorút. A szobor oldalát három sorban azok az ágyuk diszítik, a melyek a nagy

háboruban áldozatul estek. A szobor alján levő reliefek pedig a metzi, sedani és königgrátzi csatákról hoznak kitünőt, de a győztes ellenség mindent letipró hatalmát mindennél jobban ecsetelő képeket. Végignézttem őket. A német természetesen mindenütt előtérben van, ő a diadalmas csaták győző oroszlánja, egészséges, izmos életerős fiu valamennyi. A francia valamennyi sybarita váz, mindnek arcán ott ég a kiélttség, az életuntság bélyege s mindannyi a győző lábainál várja a kegyelemdöfést. Hiszen természetesnek találom én, hogy a németek nem faraghatnak a franciákat dicsőítő képeket, de hogy az ellenséget annyira gyávának, nyomorultnak, semminek jellemezzék, ezt még a győzőtől is soknak tartom.

S ha már ennyire benne vagyok a német nagyzásnak a jellemzésében, melegiben megemlítem a „nagy“ (a hogyan az unokája önkezüleg elnevezte) Vilmos császár szobrát is, a mely a királyi palota előtt pompázik. Az igaz, hogy én még nem láttam hozzá hasonló imponáló szoborművet. Fönn emelkedik a császár remek lovaszobra. Lenn pedig a szobor négy sarkán első sorban a négy ordító oroszlán alakja lep meg. Mindegyik zászlókat őriz, a diadalmas csaták elhódított, összerongyolódott zászlóit. De mintha ellenség közeledne feléjük s ők fogaikat, karmaikat mutogatva, ugrásra készen várják a pillanatot, a melyben az ellent leteperjék. A hányszor fölujul ez a kép a lelkemben, mindig az állatkert oroszlánjai jutnak eszembe etetéskor:

— Jól van német. Jól van! Nem bánjuk, ha büszke vagy a zsákmányodra. Ez idő szerint birkózni se óhajtunk veled. De azt azért nem jó ám elfelejteni, hogy német csak álmában látta ám még a magyar huszár hátát s 66-ban se mi kaptunk volna ám ki, ha nem mi akarjuk. De hát ha a 66 nem termi meg a maga vérvirágait, 67-re nem érik meg a kiegyezés gyümölcse, (igaz, hogy az is megférgeedett már azóta!)

Képzelem, miféle keserőséggel nézegetik a nemzeti dicsőségekre annyira büszke franciák a

németek szobrait, melyeket róluk készítettek. Képelem, hogy szorul össze az öklük s hogy lihegik a boszut. Azért aztán ne is csodálja senki, hogy a revanche eszméje nem halt ki a francia nép lelkéből (Magyarul ez annyit jelent : — Megállj ! lesz még Csicsón bucsu !)

A német birodalmi parlament, illetőleg a Siegesäule irányában a Thiergarten szélén, egy fákkal pompásan szegélyezett ut vezet. Siegesallee-nak, győzelmi utnak nevezték el. A porosz történelem 32 kimagasló alakját, fejedelmeit, hadvezéreit, tudósait örökítették meg művészi, férmárvány szobrokban. Igazán meglepő látvány, mikor az ember az allee végéről a két oldalt sorakozó fehér regimentet, a porosz történelem megalkotóit szemléli. Tulajdonképen nem is 32, hanem 96 szoborról van szó, mert minden főalak mellett két mellékalak van, a fejedelem, vagy nagy ember legnagyobb kartársai : püspökök, költők, tudósok, hadvezérek. Minden szobor mögött egy félkörben futó hosszú pad van, mintegy arra szánva, hogy az elfáradt szemlélő a nagyok árnyékában megpihenjen és elmélkedjék a mult dicsőségéről, melynek ő a jelenben egy többé-kevésbé szerény továbbépítője. Szóval a német haladás, dicsőség és dicsekedés útja nem záródott még le s Európa és a nagyvilág nem a jelenben foglalkozik vele utoljára. S ha a nacionalizmus, a nemzeti érzés, vagy mondjuk : — kihegyezettebb formájában : a sóvinizmus ma erősebb hullámokat ver a nemzetek életében, annak egyik elsőrendű példamulatatója és tényezője a jelenkori német nemzet.

A Siegesalle megtekintése után önkéntelenül a pompás Thiergarten kínálkozott felénk. Ne állatkertet tessék gondolni. Az állatkert Zoologischer Garten néven szerepel. A Thiergarten egy óriási park és erdő közt álló százados kert, a mely a dresdeni Gosser Gartenhez hasonló. Ez is gyönyörtően fejlett fáival imponál, a melyek közt száz és száz kisebb-nagyobb sétaut, remek, hosszú alleek, kocsutak, a lovaglóknek, kerék-

pározóknak, gyaloglóknak szánt területek vannak. Közben patakok, mesterséges tavak tükröződnek, hogy a csónakázó-sport kedvelői se legyenek kénytelenek nélkülözni. A Thiergarten tulsó szélén van a Zoologischer Garten, a mely után Charlottenburg, Berlin egyik legszebb külvárosa következik, a mely utcáinak, tereinek épületeinek, sőt királyi palotájának szépségével sem marad Berlin városa mögött.

A Thiergarten közepe táján egy keresztuton gyönyörű szoborcsoporthoz látunk. Vadász-jeleneteket ábrázol, küzdelmet a bölénnyel, vadkannal, oroszlánnal, majd pedig szent Hubert kedves szarvasa tűnik föl előttünk, homlokán a ragyogó kereszttel. A ki megnézi, nemcsak a vadászjelenet izgalmas képében gyönyörködik, hanem igazi művészi élvezetben is részesül.

Természetes, hogy a Zoologischer Garten megtekintését nem óhajtottuk elmulasztani. A ki az állatokat uri módon akarja látni, az Berlinbe jőjön. Minden állatnak külön palotája van. Stylszerű, modern berendezésű palotája. Az elefántoknak egész pagodájuk, hatalmas kupolás épület, melyet indiai képirások díszítenek. Körülötte egész pálmaberdő pompázik. A madarak téli palotájára is büszke lehetne bármely kulturintézmény, tele van festményekkel, faragott madár alakokkal stb. Minden állat lehetőleg a maga exotikus környezetében él. Láttunk gyönyörűen fejlődött bölényeket, kengurut, gyomra zacskójában az apró kifelé kandikáló fiacskájával, hatalmas jegesmedvéket stb. stb. Az oroszlanoknak, bármennyire közönséges alakjai legyenek is az állatkerteknek, itt is nagyszámu nézői vannak. Különösen 6 óra tájban, a mikor az oroszlan urak napi kosztjukhoz jutnak. A vérszomjas vadállat őstermészete ilyenkor a maga eredetiségében nyilatkozik meg. Kinek ne imponálna a levegőt megrázkódtató vad ordítás, mely a prédájára féltékeny állatkirály torkából bömböl ki. Volt is publikuma akkora, mint egy kisebbfajta franciáfaló német fejedelemnek. Nekem az oroszlánkölykek tetszettek különö-

sen. Négyet csuktak egy ketrebe. Nem lehetnek idősebbek néhány hetesnél. Csupa ártatlan, ügyetlen, szelidtekintetű, nagyfejű, nagyfülű, verébszáju, folyton éhes, örökké játszeni akaró fráterek. Igazi bakfisai az állatvilágnak. Soha nem fogom megbánni, hogy azt a pár órát a Zoologischer Gartennak szántam.

Este társaságunk legnagyobb részével a Wintergartenba, Berlin legnagyobb és legelőkelőbb mulatóhelyére mentem. Legalább 5000 emberre van benne hely, a melyben zárt volta mellett is egy csipetnyire sem érzi az ember a nyár melegét. Érdekes látványosság már maga a helyiség is, melynek tetejét a sötét alapra elhelyezett kisebb nagyobb villanylámpákkal a csillagos éghoz igyekeztek hasonlóvá tenni. Hát még a mutatványaik! A művészi tornajátékuk graciozitásával szinte utolérhetlen. A spanyol, de különösen az orosz tánc, az ő örült bakugrásaival valóban bizarr látvány. Láttunk a mellett bicikliző elefántot, a mely egy három kerekű biciklire telepedve szinte bájosan karikázott a szinpad gömbölyű területén s hogy tanulékonyságáról újabb bizonyosságot tegyen, hatalmas tappancsaival pezsgős üvegek tetején sétálgatott. Szóval az ügyesség oly tökéletes produktumait láttuk, a melyekről mindaddig fogalmunk sem volt s a melyre a csodálkozó magyarnak csak egy kifejezése lehet: Mégis huncut a német!

A következő napot a királyi palota és környékének megtekintésére szántuk. Ő Felsége, Vilmos császár épen u'azíson lévén, könnyen juthattunk a palotája megsejmléléséhez. Hogy a palota külseje a mi budai királyi palotánkat meg sem közelíti, az természetes. Egy széles, lépcső nélküli uton vezettek bennünket fel, a melyen, — mint mondták, — az egyik, bizarr ötletekben gazdag porosz császár kocsin szokott az emeletre felhajtani. Mielőtt a szobákba léphettünk volna, mindegyikünk elé egy pár hatalmas szőrpapucsot tettek. A házas emberek könnyebben, a többiek nem minden élcelődés nélkül bujtunk bele. A

talány megfejtését csak később értettük meg. A papucskok két célt szolgáltak. Először azt, hogy az értékes padozatot a cipőnkkel össze ne karcollhassuk, másrészt pedig a szolgasereg munkáját könnyítettük, mert folytonos csuszkálásunkkal valósággal fölvikszeltük a termeket. Természetes, hogy itt is csak azt találtuk, a mit egyéb királyi palotákban mutatnak: kis fogadó terem, nagy fogadó terem, koncert-terem, ét-terem, ülés-terem s még sok ilyen terem, valamennyiben itt is fehér szín az uralkodó, a mely mellett az arany disztítésnek van csupán helye. Az egyik thronsaalban vezetőnk egy óriási drágaművű erkélyre figyelmeztetett bennünket, a mely valaha tömör ezüstből készült. Ma csak külső váza kápráztat ragyogásával, mert a 80,000 font ezüstöt valamelyik hadakozó porosz császár tallérokka verette, hogy harcoló katonáinak a napi lénungot kiadhassa. A sok érdekes kép közt legérdekesebbeknek a porosz királyok arcképeit találtuk, köztük is legérdekesebbnek a mostani császáret, Vilmosét, az ő délceg, büszke, imponáló megjelenésével, a ki előtt szívesen hajt fejet s a kit irigyel a világ minden nációja. A németek azonban viccelődnek fölötté. Nagyatyját I. Vilmost *greise* Könignek, fiát (a ki pár hónapi uralkodás után meghalt) *weise* Könignek, míg a mostanit *Reise*könignek nevezik s élclapjaik nem egyszer kerülnek abba az illoyális helyzetbe, hogy felségsértési pört akasztanak a nyakukba. Rendkívül érdekes a jelenlegi császárné arcképe, a kinek fejét fiatal volta mellett is hófehér fürtök borítják. Vezetőnk sokat jelentő indiszkréciója folytán a hirtelen megőszülés okát is elárulhatom. A császárné néhány év előtt, fölötté boldogtalannak érezte magát, mert termete veszteni kezdetté azt az ideális karcsúságot, mellyel a hölgyek legnagyobb része oly rendkívüli módon szeret dicsekedni. Valami soványító szert szedett közben, a mely azonban kegyetlen boszut a hajfürtjein állott s ezüstfehérre festette azokat, akár egy öreg matronát.

A császári palotával közvetlen összekötte-

tésben van a kápolna, a hova a birodalmi képviselők az országgyűlés ülőszakainak megnyitásakor valláskülönbség nélkül istentiszteletre gyűlnek össze. (A szocialdemokraták persze itt is kivételek. Ők tüntetőleg távoltartják magukat a vallásos lélek minden megnyilatkozásától. Ők már elcsapták magukat az Úristentől, sőt határozatilag kimondták Annak nemlétezését is.) Az istentisztelet — természetesen — protestáns, mint maga a császár. Nem is ezt akarjuk különösen megjegyezni, hanem azt a ritka szokást, a melyre a mi képviselőink bizonyosan nagyot néznének. Pedig ugyancsak ráférne ám egy kis istenáldás a mi parlamentünk munkálkodására is.

A mi a császári palota környékét illeti, valóban sok szépet mondhatunk róla. A Nagy Vilmos remek szobrárt említettem már. A palota másik oldalán egy pompás szökőkút szintén megérdemli, hogy az idegen gyönyörködjek benne. A királyi palotával szemben a Spree partjain van az új dóm, azontul a császárváros muzeumai, képtárai, szoborgyűjteményei. Egyik mellett se mehetünk el szó nélkül. Az új dóm egyike a legújabb kor legszebb építményeinek. Maga az ára — 20 millio márka — szintén tanuságot tesz róla, hogy a német protestánsok ily tekintetben sem riadnak vissza az áldozatoktól. Én, mint ismerősömet üdvözöltem, a mennyiben a német illusztrált lapokból már az egészet összeh tanulmányoztam. Hatalmas kupolája, mely bizonyos tekintetben a római szent Péter templom kupolájára emlékeztet, uralkodik az egész épület fölött, s szinte az egésznek takarójául szolgál. Szobrai művészi alkotások, de legmeglepőbb az oltárkép, mely üvegfestményen a felfeszített Krisztust ábrázolja s csodálatos szépen sikerült világitásával az egész dóm legfeltűnőbb pontjává teszi.

A muzeumokat hiába akarnám akár a münchenivel, akár a dresdenivel összemérni. Bizony nagyon is mögöttük marad. Hiába! Berlin ifjú városa még ahhoz, hogy fellendülésének ily rövid évei alatt képes lett volna utolérni ama-

zokat. A csaták zaja, a háboruk zivatarra nem a muzsák kedvenc zenéje. Pedig a poroszoknál évszázadokon keresztül ez emésztett föl minden törekvést. Én jóformán egy képben gyönyörködtem, Kaulbars remek alkotásában, a mely a Jeruzsálem romlásán kesergő Jeremiás siralmát ábrázolja. Pedig volt még egy-két nagyon érdekes Böcklin kép, néhány életkép, melyek Európai hírnévre tettek szert.

Délután Potsdamba rándultunk ki. Vasuton alig félóránnyira van Berlintől. Mi azonban az ut nagy részét propelleren tettük meg s behajókéztuk a remek Neuer See-t, mely elfelejtette velünk Berlinnek minden prózai részletét. Igazi idyll volt a remek szigetek körül hajókézni, melyek sok tekintetben talán a mi Margitszigetünkkel is vetekedhetnének.

Potsdam Berlinnek az, a mi Gödöllő Budapestnek. Mindkettő kedves kiránduló és üdülő helye a királynak. A különbség csak az, hogy Potsdam körül egész város épült. Kedves, csendes, szerény város. Jó részben katonai telep, tele büszke, keményre vasalt német katonákkal, a kik lenézik a rongyos cibilt. A királyi palotát nem néztük meg, pedig vezetőnk szívesen invitált. Helyette elmentünk a régi garnison-templomba, a hol Nagy Frigyes csontjai pihennek a dúló csaták után. Az egész templom tele van különféle zászlókkal aggatva. Egyik rongyosabb, kopottabb, mint a másik. De hát nem parádéra készültek, hanem oda, a hol a trombita riadója, meg a puskagolyó képezik a muzsikát s a melyhez öreg ágyuk ütik a nagydobot. Maga a nagy császár a szószék alatt egy szerény, nyirkos, kopott fölkében pihen a síri álmát. Egy-két összefonnyadt, poros koszoru a disze az egyszerű, ládaforma koporsónak. Ime! ilyen a világ dicsősége! ide degradálódott az a nagyság, a kinek szempillantása zavarba hozta Európa nemzeteit s most a kíváncsi turisták profán tekintete mus-

tálja végig az enyészet csendes birodalmában. Koporsója fölött még most is ott van ellentmondást tenni nem akaró parancsszavainak élő bizonyossága: két egyszerű homokóra. Mert Nagy Frigyes még a szónokló lelkésznek is előírta az ordret. Mikor a beszédjében belekezdett, a szószéken megindították a homokórát s mire ez lejárt a prédikátornak be kellett fejezni a mondókáját, ha százszor a schwung közepén volt is. Szóval nagy ur volt az öreg Frigyes, a kire állítólag Napoleon császár a sírjánál mondta az emlékezetes szavakat:

„Ha te élnél, én nem volnék itt.“

Egészen elmélyedtem ezekbe a gondolatokba, a mikor valaki gyöngéden oldalba döfött:

„Ich bitte, zahlen.“

Egy öreg anyóka volt, a ki tányérját az orrom elé tartva, eszembe juttatta, hogy itt csak 25 pfennigért szokás Nagy Frigyesről elmélkedni. Késerves pillantást mértem rá, kotorásztam a zsebemben, mormogtam valami udvariasat és a dicső mult kódéből leszálltam a rideg prózai valóságba.

Este ötkor lévén az idő, meghallgattuk a torony harangjainak zenéjét, aztán továbbmentünk az infámis rossz kövezeten Frigyes császárnak és nejének mauzoleumához. Ezeket már jobban megbecsülték. Kedves, romantikus környezetbe helyezték a sokat szenvedett császárt s gyönyörű karrarai márványból remek szobrot emeltek neki is, meg hűséges, szintén siri álmát pihenő életársának is. Utitársaim alig tudtak betelni a szemlélésükkel, a mit én eléggé méltányolni nem tudván, a jobbik részt választottam s egy utközben felfedezett vendéglőben jóféle német sörrel illendően megöntözvén lelkemnek porhüvelyét, vidám kedélyhangulatban csatlakoztam társaságunkhoz, hogy *Sanssouci*-ba (gondok nélkül) Nagy Frigyes mulatóhelyére jussunk.

Igazi földi paradicsom! Egy hatalmas park közepén, csinos magaslaton, tavaktól, pompázó virágos kerttől, pálmaerdőktől körülvéve emelkedik

a kedves palota. Itt szokott szórakozni Nagy Frigyes az ő magaszórájú jó barátaitól, művészeitől, szóval: a hozzája hasonló szellemes emberektől körülvéve. Itt dobálták egymás felé éles, csipős élceiket, itt ittak, dorbézoltak a maguk módja szerint. Voltaire, Európa rossz szelleme, a francia forradalom értelmi megalkotója itt időzött leggyakrabban a nagy király környezetében. Szobáját ma is látjuk a maga 150 esztendőös valóságában s mivel Nagy Frigyes eléggé őszinte ember volt, tudjuk, hogy miként gondolkozott felőle s milyen volt a tónus, a melylyel egymást traktálták. A Voltaire-szoba pl. ma is magán viseli azokat a csipős gorombaságokat, a melyekkel a király barátjával szemben viselkedett. Csudálkozva láttuk a gólyát, a papagályt számtalan formában lefestve, másutt pedig egy sereg ujjat láttunk, melyről valami folyadék lefelé csepeg. Természetesen mindennek titkos jelentése volt. A gólya, Nagy Frigyes szerint, Voltaire minduntalan való visszatérését jelentette. Mert bárhányszor összeveszett is királyi barátjával, rövid idő múlva a kedves Sanssouciban újra viszontlátták egymást. A papagály a folyton fecsegő Voltairt jellemezte, míg a viasztól csepegő hosszú ujjak a gyertyatolvaj Voltairt örökitették meg.

Legmeghatóbbnak az egész kastélyban az öreg Nagy Frigyes márványszobrát találtam. Közel volt már az örök élet küszöbéhez, csontjához hozzátapadt a bőr, szemei beestek, egész teste összeroskadt. Egyszerű hálóköntös fűdi testét s ő az ablak felé vánszorog, a fényt keresi. Igaz, nagy művészet, mely a halni járó lélek képét így örökitette meg.

Közeledett az este s mi végigmenve a régi park százados fái közt, körülbelül harmincan föltelepedtünk egy lóvonatu köcsi legeslegtetejére s vidáman bedöcögtünk a potsdami pályaudvarra. Ott egy szelidebb természetű kalamitás ért bennünket, a mennyiben csapatunk egy része rossz irányba induló vonatra ült fel, mely a mi legna-

gyobb ijedelmünkre Páris felé elrobogott velük. Estére már programmot csinálunk valami kiváló mulatóhelyre s így tervünk dugába dőlt.

De a magyar nem azért magyar, hogy magán segíteni ne tudjon. Charlottenburgban kiszálltunk s elmentünk megnézni „Pompeii égését.” Egy kikapott kép tulajdonképen a többi közül, de le rajzolom, mert több tekintetben felette jellemzőnek tartom.

Megváltva jegyünket, egy nagy terjedelmű, mesterséges tó partjához értünk. Az egyik felén volt a hatalmas, 5000 ember számára berendezett nézőtér, a másikon Pompeii városa emelkedett, mulatóhelyeivel, oszlopcsarnokos épületeivel, templomaival. Közvetlenül mögötte pedig a Vezuv óriási krátere sötétlett. Mindez természetesen mesterségesen készült. Meglehetősen észak felé levén, a nap már sokkal később nyugodott le s 9 óra után már alig győztük várni az esti homály leereszkedését, hogy a sötétet igénylő előadásban gyönyörködjünk. Ezt a vágyat növelte bennünk a csipős hideg is, mert Berlinben már alkonyat táján a második felső kabáthoz nagyon szívesen ragaszkodik az ember.

Az előadás római muzsikával kezdődött, a melyet egy, körülbelül száz tagból álló zenekar adott elő. Majd felvonult a 300 tagból álló, római kosztümökbe bújtatott játzó csapat. Először a tavon rendeztek lampionos kirándulást s a darab, mint minden szindarab, szerelemmel kezdődvén és végződévén, a mennyasszonyt ünnepi menetben vitték vőlegényéhez. A tó tükrében csillogó nász-nép bűbajos képe, a mélabús itt-ott tüzes lelkesedésre ragadó énekek, feledhetlen nyomot hagytak lelkünkben. Majd a táncok következtek. A virágkoszorúkkal övezett csoportok festői képe, deli lejtése, valóban művészi érzékről tett tanúságot. Majd megjelent a császár, végignézte hódolójának alázatos tiszteletét, gyönyörködött a gladiatorok játékában, végül pedig az új házaspárjelölt hódolatát fogadta. Az összeüt-

közés tulajdonképen itt történt, a mikor kitünt, hogy a kereszténnyé lett menyasszony szívében egy keresztény ifjunak jegyezte el magát s a pogánynyal való egybekelésnek ellene szegül. A császár boszut áll a merényletért s a keresztény ifjut kivégezteti. E büntény fejükre zúditja a haragvó Isten boszuját. A Vezuv megmozdul. Előbb füstoszlop jelenik meg, majd egy iszonyu tizszeres ágyu dörrenéshez hasonló robbanással valóságos tűzeső ömlik ki a hatalmas kráter torkán. Ember, állat irtózatot rémületbe esve menekülni igyekszik, de szabadulás alig van, mert pár perc múlva a lávafolyam az egész várost elönti, meggyulladnak a (fa-) házak, gomolygó, sűrű füst tölti el az egész tájéket, csak a Vezuv lángvörös torka világít át füstön gőzön keresztül, dobálja magából a tűzcsóvákat, hogy szinte lángban áll a tó tükre a sziporkák tömegétől. Aztán megkezdődik a tűzijáték. (A berliniek a világ első tűzijátékosai.) A Vezuv lassankint elnémul, de alatta, Pompeii falai közt dörögve sziporkázva robban szét egyik rakéta a másik után. Óriás csillagok sivitanak az ég felé, míg 100—200 méter magasságban ezer apró gömbre szétpattanva, leesnek a víz tükrére. A tűzijáték mind inkább közeledik. A tó egész felszíne lángtengerben uszik, itt-ott fantasztikus alakú tűzgombolyag kering, szórva magából a sziporkát, majd a sokféle láng közt kigyulad egy kép s apró lángokból Vilmos császár óriási arcképe látható. Alig győzi a szemünk, káprázik a rengeteg lát-nivalótól, s szinte örülni kezdünk, mikor a vakító látványosság szünni kezd. A lángok kialusznak s az ezrekre menő tömeg hömpölyögve tódul a kijárat felé. Ember legyen, a ki ekkora áradatban a villanyoson helyet talál. Nem is törjük magunkat nagyon utána. Valahogyan elcsipünk egy konflist és urasan hazakocsikázunk. Nem is kerül sokba. A kocsit taxameter szerint fizetik. Mikor felülünk, fehér cilindres kocsisunk megigazitja a taxameter mutatóját, mikor leszállunk je-

ezve van, hogy hány méternyi utat tettünk meg. Ha gyorsan ment, ha lassan ment, nem számít, mert a befutott ut szerint fizetjük neki a márka hányadait. Disputának helye sem lehet.

Utazásunknak igazán érdekes része tulajdonképpen július 9-én kezdődött, a mikor Berlint elhagyva, a tenger felé vettük u'unkat.

Előbb azonban rémely epizódokat kell elintézni, nevezetesen arról az érzékeny veszteségről kell szólanom, a mely társaságunkat Berlinben utimarsalunk hűségese életetésének elválásával érte. Faludi direktor urat mondhatják a szörszálhasogató elégedetlenek (különösen a kik nagyon keveset utaztak életükben) rossz utimarsalnak, de derék és jó férj mivoltában senki nem kételkedhetik. Bizony az elválás nem egy bús sóhajtatást váltott ki s az élesszemű vizsgálódók kíváncsi tekintete azt is felfedezte, hogy a söröskancsó keserű tartalma mindkét oldalról megsziporodott a nehéz könnyecseppek gyöngyeitől is. De hát ez az élet nem levén a zavartalan örömök hazája, ebbe a veszteségbe is bele kellett nyugodnunk.

Ő Marienbad felé vette útját, mi pedig az északi pályaudvarra vonulván, a Keleti tenger felé induló vonatra szálltunk. Maga a pályaudvar egy valóságos kis város, a melyben könnyű szerrel akár eltévedni is lehet. Vasárnap levén, ezer és ezer ember zugott körülöttünk, akár a hangyaboly. Kivrándulók voltak, a kik a vasárnapot felhasználva, pár óra alatt a tengerhez értek s ott egy kellemes délutánt eltöltve, késő este újra visszatérhettek a porosz császárváros mindennapivásári forgatagába. A vonatunk lehetett vagy félkilométer hosszú. Mire elhelyezkedtünk, egy gyenge purgatoriumi gyötrelmen mentünk keresztül.

Mikor a város sűrű háztömegét elhagytuk, jobbról-balról hegyek vettek körül. Nem sziklás bércek, hanem homokhegyek, az évezredek óta összehalmozódott tengeri homok hullámhegyei. Ha a felénk csapódó üde légáramlat nem figyel-

meztetett volna bennünket, az itt-ott fölcsilanó kisebb-nagyobb tavak tiszta tükre eszünkbe juttatta volna, hogy a tenger, a büszke, a hatalmas, a gyönyörűséges tenger felé közeledünk már. A városok képe teljesen német jellegű. Zömök, izmos házak, csúcsives stylusban épült csinos tornyok tekintgettek felénk a zö'd lombok sátora mögül. A vegetáció természetesen sokféle tekintetben különbözik a miénktől. Sárga aranykalászos rónaságot hiába várunk, mert a zöldellő vetések legalább két héttel mögötte állanak a miénknek. Szőlőt, avagy tengerit meg épen hasztalan keresünk. Minél közelebb érünk a tengerhez, annál több lesz a faház, jelezve, hogy az északvidék e jellegzetes lakása kezd szemléletünknek állandó tárgya lenni. Odaérünk a poétikus fekvésű Stralsundhoz s mintha vonatunk kedvezni akarna, félkörben megkerüli az egész várost, hogy annál tovább gyönyörködhesünk a hatalmas, komor dóm körül megtelepedett házikók kedves képében.

A tengerparton meglepetés vár reánk. Egy 2200 méter szélességű tengerszoroson kell keresztülmennünk, hogy a Rügen szigetére érjünk, a melyen, annak felső részéig, vonaton folytatjuk utunkat tovább. Vonatunk szorosan a tenger partjához megy, ott pedig egy hajó vár bennünket, a melyre az egész vonatot szépen rávezetik. Mi kiszállunk s a hajó oldaláról gyönyörködve nézzük a hullámok játékát. Egy negyed óra alatt a másik parton vagyunk, vonatunk tovább robog Németország buzakamaráján, a Rügen szigeten keresztül Hullámzó zöld vetések, szép sorjában álló cseresnyefasorok tekintenek felénk. A pirosló cseresznye mosolyogva teszi magát kíváncsissá számunkra.

Sassnitzban kiszállunk s hajóra ülünk, hogy a távolból felénk tekintő Svédország partjaira, Trelleborgba érjünk.

A ki a tengert megismerte, mint jóbarátját, mint kedves, el nem feledhető ismerősét köszönti újra. Ugy voltam vele én is. Adria, a Földközi

tenger, az Atlanti Óceán után újra üdvözöltem azokat a kedves hullámokat, a melyek oly ellenállhatatlan erővel hódították meg rokonszenvemet. Gyönyörködtem újra a sötét, örökké félelmetes, legyőzhetetlen erejű s mégis szeretetreméltó hatalmas fehér taraju hullámaiban, a fölöttünk vijjogó sirályok hónál fehérebb szárnya csattogásában. Szinte észrevétlenül jutottunk hozzá, hogy csoportba verődve, valamelyikünk, — talán más, talán én — dalolni kezdtünk s öt perc alatt a mélabus magyar nóták zenéje tulharsogta a hajókerék zakatolását, a hullámok zugását. Hát még mikor valamelyik a hajó szalonjába betekintve, felfedezte a zongorát. Szinte határát se találtuk a jó kedvünknek. János vitéztől, a Balaton partján síró kis lányig, sorra kerültek a régi és új magyar nóták s a ki idegen volt a hajónkon, kíváncsian kérdezősködött a hazánk után, hogy hol terem az a nép a melynek oly bánatosak a nótái, hogy a szív majdnem beleszakad a hallásakor s mégis mosolyban ragyogó szemmel, ábrándos tekintettel éneklük, mintha minden öröme, minden búfelejtésnek a forrása volna.

— Bizony magyarok volnánk mi — feleltünk annak a tengervízszinü szemü, kenderhaju angli-usnak, meg németnek — annak a szegénységben is büszke nációnak, a Duna-Tisza tájának, a Kárpátok alján elterülő rónaságnak szülöttei, a kik eljöttünk megnézni, tanulmányozni a más vizét, földjét, erdejét, hogy aztán a magunkét annál jobban, annál nagyobb rajongással tudjuk szeretni. S olyanok vagyunk, a melyeknek láttok bennünket. Nem ismerjük a pózt, nem szorítjuk az etiket százfelé vasruhájába se a szívünket, se az ajakunkat, ha dalolunk, azért dalolunk, mert a dal a mi lelkünk gyöngye, virága, a mely megkettőzi örömünket, elapasztja bánatunkat. Bennünket nem látsz mosolyogni, ha szívünkön a bánat férge rágódik s nem titkoljuk a jókedvünket se, ha a lelkünk hangulata jókedvre indit bennünket. A magyar föld levegője, napsu-

gara, vize, bora ilyenre nevelt bennünket. A magyarok Istene így ajándékozott meg bennünket.

Hát biz ezen nagyon csudálkozott a német is, az ánglius is, de azért nem titkolhatta el azt a megjegyzést, hogy mégis csak irigylésre méltó náció lehet az a magyar náció! Ők ugyan az eddigi földrajzi tudományuk szerint úgy gondolták, hogy Ausztriából — a melynek az a bizonyos magyar föld kiegészítő részét képezi, — csupa német kerül ki, vagy ha magyarról egyáltalán szó lehet, azok csak cigányok lehetnek, a kik feketék, mint fáraó népe és csak a golás évéséhez, meg ahhoz a bizonyos tschardashoz értenek és borjuszájú ingben járnak.

A négy óra hosszat tartó vízi utunkon a tenger a lehető legilletelmesebben viselte magát. De mégsem úgy, hogy a tengeri betegség gyötrelmei társaságunk egyik tagján maradandó nyomokat ne hagytak volna. Neki elég volt, hogy a férfiak egyik-másik vidám tagja élénken lefestette a gyötrelmeket s gyengéd keble rögtön részvétre gyuladt a — halak iránt.

Trelleborgba este 9 órakor értünk. A nap vérpiros talárjába burkolózva, akkor bukott le a tenger hullámai mögött. Utját tündéri fény, ragyogás követte, a tenger zöld vize hosszú hosszú ideig nem birt kibontakozni a fényáradat búv-köréből.

A parton nagy néptömeg várt bennünket. Vasárnap lévén, pompás szórakozás volt számunkra, hogy az érkező hajó messze országból jövő népének látványában gyönyörködjenek. Én utközben jegyezgetni szokván, elővettem a könyvecskémét s pár szó megjegyzést csináltam a bámuló publikumról. Rájuk tekintve, bámulva vettem észre, hogy különösen az ifjabb generáció pózba vágja magát, mosolyog s tetszeti magát. A balekek azt hitték, hogy le akarom őket rajzolni. A világ minden kincséért sem szalasztottam volna el a remek alkalmat. Tettem magam, mintha rajzolnék, a közben titokban halálra ka-

cagtam magam a fura képen. A szép nagy csontokkal, nagy kezekkel és lábakkal megáldott leányzók a gömbölyű szőszkehaju, holdvilág színű képükből oly ábrándos tekintetekkel pislogtak a maguk Szepijük, meg Tónijuk felé, mintha ez a pillanat előleg volna a jövődő minden boldogságára. Hát még a legények! Hogy feszítették a mellényüket, szinte látta az ember a nagy kiálló csontjaikat. Az óraláncukat meg pláne előrebigygyesztették, hogy a tekintet el ne tévessze. Bátoraknak is, dacosaknak, erőseknek is akartak látszani. Remekül állott a fokaforma csupasz ábrázatukhoz, meg a vízszinü szemeikhez. A gyerekek nem tudtak hova lenni a boldogságtól, mikor elgondolták, hogy róluk most valószínűleg a messze országok iskolaképei számára készítek vázlatot. Törték magukat előre a többiek hóna alatt s nem győzték előre nyújtogatni a csirkeforma nyakukat. Mikor aztán kedvem szerint kimulattam magamat rajtuk, egy barátságos kézlegyintéssel nagy kegyesen megköszöntem a szíveségüket, becsaptam a jegyzőkönyvemet és siettem a többi után. Ők hűségeseen követtek, körülvették a vonatunkat s még ctt is az érdeklődés központja voltam, mutogattak rám, hogy ez az ur az, a ki leszedett és megörökített bennünket a távoli hazája számára. A míg a vonatunk el nem tűnt, folyton lobogtattuk egymás felé a vasárnapi zsebkendőnket.

Naplemente után még legalább másfél óráig világos volt. Mikor két év előtt az Atlanti Oceánon, az egyenlítő közelében jártam, délután hat órákor, a nap lelemente után egy negyed óra múlva éjjeli sötétség vett körül bennünket. Itt 11 órákor is tisztán láttuk a vidéket.

Gyönyörű tájon röbögött a vonatunk keresztül. Kedves, szelid vidék vett bennünket körül. Hegyeket, vagy sziklákat alig alig pillanthatunk meg. A zöld fenyvesek, a buja fű mindent siettek ellepni, hogy a vidéket minél kedvesebbé és szeretetreméltóbbá varázsolják. Minden öt percben egy tő tükre csillámlik felénk. A lankás ol-

dalon mindenütt hullámzó vetés igéri a termést, majd a tehenek vidám kolompja veri fel az álmra készülő vidék néma csendjét. Hát az emberek? Ó dehogy feledkezem meg róluk! Hiszen mintha most is lelkem előtt látnám őket, a mint a vonat robogásának hallatára kiépnek a ház elé s a kendőjüket lobogtatják felénk, még a két-három esztendőös babák is. Nem gondolnám, hogy a jólét valami búsás bőkezűséggel szórná feléjük kincseit. Olyan szántóföldekről, a milyenek minálunk vannak, a svédek álmodni sem mernek. Van virágzó faiparuk, a gyakori, majdnem mindennapi eső s a rája következő nyári napsugár kövérré neveli rétjeit s így az állattenyésztés állandó jövedelmi forrást képez, de dúsgazdagságról — azt hiszem — nehezen szólhatnánk. Ott élnek az ő jellegzetes, kivétel nélkül vörösre festett házaikban, melyeknek csinosága, tisztasága olyan kíváncsiságot és feledhetetlenné teszi előttünk a svéd vidéket.

Ejfel felé járt már az idő s mi még mindig az ablaknál ültünk, hogy gyönyörködjünk a bájos kép szépségeiben. A vonat szolgálai pedig elkészítették már kényelmes nyugvóhelyünket, mely pihenésre intett.

— Hölgyeim, uraim! holnap is nap lesz. Reggel már Stockholmban kell lennünk s ott szükség lesz a frisseségre és a jó kedvre. Menjünk és pihenjük ki magunkat. Jó éjszakát!

— Jó éjszakát!

Stockholm.

A vonaton alvásnak legkellemetlenebb része a reggeli mosdatlanság. A por, a füst beékeli magát az ember bőre lukacsába, a ruhája kormos lesz, ha megérint valamit, fekete nyomot lát a keze után. S ettől nem lehet szabadulni. Az a két összemaréknyi víz, a mit az ember a kocsitoilet-fülkéjében talál, csak arra jó, hogy az ember a vágyait többre ingerelje. Igazán boldogok-

nak éreztük magunkat, mikor a Svédország fővárosa felé közeledtünk.

Mikor Stockholm pályaudvarához értünk, az egész épületet, az utcán pedig az összes házakat, erkélyeket lobogókkal, virágokkal láttuk feldiszitve. Óriási fenyőfákon vígan lobogtatta a szél a svéd nemzeti lobogót (a norvég színek már hiányoztak belőle). Volt bennünk annyi szerénység, hogy az ünnepeltetést s a város ily impozáns feldisztését magunknak tulajdonítottuk. Hogyne! Negyvenöt tagból álló ily jeles társaság csak rászolgált egyre és másra. Később azonban a svédek sziveskedtek kiábrándítani bennünket, hogy a parádé nem annyira nekünk, mint inkább a király unokájának, a trónörökös fiának és ifju feleségének szól, a kik aznap érkeztek haza Angolországból, nászutjukról s az ifju menyecske először lépven svéd földre, a melynek egykoron koronáját is viselni fogja, a svéd nemzet összes szympathiájával tüntet mellette. S ezt teszi annál is inkább, mert a norvégok pártütése és elszakadása mély sebet ütött a jó öreg király szívében, a melyet most szeretettel és tüntető lelkesedéssel kell gyógyíttatni, hegesztgetni.

Elegáns hotelünk a melyben három napi tartózkodásra tanyát ütöttünk, az állomással szemben feküdt. Első gondunk mi lett volna egyéb, mint az egy napi vasuti túr után tisztába hozzuk magunkat s kifejtsünk minden képzelhető eleganciát, a mi csak tőlünk telik, hogy a svéd fővárost egy csapásra meghódítsuk. A tán pedig nekiiramodni a városnak s keresni az első anizickártyás boltot, hogy a szép Svédország földjéről hirt adó kurta jelentéseinket haza felé indítsuk:

— Szerencsésen megérkeztünk. Kut'yabajunk! Üdv és gyöngyharmat!

(Az első héten még sokszor gondol az ember haza és az otthoniakra.)

Egy—egy boltban 8—10 magyar hölgy és ur is forgolódott s ki-ki igyekezett olyan nyel-

ven beszélni, a melyhez egyáltalán nem ért. Végül rendesen a mutogatásnál állapotunk meg, mert az nemzetközi nyelv, vagy pedig kiraktuk a pénzünket a pultra s az elárusító annyit vett el belőle, a mennyit megfelelőnek tartott. Hogy nem csap be bennünket, azt előre tudtuk. A svédek becsületesek, akár a tiroliaiak.

Mikor dél táján a hotel előtt reggelire gyülekeztünk, rózsapiros volt az ábrázata valamennyiünknek. A borotválódó arcok — egynek kivételével — simára voltak tisztogatva s csakugy ragyogtak a tisztaság boldogságától. K. bácsi nem tudott hova lenni a boldogságtól, hogy ő már felfedezte Stockholm legeslegnagyobb nevezetességét: a borbélyüzletet, a hol egy ifju hölgy beretválta simára az ábrázatát. El is mondta azon melegiben a nevezetes eseményt:

— Bemegyek az üzletbe, kényelembe helyezkedem. Látom, hogy egy ifju leányzó forgóldik a beretvéával, felém pedig egy mamlasz képű kenderhaju svéd legény okvetetlenkedik nagy pukerlizás közt.

— Elszedd innen a lábaidat — mondok neki — ha jót akarsz, mert ha nem láttad még a bácskai magyart haragudni, hát megtanulhatod ám ebben a minutában ingyen és bérmentve. — Fräka! Fräka! (Fräulein!) A kisasszony mutassa be rajtam a tudományát. A kisasszony rögtön a helyzetmagaslatára emelkedett s a világ legbájosabb mosolyával ajakán, munkába vette az ábrázatomat. Csak látták volna — hölgyeim és uraim! — azt a művészetet, mikor azok a finom báriosnyos ujjak a szappanozásnál az ábrázatomon végig siklottak. Éreztem, hogy életem egyik leggyengédebb pillanatánál tartok. Hát még az a gyengédség, a melylyel a lekopasztott részeket érintette. Mindig keserves mulatságom volt a borotválkozás, de az életben először szinte tünneményesen gyorsnak találtam s ha nem lett volna az ábrázatom olyan tükörsima, a melyen akár a szunyog is hanyatvága magát, hát — becsületemre! — újra

kértem volna a kisasszonyt, hogy még egyszer gyakorolja végig rajtam a művészetét. Hát még, mikor a rózsavízzel locsolgatta a képesfeletem. Nohát hölgyeim és uram, önökről bátrain elmondhatom, hogy a jó izlésnek, a gyengédségnek és kellemesnek fogalmát még csak hiréből sem ismerik. És most kijelentem, hogy ha szép hazánkban megalakul a részvénytársaság, a mely a női borbély tanfolyamot megalapítja, kérni fogom magamnak a szerencsét, hogy az első részvényeket én vásárolhassam meg.

Őszintén mondhatom, hogy K. bácsi ezzel az előadással, — a melyről be kell vallanom, hogy a halovány papíron valóban halovány utánzata az eredetinek — egy csapásra meghódította az egész társaságot. Kedves és szeretetreméltó modoráért szerettük őt egész utunkban valamenynyien, de a társaság első humoristája még is csak ő lett. Az egész epizódhhoz pedig csak annyi hozzátenni valóm van, hogy a férfiak egy részének könnyek gyűltek a szeméibe, mikor elgondolta, hogy immár tulesvén a beretválkozás torturáján, nem K. bácsi tapasztalata alapján simittatta meg az orcáját.

Most pedig a másik svéd specialitásról a svéd kosztról van egynémely elmondani valóm. Bocsánatot kérek, nem vagyok gourmand, az ingyenség nem természetem, de a svéd evési rendszer annyira speciális, hogy hozzá hasonlót Európa egyetlen államában sem lehet találni s azért érdemes, hogy ez olvasó is megismerkedjék vele — legalább papirosan.

Ha az ember egy svéd vendéglőbe belép, nem megrendelés szerint étkezik. Ha a bilétáját megvásárolta, első gondja, hogy egy tányért ragad a kezébe, aztán kést és villát szerez. Körülmegy a rogyásig megrakott asztal körül és kinézi magának azt, a mi az inyének legkedvesebb. Van ott minden, ami jó és izletes. Egy alkalommal összenéztem s legalább harmincféle eledelt találtam. Különféle pástétomok, rózsaszínű füstölt lazac,

hideg borju- és sertésszeletek, sonka, vaj, méz, retek, a különféle halaknak egész kiállítása: hering, szardínia, bihari pontok, hideg halszeletek, s aztán még nem tudom hányféle apró halacska, a melynek sem a formájáról, sem az ízéről, annál kevésbbé pedig a nevééről soha fogalmam se volt stb. stb. Hozzá háromféle kenyér: fehér buza-kenyér mint a mienk, barna rozskenyér és egy svéd specialitás: korpás kenyér keményre sütve, mint a kétszersült.

Mindebből kiki annyit vesz, a mennyi jól esik. Senki számon nem kéri és senki rajta meg nem botránkozik. (A svédek északi nép levén, maguk is hozzá vannak szokva a sok evéshez.) Ha kétszer vesz, vagy háromszor, szintén nem számít, a fizetség csak ugyanannyi. A felszolgáló személyzetnek csak az a dolga, hogy a készletet pótolja s tányérokról és evőeszközökről gondoskodják.

A ki kiválogatta a maga gyomra bélését, félreül egy asztalhoz s ott falatozik, a meddig jól esik.

Mindez azonban csak előétel. Az igazi étkezés, a reggeli, vagy ebéd gerince csak ezután kezdődik. Ezután eszik az ember levest (nem rossz s ha nincs ily olyan, mint a mi kitűnő házi huslevesünk, de a délvidéki, olasz, francia, spanyol leveseket egy napon említeni sem lehet vele.) Második tál — holtbizonyosra veheted — a hal. Nem incifinci pontyocskák, vagy csukák, hanem hatalmas, hófehér szeletek, a melyeket borju nagyságu tengeri halakból hasogattak le. Aztán jön valamiféle főzelék két-három féle sülttel, majd a pecsenyék, végül torta, fagylalt, vagy crém s záradékul természetesen a sajt. Tészta és gyümölcs nem tartozik a rendes étkezés keretébe. Mindehhez pedig iszik az ember sört, vagy ritkábban bort, a mi jóval drágább, mert a svédeknek szőlőjük nem teremvén, idegenből importálják a maguk italát, a mely drága is és esetleg a valódiságához is szó férhet.

Azt hiszem, senki nem fogja megtagadni a svéd étkezéstől az érdekesség jellemvonását. Én azonban s velem együtt sokan nem lelkesültünk érte tulságosan. Különösen nem lelkesültünk akkor, mikor vasuti állomáson 15—30 percnyi idő alatt kellett elcsitítani gyomrunk haragosan ordító oroszlánját. Mindenki siet, mert éhes, az asztal 10—15 ember számára még kielégítő, de mikor 40—50 siető alak egymás vállán keresztül nyuládoz, taszigálódik, haragszik, kér, ostromol, méltatlankodik és pukkadozik, ó akkor a svéd étkezési rendszer purgatoriumnak va'ó. Akkor nem irigylem az utazót semmiféle jó falatjáért, mert bármily ízes is, bizonyos, hogy keresztbe megy lefelé. Ilyen körülmények közt határozottan csunya és prózai dolog a svéd rendszer szerint való étkezés, mert kitör az emberből az állat, az éhes, a ragadozó, a haragos, a veszedő, a bömbölő állat. Ilyennek pedig nem szeretem látni az embert soha.

Utítársaim nagy része megállapodott abban a véleményben, hogy a Skandináv félsziget legszebb városa Stockholm. Voltak, a kik Christiania mellett foglaltak állást s voltak, mint én is, kik Göteborgot tartottuk legszebbnek. Mindez a dolog lényegén nem változtat, sőt azt bizonyítja, hogy a Skandináv félsziget gyönyörű városokkal dicsekszik s hogy Stockholm a legszebbek közé tartozik. Vannak, a kik Genfhez, vagy Marseilléhez hasonlítják.

Méltóztassék 1600 kisebb nagyobb, buján zöld fenyüerdőtől ellepett szigetet elképzelni, a melyek közt mint virágos keret közepén egy bájos kép terül el a szépséges Stockholm. Fundamentumát gránit sziklák képezik, a melyeket tíz évi munkával romboltak szét és tettek egyenlőssé a svédek szorgalmas kezei. A városnak egyharmada a tengerparton épült, büszke szép palotái onnan nézegetik nagy kacéran bájos, igazi modern, európai stílusban épült képüket a sima tükörben. S a tengert se tessék olyannak kép-

zelní, mint pl. Velence, vagy Nápoly körül, a hol a vízszíneinek bizonytalanságán többet gondolkodik, mint ábrándozik az ember. Először is itt sokkal szélesebb a tenger, másrészt pedig vize sokkal gyorsabb összeköttetésben van a szabadabb, nagy vizekkel.

Stockholm egyike Európa legmelegebb városainak. Természetes, hogy ezt a meleget a többi városokhoz mérve értem. Mikor Wient, illetőleg az osztrák határt elhagytuk, a tikkasztó meleget mintha elvágták volna mögöttünk. Dresdenben már üde, esőillattal vegyeslégkör vett bennünket körül, Berlin egészen enyhe volt, nappal 16—20 fok körül lebeghetett a hőmérő. A tengerre abszolút nem volt panasz s ime Stockholmban dél táján 25° melegben gondolkoztunk a fölött, hogy hiába menekültünk Budapest 48-dik szélességi fokáról Stockholm 59 dik fokáig, a mi kellemetlen nyári társaságunk, a hőség még ott is ijesztget bennünket. (Igaz, hogy még ez is óriási különbség a mi 35 fokos kánikulai multságunktól.) De hamar megvigasztalódtunk, mikor meghallottuk, hogy ez a kivételes helyzet csak Stockholm speciális klimatikus viszonyainak a következné nyé a melynek mására egyebüt nem lelünk. A mult télen Stockholmnak nem volt jege, a ki korcsolyázni és szánkázni akart Chrisztániában ment (az unió megszünite után ez se történik meg hamarosan.) A jeget egész nyárra mesterségesen gyártják A tél mindamellett junius elejéig szomorú kopaszságra kárhoztatja a vidéket. Akkor aztán három nap alatt teljes pompáját ölti magára a tavasz. Csodálatosan szép lehet az. A kopasz, lombtalan ágak egy szép reggelen fölérdenek, kedves kíváncsisággal kibontakozni kezdenek a téli takaró leple alól, estefelé a rügyből már leveles lombocska válik, másnap, harmadnap pedig sürü zöld palástjával pompázik az egész környék, suttognak a lombok s ha a madárkák csicsérgése otthonos volna, akár a mi szépséges erdeinkkel is összemérhetné bájait.

A Vasa-gatan (Vasa-gasse) derekán felültünk egy villamosra és egy hatalmas körutat tettünk a városban. Nem mondom sokat, mikor azt mondom, hogy Stockholm palotái, viruló lombos fáktól árnyékolt egyenes utcái Budapestnek, vagy Párisnak is büszkeségére szolgálnának. Monumentális köz- és magánépületekben annyira gazdag, hogy az ember nem győz eléggé csodálkozni, hogyan gyűjtötte ez a parányi nemzet azt a duzzadó erőt, mely ily csodaszép alkotásokra képesíti. Nemesedett, előkelő izlésre s amellett oly gazdagságra mutat mindez, a mire bármely nemzet méltán büszke lehetne.

Az első benyomások első bemutatásánál azonban nem szabad megfeledkeznem egyről: a virágokról. Mikor az ember a mi déli éghajlatunkról fölfelé megy, őszintén szólva: nagyfokú elmaradottságot, lenyomottságot vár emberekben, utóbbit említettem már. A virágok pompája azonban — egész őszinteséggel mondhatom — oly annyira fölötte áll a miénknek, a melyet csak bámulva említhetek. Stockholmnak legalább háromszor annyi parkja van, mint Budapestnek. Lépten nyomon gyönyörködhetik bennük az ember. S azok a parkok dúsalkodnak a virágok pazar pompájában. Meglepő tarkaság üdvözl bennünket. Az üvegházi növények minden fajtájában gyönyörködhetünk. Kezdve a pálmáktól le a legváltozatosabb színekkel tündöklő kaméliáig. S mindez hogyan történik? A természet fukarkodik a napsugárral, az ember segítségül hívja a mesterséges erőket. Junius közepén, július elején megnyílnak az üvegházak s a pompájukban álló virágokat ki helyezik a parkokba, hogy gyönyörködtessék a szemet, vidámitsák a lelket s feledtessék, hogy a napsugár az esztendőnek csak egyharmadában érzi magát otthonosan a svéd földön.

A svéd festőművészetet rendkívül érdekesnek és jellemzőnek találtam. Nem akarom a többi

nemzetek fejlett, sokoldalú, évszázadokon keresztül edződött művészetével összehasonlítani. A svédek nemzeti élete a harcok állandó folyamata volt. A muzsák pedig ijedten kelnek szárnyra a fegyvercsattogás idején. A jelenkor svéd művészei csupa kedves, megható, szelid ábrázolással lépnek elénk. A tájképek szebbnél-szebb változatai után csak életképeket, bibliai jeleneteket, a vallásos svéd nép lelkének gondolatait látjuk.

És most önkéntelenül a spanyol nép festőművészetének jellemvonásai jutnak eszembe. Mily óriási a különbség a kettő között. A vallásos tárgyú képekről nem szólok, az idyllikus, a megható, szívet-lelket békével betöltő jelenetek itt is — ott is egy forrásból fakadnak, a szeretet Istenének szívéből. De mily óriási a különbség, a mely az élet örvénylő forgatagából meríti ihletét. Még most is érzem a megrázó hatást, a mely a madridi modern képtár látásakor lelkemet eltöltötte. Csupa iszonyúság, csupa dráma, csupa tragédia! Minden második képen sötét temetés, véres gyilkosság, az ártatlanok küzdelme a zsarroksággal. Mintha most is előttem állana az a kép, mely egy középkori zsarnok iszonyúságát ábrázolja. A boszuállás ül az arcán. A vár homályos földalatti pincéjébe lép le, a hol egész sereg áldozatának levágott feje hever lábai előtt. Az egyik, a melyet abban a percben szakítottak le törzséről, iszonyu tekintettel átkot mond gyilkosa fejére. Én iszonyodva hátráltam előle. A modern spanyol művészet ebben találja az érdekeset. A borzalmasság, a kín, a vergődés, a sötét gyász ihleti lelkét. Mennyire különbözik ettől az északi népek végtelen nyugalma és szelidsége. A déliek vérét felforrasztja az égető napsugár, tele vannak lobogó szenvedélyekkel, ezeket megfagyasztja a jég, a hó. Ha megedződnek, a komor hideg, zsarnok természettel való küzdelemben edződnek meg. A spanyol, az olasz lármás, tolakodó fecsegő, közlékeny, bohókás; az észak fia magába vonult, csendesen elmélkedik, inkább bámul-

va csodál, mint tűzelve lelkesít. Ha ideáljuk van, az a szabadság szeretete, a természet komor szépségeinek féltő tisztelete. Mindez eszembe jutott, mikor a svéd művészet otthonában, s az impozáns stockholmi muzeum tágas termeiben járkáltam. A mindent leromboló szenvedélyességnek csak egyetlen emlékét láttam: egy szoborcsoporthoz. Azt mondják, hogy a svéd szobrászművészetnek ez a nonplusultrája. Hogy a szerelem a tengelye, az természetes. Egy leánynak ketten teszik a szépet s mindakettő táncba hívja. A leány nem utasítja el egyiket sem. Természetes, hogy összeakad a kerekük. Párbajra mennek, hogy az döntse el közöttük, kié legyen a győzelem pálmája: a leány szerelme. A leány könyörög nekik, de a két elvakult ifju nem enged. A derekukat szorosán egymáshoz szíjazzák s egyetlen fegyverükkel egy-egy késsel addig szurkálják egymást, míg a legyőzött kileheli lelkét. A leány aztán két egymás mellett domboruló sirra borul és zokog elvesztett boldogsága fölött. Ez a történet négy reliefben és a két birkózó alak főcsoportjában van megörökítve. Az elvadult, őrzöngő szenvedélynek meglepőbb kifejezését nem láttam még sehol.

A királyi palota szemben áll a nemzeti muzeummal. Köztük egy darab, néhány száz méter széles tenger terül el csupán. Fényesnek, imponálóknak épen nem mondhatnók. Vörös, disznélküli falával inkább egy nagy kaszárnyához hasonlít. S ezt a hasonlatosságot emeli az a körülmény, hogy ablakjait apró, araszos üvegtáblák képezik. A két előrenyúló szárny között csinos park terül el, a tengerparton pedig egy eléggé szízes pavillon féle, a hol a katonazene szokta a publikumot gyönyörködtetni. A királyi kastély udvarára szabad levén a bemenet, természetesen nem mulasztottuk el, különösen mikor déli egy órakor a diszörség felváltását lehetett szemlélni, a mely alkalommal maga az ősz király is meg szokott az erkélyen jelenni, hogy hűséges alattvalóinak hódolatát fogadja.

A király és nemzete közt valami kedves, familiáris viszony áll fenn. Erre mutatott az az óriási kocsisor, a melyen Stockholm előkelősége éppen odajövetelünk napján a leendő trónörökös megérkezésére felvonult. Bizony a diszes batárok, a milyeneken a magyar mágnások ilyen alkalommal parádézni szoktak, csak gyéren voltak láthatók. Ugy látszik, hogy az egyszerűbb s szerényebb igényekkel bíró polgári előkelőségek is szívesen látott vendégek a királyi palota termeiben. Nem is egyedül, hanem familiájukkal jelentek meg, a mi a szívélyes összeköttetésnek csak örvendetesen jellemző vonása. Egyébiránt Oszkár svéd király leereszkedő nyájasságáról lesz még alkalmam szólni, a mikor a magam szemeivel győződtem meg, hogy mekkora és mily példaszerű az a vonzódás, melylyel a király és nemzete egymás iránt viseltetnek s mily tüdvös volna, ha ennek a szép példának egyebütt is látnók a követőit.

A királyi palota mellett egy csinos kis szigeten emelkedik a svéd képviselőház. Természetes, hogy megnéztük. Hárman nekivágtunk s hiába integetett a diszbeöltözött portás, hiába magyarázta svéd nyelven, hogy tilos a bemenet, mi alapul véve a szentírás megdönthetetlen szavait, hogy még a menyország is az erőszakosaknak nyílik meg, áttörtettünk az akadályokon. Aztán elcsiptünk egy előkelő külsejű uriembert s tisztelettel engedelmet instálva tőle, megkértük, hogy nyújtson módot a szép palota megtekintésére, mert hát mi egy politikus nemzet fiai volnánk, a mely nemzetnek éppen most szintén megvan a maga uniói bonyodalma. A társalgás: miután kölcsönös sajnálkozással kijelentettük, hogy mi svédül, ő pedig magyarul nem tud — természetesen németül folyt. Bemutatott mindent, a képviselők és főrendek termét, a könyvtárszobát, tanácstermeket stb. stb. végül pedig kivitt bennünket az erkélyre, a honnan megmutatta a tisztelt Ház környékét, elmondva, hogy a szépséges épület

kerek öt millió koronájába került nemzetének. A mi 30 milliós képviselőházunkat, mint Europa legszebb ilyenmü épületét természetesen ismerte s bevallotta, hogy ha ránk ebből a szempontból föltekintenek is, de azért az övékét sincs okuk szégyenleni. Mi viszont gratuláltunk neki az elegáns és meglepően imponáló lépcsőházhoz, a kedves üléstermekhez stb. valamint ahhoz is, hogy az ő nemes izlésük a politikai tanácskozások színhelye körül is megnyilatkozik, a mennyiben annyi virággal diszítik fel a t. Házuk környékét, a mennyi egy sok idealizmussal megrakodott nemzet lelkéhez illik.

Természetes, hogy a politika is szóba került köztünk. Hogy a svéd és norvég konfliktus kitörésének mi lesz a vége — ő is, meg vele együtt minden képviselőtársa, bizonytalannak látja. A norvégokra rettenetesen méltatlankodnak s váltig hajtogatják, hogy a jóságos öreg király, a kinél alkotmányosabb, nemesebb lelkű király a alig-alig volt még Svédországnak, nem érdemelte meg ezt a keserű megpróbáltatást. Háboruszkodni nem akarnak, de hogy királyt sem fognak adni a norvég nemzetnek, az körülbelül bizonyosra vehető.

Megköszöntük a szíves, készséges kalauzozást s egy félórai ott időzés után bucsut vettünk szeretetreméltó jóakarónktól.

Érdekes a Riddarholms-kyrkan, a svéd királyok és államférfiak temetkezési helye, a melyet illő belépődíj lefizetése mellett kiki megnézhet. Egy régi, kopott csucsives templom, tele összerongyolódott zászlókkal, a diadalmas csaták beszélő emlékeivel. Árnyékukban pihennek a csaták nyugvó oroszlánjai. Köztük első sorban Gusztáv Adolf, Svédország legnevesebb királyja, a 30 éves háboru egyik főszereplője. A Bernadette-uralkodó család hallottai szintén itt pihennek. Évenként gyászisteniszteletet tartatnak az elhunytak emlékei felett.

Stockholm számos templomát, lépten-nyomon előforduló szobrait nem említem, hiszen na-

gyon aprólékos részletekbe kellene bocsátkoznom. De érdekesnek tartom megemlíteni a szocializmus erős hódítását, mely ebben a szelid, csöndes vérű népben is megtalálta a maga követőit. Impozáns, nagy palotájuk van, a hol kellő komolysággal állnak őrt a munkásoknak jogai és kötelességei felett. A munkaviszonyokat okos vigyázattal figyelik. S így van ez helyesen és nem mint nálunk, a hol egy-két éhenkórász facér mesterlegény tudás és szeretet nélkül csak a zavarosban való halászás művészetét fejleszti.

Az egyik délelőttön végigjártuk a piacot, a mikor Stockholm gyomra megmozdul, hogy jogait követelje. Az első ami meglepett, nem a sürgőforgó néptömeg, sem az árucikkek különfélesége volt, hanem az az ünnepélyes komoly csend, mellyel a délceg kofák apró ügyleteiket intézik. Szinte képzelhetlen ez a mi viszonyaink közt. Itt a tizedik kofa összevész a huszadikkal s a piaci szótár összes virágait kacskaringó rigmusokba szedve úgy leteremtik egymást, hogy a tisztességes ember egyáltalán nem tudja, a fülét, szemét, vagy a bámulatában nyitva felejtett ajakát siessen-e előbb becsukni. A stockholmi kofák legkövérebbje is néma csendben nyomja a maga jól megalapozott ülőhelyét, az élet első követelményének a nyugalmat tekinti s hogy a gyomor csendes emésztését semmiféle lelki emóció meg ne zavarja. Ajkai rövid szavakban rebegik a boldogító igent, a mellyel a vevő megelégedvén, kész az alku és fogy az áru. A hatalmas, borju nagyságu halakból oly édes mosolylyal vagdalják le a hófehér szeleteket, hogy az ember nem győz eleget nyelni, mikor elgondolja, miként is fest mindez az asztalon. A különféle gyümölcsök vidám mosolygással köszöntik a vevőt. Retek, cseresznye, délről szállított szilvák, körték, almák, dinnyék stb. a konyha százféleképen szükséges főznivalói csendes lassúsággal vándorolnak a cekkerek mélyére. Ha magad akarnál lopni, ha rávinne a lelkiismeret, könnyen megteheted, mert a svédeknél nem szo-

kás a lopás, ennél fogva a vigyázás sem. Éhes, incselkedő suszterinast, a ki a cseresznye tolvajlás művészetében gyakorolná magát s kisebb-nagyobb perpatvarhoz szolgáltatná a gyujtóanyagot, aranyért se lelsz.

Apropos! Gyerek! Itt egy pillanatra megállapodom. Svédországban gyermeket ritkán, koldust egyáltalán nem lát az ember. Az a sokszor kellemetlen, többször jóleső zsivajgás, a melyet a mi apró nációnk csinál, ott rettenetesen elenyésző. Nem tudom, hol tartják őket, mindig iskolában vannak-e, vagy a szülői szeretet folyton védő karjait tartja-e fölélük — de én három hét alatt, míg a skandináv félszigetet jártam, az emberek között legkevesebbet gyereket találtam. Azt hiszem, helyesen értesültem, hogy a nemzetirtó nyavalya a mely Franciaországot emészti, a mely Magyarország legmagyarabb vidékein napról-napra nagyobb arányban pusztítja a jövő reménységét, a skandináv félszigeten is otthonos. Szóval az, a mit Székesfehérvárott találunk, hogy a külvárosokban egy családra átlag 7 gyerek esik — ritka példája a nagy világnak.

Stockholm egyik érdekes nevezetessége a Skansen, a város szélén emelkedő rendkívül kedves fekvésű hegy, a mely részben mint kilátó hely köt le bennünket, részben pedig a Skandináv félsziget állat- és növényvilágának, sőt néprajzi viszonyainak is bemutatója. Egyik nevén Djurgardennak (Thiergarten) is nevezik.

Egy délutánt szántunk a megnézésére. Természetesen nem a gyaloguton, hanem hajón mentünk, hogy a tenger környékén elterülő város remek panorámájában annál jobban gyönyörködhessünk.

A hegy oldalán hatalmas tölgyek köszöntöttek bennünket. Öt-hat ember alig tudná egyhamar átölelni a derekát. Magasabban a kertész-művészet remekei köszöntöttek bennünket. Gyönyörködve néztük a csoportokba rakott vaniliákat, kaméliákat s a kertészet száz és százféle remekét, mikor egyszerre meglepetve állottunk meg. A grupp közepén, kényes, illatos tarka testvéreitől

körülvéve nagy kevélyen álldogált két-három szál kukorica. Adta a bankot, szíttá környezetének bódító illatát s mintha szemrehányó tekintetet is vetett volna reánk.

— Hölgyeim! uraim! A kukorica Stockholmban mint disznóvénny, a grupp közepén!

— Ó az orcátlan! vetette közbe valamelyik nagyon őszinte magyar. No csak nézze az ember. Otthon mi nálunk béresasszonyok széles kapákkal töltögetik puposra a gyökere táját és sertések hiznak kövérre a gyümölcsétől, itt pedig a szalonok kényes virágai üldögélnek az árnyékában. Ó a szemtelen! És nézzék, kérem, hogy henceg, milyen büszkén emelgeti a vékony, halovány leveleit. Nálunk legfeljebb a sűrű kukorica sorába állhatna, a melyet csak etetésre használnak, itt pedig úgy öntözteti magát, mint a legparádésabb uri virág.

— És mit szólnak önök ehhez a másikkhoz — szólt egy harmadik utitárs — egy tők kuszó indáira, széles lapuleveleire mutatva.

— Csakugyan! No de ez már mégis hallatlan. Nézzék csak miféle szép, zöldre festett karókon kapaszkodik fölfelé a napsugár irányában.

És körülálltuk és bámultuk azt a hallatlan uri módot, a melybe a mi két alpári növényzetünk fölkapaszkodott. Hát igazán ilyen gyönyörűség disznóvénny ez a két palánta, hogy ekkora tisztelettel kell föltekinteni rája. Valóban nem tudja most már az ember, mi vagyunk-e rossz izlésűek, akik csak a szántóföldön adunk nekik helyet, vagy a stockholmiak, a kik parádézhatnak velük és legelőkelőbb helyet juttatják számukra.

(Szinte önkéntelenül jut eszembe az a különös s ehhez hasonló reklám, a melyet Justh Gyula agavéjáról nap-nap után az ujságokban olvasok. Hogy magasztalják, hogy csóditik feléje az embereket, a Rivierán és Spanyolországban pedig közönséges kerítésnek használják az utak mentén, hogy a legelésző ökrök valahogyan a tilosba ne tévedjenek.

Gondolatokba merülve a jó Isten rendelkezései fölött, ki az elsőket utolsókká s az utolsókat pedig elsőkké teszi, vonultunk a hegyen feljebb és csodálkozva néztük a skandináv félsziget változatos növényzete keretében a különböző népviseleteket, lakásokat és állatokat. Persze legérdekesebbek a lapp kunyhók voltak, az ő elcsenevészedett, pusztulásnak indult lakóikkal. Biz' azok a kunyhók egy csipetnyivel sem különbek a mi cigányaink vityillóinál. A különbség legfeljebb abban áll, hogy a cigánysátraknál sokkal szabadabb, vidámabb a ki- és bemenet a széljárásnak, ezek pedig iramszarvas bőrével, vagy földhányással takarják be a réseket, hogy a gyilkos hideg ellen védekezzenek. A butorzat is csak egy rongyos földredobott szalmaágyból s két-három botra akasztott üstből áll. A kunyhó mellett ott settenkedik a lapp hegyesorru, hosszú bundájú, elmaradhatlan kutyácskája, no meg egy-két vészna, alacsony, elkényszeredett, a fejbubjától a lábujja hegyéig bőrből varrt lapp csemete. Szegény lappok!

A remek barna- és jegesmedvék természetesen mindenkinek imponálnak a hatalmas bundájukkal. Szintigy megbámultuk a kék rókákat, farkasokat, hiuzokat, az óriási ketrecbe zárt sasokat, a barlangjuk mélyére huzódott villogó szemű baglyokat.

Egy harlandi norvéggal egész barátságba estünk. Bevezetett bennünket az alacsony faházikója minden szobácskájába. Leültünk a bubos kemencéje elé, megcsodáltuk a gerendákra faragott ákom-bákomjait, a régi kopott szentírást, mely a téli homály beköszöntével egyetlen vigasztaló forrása az ő szegény, álmadozó, egy jobb, szebb, napsugarasabb, tulvilági életet váró lelkének.

A vendéglőkben természetesen nemzeti öltözetben szolgálnak fel s nem férfiak, hanem nők **pincérek**, mint a külföldön legtöbb helyen. A külföldi módot nyújt ezáltal a házasság ígáját nem viselő nőknek tisztességes kenyérkeresetre, másrészt pedig jól tudja, hogy a nő kiszolgáltat

figyelmesség, előzékenység s a mi a fő, tisztaság és jó izlés szempontjából legtöbbször fölötte áll a férfi-kiszolgálásnak. Érdekes megnézni ezeket a felszolgáló nőket. Általában magas, nyulánk, dús szőkehaju, kékszemű leányzók. Arcuk, ha nem is mindig szép, de általában megtekinthető. A fűrtjeikre valami bolondos előrehajló csuccsal bíró egyszerű sapkát tesznek, hófehér ingvállat s festői tarka blúzt viselnek. A kötényük színe általánosan jellemző: hosszú piros, sárga, fehér kék, zöld csikokból van összeállítva. A viganójuk illendően rövid, itt-ott néhány csikkal diszitett egyszerű sötét öltöny. Ezt az öltözetet általában, gyakran az előkelőbbeken is látja az ember. Egyébként pedig előzékeny, csendes s mindig tisztességtudó nép, a melyet csak becsülni tanul az idegen.

Kedves mulatságot szerzett nekünk a svéd nemzeti tánc bemutatása. Két társaság előzékenysége szolgál vele az idegen kíváncsiságának. Az egyik előkelő fiatal hölgyek és urak, nagyrészt egyetemi hallgatók társasága, a másik 40—50 gyermek csoportja, a kik tanítójuk vezetése és felügyelete mellett kedveskednek ezzel a svéd specialitással. Természetesen mindannyian svéd nemzeti öltözetben. Mi az utóbbiakat, a gyermekek csoportját láttuk. A zenét három öreg bácsi szolgáltatta hozzá. Az egyik hegedül, a másik kettő tambura-féle instrumentumon billegeti hozzá a a kontrát, a gyermek táncosok pedig nótával kísérik. Őszintén szólva, bizony nagyon monoton, inkább altató, mint kedvrederítő nóta s a mi magyarul és magyarán mulató honfitársaink alighanem a medvetáncoltatók részére adresszálnák őket. A gyerekek táncában azonban mód nélkül kedves mulatságot találtunk. Táncuk körtánc. Egy nagy gömbölyű terraszon forgolódtak ügyesen körben, szabályos ügyességgel meg-megszakították a turt, az apró legénykék megforgatták az apró táncosaikat s hogy a módját is megadják, a taktus végén a levegőbe is feldobták őket.

Az utolsó jelenet egy apró féltékenységi jelenet volt, a melyet szintén a gyerekek játszottak el. A leányka táncba hívja a gavallérját, de az durcásan hátat fordít neki. Hiába kérleli újra és újra, az ifiur adja a haragost. Mikor a leányka a rideg visszautasítást látja, ő is megkeményíti a szívét s faképnél hagyja az atyafit. Természetes ez se veszi olyan könnyen az ügyet s most ő kérleli a leányt. A visszautasítás többször ismétlődik, míg végre az apró ember jelekkel kijelenti, hogy valami nagy dolgot csinál s talán a nagyvilágnak is nekiszalad. Ez a fenyegetés megolvasztja a jeget s a kibékülés megtörténik. Annyi naivitással, annyi mosolyra derítő kornikummal adják elő mindezt, hogy elismerésül szívesen tapsoltuk pirosra a két tenyerünket.

Hogy a tengeri fürdőt szintén nem mulasztottuk el, talán egészen természetesnek fog látszani. A ki egykor belekóstolt, úgy tér hozzá vissza, mint régi jó barátjához. Kivonultunk Saltsjöbadenbe, Stockholm legelegánsabb és legvadregényesebb környezetben fekvő tengeri fürdőjébe. Egy óra járás lehetett hajón. Körülöttünk a csodás szépségű vidék ezernyi bája terült el. Alig győzött a szemünk betelni vele. Maga a fürdő egy hatalmas telep, tele szebbnél szebb villákkal és kényelmes vendéglőkkel, a melyeket csak irigyelni tudtunk a svédektől. A fürdőzés módja egy kissé megdöbbentő, a mennyiben a svédok szabaduszók levén, a kosztümök dolgában a legszélső emancipáció hívei. Férfiak és nők egyaránt. Hogy a testedzés, a kényelem és a Rousseau módja szerint való visszatérés a természethez, sok előnyét látja ennek a módszernek, elhiszük — de hogy a mi középeurópai civilizációnk nagyot néz, sőt meg is futamodik tőle — legalább az első esetben, mint a hogy meg is történt — az is bizonyos. Egyébként pedig a fürdés paradicsomi boldogságot szerzett. Az igaz, hogy először, mikor a vízbe léptünk, erősen sze-

szeregtünk a 14—15 foknál nem melegebb hullámokban, de ez csak az első percben történt. Pirosak lettünk mint egy angol rostbeuf, de a másik perc már a legteljesebb testüdtítő szórakozásé volt. Kimondhatatlan gyönyörűséggel dobáltattuk magunkat a szilaj hullámok hátán, beusztunk a tengerbe s a negyedórát kiélveztük anyyira, a mennyire csak képesek voltunk. De volt egy dolog, a mely második meglepetésként hatott rám: a tenger sójának csekélysege. A Földközi tengerben, az Atlanti Oceánban, szintigy az Északi tengerben roppant erős sótartalmat találtam. A ember nem győzte eléggé szabaddá tenni az ajkait a belefolyó sós víz kellemetlenségeitől. A balti tenger vize fele akkora sótartalommal bír s én nem győztem eléggé csodálkozni a változáson.

Fürdés után fölmentünk Saltsjöbaden legmagasabb pontjára, ott is a messzelátó legeslegcsúcsára s onnan gyönyörködtünk a vidék tündéri panorámájában.

Ha az ember idegen városban van, nem szokott a tyukokkal lefeküdni, mint itthon. A nagy városok igazi élete este kezdődik. A napi foglalatosságokban kifáradott nép akkor keresi a szórakozást és üdülést zaklatott lelke számára. Ekkor mennek korzózni, bumlizni, zenét hallgatni. Stockholmban pedig annál kedvesebb ez a szórakozás, mert este 10 órakor még napvilág mellett ujságot is olvashat az ember s a lámpagyújtás az üzletekben és vendéglőkben csak ezután kezdődik.

Egy akkora társaságban, mint a miénk volt, az utitársak ismerkedése rendesen nagyon lassan szokott kezdődni. Először csak figyelik egymást. A régi ismerősök együtt tartanak, titokban kritizálják, mustrálják a többit. Aztán valami kirándulásra megy a társaság vagy valamelyik ebéd vagy pláne valamelyik éjjeli szállás alkalmával (külön szobát legtöbbször nem kaphat mindenki s kettő, esetleg három is kerül egy

szobába) közelebb jutnak egymáshoz, egymás társaságára levén utalva, kezdik egymás egyéniségét kiismerni, rejtett jó tulajdonságaikat megfigyelni s a meleg kedélyű ember egyszerre csak azon veszi magát észre, hogy a társaság többi tagja, még a régi ismerős is, kevésbé fontos többé, hanem az az egy, az nélkülözhetlen. Így szövődnek sokszor az ifju szívek ábrándjai, így válik a kölcsönös ábrándozásból és érintkezésből nem egyszer egy egész életre szóló szövetkezés. Tudunk rá példát, hogy a kik éveken keresztül ismerték egymást, de idegenek voltak egymás iránt, pár heti utazás végén megállapították, hogy mindkettőjükre nézve legokosabb lesz, ha utjaik sohasem válnak el többé.

Igy találtam meg én is az én páromat az én kedves K. Miska barátom személyében. Egy heti tapogatódzás után egymásra leltünk, Stockholmban megkötöttök Castor és Pollux elválhatlan allianszát s szárazon és vizen, éjjel és nappal szinte elválhatatlanok lettünk egymástól. Ő különben tudós professzor volna a Bácska északi metropolisában, a ki évenként az ifjuság doceálásával tölt tiz hosszú hónapot, de mikor annak vége van, otthon hagyja a gondokat, nyakába veszi a világot s keresztül-kasul száguldozza Európát. Szóval világlátott ember, a ki szereti a bohém életet, fejlett esztetikai érzékkel bir, szívesen énekel, nagy Bácskának minden nótája, a kiválóbb színművek ábrándos dal-repertoárja ott galoppol a fejében és szívében. Egy ivásuak, egy hivatásuak levén, természetes tehát, hogy felfedeztük egymást, a mit mások úgy szoktak kifejezni, hogy a zsák meglegelte a maga foltját.

— Ma este a Bernszalonba megyünk katonamuzsikát hallgatni — szolt hozzám Miska barátom.

— A medvék közé?

— Nem egészen, mert a Bernszalon a Stockholm legelegánsabb kioszkja.

— Helyes! S az alku készen volt.

Már messziről hallottuk azt az édes, olvadó

muzsikát, a mely az északi népeknél otthonos. A katonazene ereje s a svéd temperamentum higgadtsága oly kedves harmoniába olvadtak össze, hogy teljes megelégedésünket már az első estén kiérdemelték.

Természetes, hogy e mellett főgondunk a svéd népélet tanulmányozása volt. Mellettünk egy familia telepedett meg: a papa, mama, két bakfis leány és két kamasz ifju. Élvezet volt nézni őket, a mint táplálkoztak. A két tenyerem csekélység azokhoz a rostélyosokhoz, a miket személyenkint legyűrtek. Utána tiszteletreméltó adag sütemények következtek.

— Na testvér — szóltam oda az én Miska barátomnak — ha ezek se álmodnak bikával az éjjel, bátran levághatod a hajfürtjeimet, pedig azokra meglehetősen féltékeny vagyok, mióta a gondok oly mohón tépdelik.

Csakugy ragyogott az arcuk a boldogságtól s az ajkuk két csücskén le-lecseppenő zsiradéktól. S mikor legalább 15—16 porció került a pincér számlájára, megkezdték az italozást. A svédek általában punchot (pöncs) isznak. A pöncs égetett édes pálinka, elég illatos, a melyet 1—2 decis üvegekben szolgálnak fel. Melléje egy üveg ásványvizet állítanak. S mikor az ember egy kupicára valót fölhajtott s orra, szája kigyönyörködte magát az édes illatban, megiszik rá egy félpohár ásványvizet, hogy a kettő odalént harmoniába olvadhasson.

Si vixeris Romae, romano vivito more (ha Rómában élsz, romai szokások szerint élj) — mondja a latin közmondás. Magától érthető, hogy Svédországban járván, a helyzet magaslatára emelkedtünk és négy hétre szoros barátságot kötöttünk a svédek nemzeti italával. Természetes azonban, hogy módjával csináltuk a dolgot s nem követtük egyik-másik svéd vendég példáját, a kit csaknem ugy kellett kivezetni a Bernszalon ivei közül.

Tizenegy óra után a katonazenekar karmestere letette a dirigáló pálcát, a vendégek lassan

vonulni kezdtek, mi még végigtanulmányoztuk a ragyogó ábrázatokat, aztán mi is bucsut vettünk a legközelebbi viszontlátásig. Utközben egy feketére betértünk még egy nagyvárosi specialitásba, egy automata vendéglőbe, hogy tapasztalataink tárháza valahogyan hiányos ne maradjon. A vendégforgalom épen a tetőponton volt. A svéd boltokat a nappali világosság következtében csak 11 óra után csukják s a sok női és férfi alkalmazott éjfél-tájban költi el vacsoráját. Az automata-vendéglő legalkalmasabb erre. Az éhes ember izlésének megfelelő lyukon bedobja a maga piculáit (őréit. 1 svéd korona 75 krajcár és 100 óre van benne) a másik percben felnyílik az automata s kifordul egy adag rostélyos, borjuszelet, kenyér, vagy ital, illetőleg a mit az éhező és szomjuhozó halandó megrendelt. Bizony őszinte csodálattal adóztunk a derék svéd gyengédnemnek, a mely tekintet nélkül az idő előrehaladott voltára éjfélkor is megevett annyit, a mennyi egy tót napszámosnak is becsületére válnék.

— Ezen ugyan kár csodálkozni — mondotta az én Miska barátom — az ember teste olyan mint egy kályha. Minél hidegebb van, annál jobban fűjük a kályhát, s mennél inkább közelünk az északi sark jéggel borított vidékéhez, annál több belső fűtőanyagra van szüksége lelkünk porhüvelyének. Az eszkimó megiszik egy étkezésre 3—4 liter halzsirt, míg a tangeri arabus tökéletesen megelégszik egy marék datolyával, ha az nincs, hát a piacon elhullatott néhány káposzta levéllel is, iszik a tetejébe egy félkancsó vizet s kész a boldogság.

— Tökéletesen úgy van — csendült meg a hátunk mögött egy hang, magyar ember hamisítatlan kiejtése.

— Van szerencsénk! Adj, Isten honfitárs! Hát uraságotat miféle szél kergeti ebben a görbe országban. Végig elegáns ruhában, fehér mellényben, hamisítatlan panama kalapban állott előttünk s mindehhez a szőke bajusza oly elő-

kelően követte a német császár bajuszviseletét, hogy az első pillanatban tiszteletet éreztünk iránta.

— A helyben vendégszereplő magyar cigánybanda brúgosa lennék — szolt az önértet nem kis hanglejtésével a fiók Rigójancsi.

— Igazán örvendünk — mondtuk kissé lejjebb stimmelt hangnyomatékkal. De azért szívesen ráztuk meg a kezét, hiszen becsületes ember, becsülettel keresi a kenyerét s hozzá magyar.

Elmondta, hogy félév óta négyen muzsikálnak a Grand Hotelben, Stockholm legelőkelőbb szállodájában, a mely a királyi palotával szemben fekszik s a hol császárok és királyok (hercegnőket egyelőre nem említett) is megfordulnak s maga a svéd trónörökös is szívesen hallgatja a muzsikájukat. Elmondta, hogy naponta személyenként 10 svéd korona (= 15 magyar koronával) a fizetésük. Hajlongani nem kell senki előtt, megbecsülik a muzsikájukat és senki se nevezi őket komisz cigánynak. Otthon — már mint itthon — a ki egy koronát beledob a tányérba, azt hiszi, hogy megváltotta a bilétát, hogy agorombaságok mindenféle skáláját feljűk hajigálja s ha egy duhaj ur csupa passzióból képen teremti a cigányt, még csak nagyon lármázni se szabad érte, mert ráadásul az öregbőgő tetejét is berugja. Itt a vendéglős megadja a tisztességes fizetésünket és művész számba vesznek bennünket. Az idegen nem győzőz eléggé bámulni, hogy minden a fejűnkben és a szívűnkben van s a kóta csak parádészámba megy. Ne tessék hát csodálkozni, ha a magyar cigány szívesen időzik külföldön.

Ugy belemelegedtűk a beszélgetésbe, hogy az óramutató átbállagott már a tizenkettőn, s mi már majdnem egyedűl voltunk a helyiségben. A vendéglő szolgája álmos szempillái alól olyan műértőleg mustrálgatott bennűnket, mint a kiknek ideje volna már, ha a lefekvés is eszűkbe jutna. Kikotródtűk s alig léptűk tizet, az ajtó nagy zőrejjel becsapódott mögöttűk.

— Valóban ideje, hogy a távozás himes mezejére léptünk — mondtuk. Öt perc múlva bizonyosan kitessékeltek volna már bennünket.

Az utcák már néptelenek voltak. Csak a trafikokban égett még a világosság. Svédországban a dohánytőzsdék — vasárnapot kivéve — egész nap és egész éjjel rendelkezésére állanak a közönség füstölő részének.

Uj ismerősünk elkísért bennünket a hotelig s ott meginvitálva bennünket a másnapi — pardon! az napi — koncertjükre, szívélyesen búcsút vett tőlünk.

Vacsora után természetesen a Grand hotelben voltunk. Magunkkal vittük a társaság tekintélyes részét s egész odaadással élveztük a honfitársak muzsikáját. Magyar sujtásos pantallóban, borjuszájú kék gyolcsingben, piros mellényben eléggé exotikusak voltak arra, hogy a közönség figyelmét magukra vonják. A muzsikájuk pedig — őszintén elmondhattuk — megérte a fáradságot. A négytagu tamburica-banda úgy játszott, akár egy teljes zenekar, repertoárjuk pedig oly bő volt, a mire bármely banda büszke lehetne. A legszebb operarészletek, különböző nemzetek indulói, amellet természetesen egy csomó jó magyar nóta gyönyörködtette a publikumot. Az utóbbi azonban inkább minket. Az idegen nem érti meg a mi nótáink lelkét. Érzi, hogy szép, hallja, hogy valami nagyon különös. De magyar szív, magyar lélek kell ahhoz, hogy valakinek igazán a szívében is, a veséjében is reszkessen a száraz fának minden hurja. Az Alföldnek délibábja, a Kárpátoknak üde fenyőktől koszoruzott koronás feje, a pusztá, a ménés, a bojtárgyerek, a buzavirág, a szarkaláb, a pipacs — mind-mind külön világ ez. Itt kell élni, magyar levegőt kell színi, tüzes magyar bort kell inni, hogy valaki testével-lelkével élvezni tudja a magyar muzsika csodás bűbáját.

Megköszöntük a mi magyar honfitársainknak a kedves szórakozást, megráztuk a kezüket ma-

gyarosan, a mit ők szívesebben vettek, mintha nagyhasu rongyos bankókat ragasztottunk volna a hegedűvonójukra. Sőt azt hiszem, a borralalóval megsértettük volna őket.

Ezzel bucsuztunk Stockholmtól. A mi cigány honfitársaink magyar muzsikája szinte jól is esett. Az idegen légkör ezernyi érdekességével annyira körülvelt bennünket, hogy szinte kezdtük feledni a hazai földet. Jó volt eszünkbe hozni, hogy a magyar szíve mindenütt magyar szív. Azt nem szabad kicserélni semmivel és semmiért.

Julius 13-án három napi tartózkodás után elhagyjuk Stockholmot, Svédország büszke szép fővárosát, hogy Upsala felé vegyük utunkat.

U p s a l a.

A kis Svédországnak külön egyetemi városa van. Diákjait nem viszi a nagy világváros forgatagába, hogy ott ezer és ezer alkalmat nyújtson neki a hivatásával ellenkező szórakozásokra, hanem egy idyllikus kedves városkába helyezi el, a melyet az Urísten is mintha diákok számára teremtetett volna.

Mikor Stockholmból három órai utazás után Upsalába értünk, úgy éreztük magunkat, mint mikor az ember Pestdübörgő lármájából Budavárának csendes, kihalt utcáira lép s csodálkozva hallgatja a saját lépései zaját. Csendes, ugyszólva kihalt utcák fogadtak bennünket. Igaz, hogy a vakáció kellős közepén érkeztünk. Az utca két oldalán álldogálló hársfasorok épen a virágzás közepén, teljes diszbe öltözve, mintha hívogattak volna bennünket:

— Jöjjetek a muzsák csendes otthonába, a hol a tudományt szomjuhozó ifjuság készen jövendő hivatására. Csendes utcáinkon a béke és szelidség angyala lebeg, itt a harcra csak edződnek a mi ifjaink, a küzdelem java a jövendőre esik. A méltóságos Alma mater, az egyetem, az óriási bibliotéka komoly iverével örömmel látja

azokat, a kik szintén a tudomány rejtelmes utjain keresik a világosságot.

Upsala ősrégi városa a skandináv félszigetnek, a melynek történelme egy a történelmi Svédországgal. Pompás termékeny síkságon fekszik. Középen egy folyócska osztja ketté a várost. Egyik oldalán emelkedett dombon egy ősi várkastély bámul mogorva tekintettel a jelen megváltozott mozgalmasságára. Oldalán van az egyetem, a könyvtárral, a dóm, mögötte pedig az óriási botanikus kert és meteorológiai intézet. A folyócska másik oldala sík vidék, melynek egyik felét egy óriási park hatalmas fáinak árnya takarja be. Vamikor a svéd királyok székhelye volt. Később, 600 esztendővel ezelőtt, mikor a királyok a tenger közelében, Stockholmban építették meg a királyi palotát, Upsala a svéd érseknek lett a rezidenciája. Ők építették 200 esztendőn keresztül a nagyszerű dómot, melyben szent Erik hamvai pihennek, a könyvtár az ő alkotásuk, a szellemi felsőbbség, a tudományok ápolása az ő nevükhöz és működésükhöz fűződik. A 16-ik század vallásujtása kiragadta a katolicizmus zászlaját kezeikből s rövid küzdelem a protestantizmus otthonává tette az egész félszigetet, a melyből lassan, de a mint hallottuk biztos lépésekkel közelednek ismét vissza az ősök vallásához.

Upsalának, a hivatalos kimutatás szerint 23,000 lakosa van ma, a kik jóformán a diákokért s a diákokból élnek. A szorgalmi évben 1500—2000 diák látogatja az egyetem csarnokait. Itt készülnek tudósnak, művésznek. Egész köztársaságot képeznek és központjai a város érdeklődésének. Az egyes városok és vidékek diákjai jórészt a saját házaikban laknak, a hol felügyelet alatt vannak s „nemzetség”-nek nevezik magukat. Fekete szegélyű fehér sapkájuk a világ minden élő lényétől megkülönbözteti őket. Érdekes, hogy a párhaj századok óta ki van közülük küszöbölve s így a személyes ellentéteket békésen, vagy rövid uton kénytelenek elintézni.

Este 6 óra tájt érvén a városba, elhelyezkedtünk két csendes, kényelmes hotelban és nekiindultunk a város nevezetességeinek megszemlélésére. Természetes, hogy hamarosan végeztünk velük, a mennyiben a már említetteken kívül csak a csendes, egyforma utcák vártak bennünket.

Az egyetem nyitva volt délután is. Elég csinos reneszánsz-stylban épült, nemzeti rózsaszínre festett palota. Pompás a nagy diszterem, a melyben legalább ezer embernek van helye. Megnéztük a különböző tanácstermeket s dehogy mulasztottam volna el, hogy egyik tantermet is végigszemléljem. Elég érdekes és nagyban különbözik a mieinktől, a mennyiben a padok meglepően meredeken emelkednek egymás mögött, másrészt pedig — elütően a mi tudomány-egyetemünk padjaitól — felette tiszták és sértetlenek. A ki a pesti jogászok padjait megnézi, bámulva látja, hogy a mi egyetemünkön mily óriási sulyt fektetnek a kalendáriumban előforduló nevek ismertetésére. Az igaz, hogy nagy egyoldalúsággal csak a nő neveket vésik a padok tetejére, de azokat aztán akkora betűkkel, oly gonddal, oly ékes cirádák közepett, hogy a vésőművészetnek bizonyára díszeré válnék, mellettük azonban nem feledik el, hogy szép, formás sziveket is faragcsáljanak, a melyeket a helyzet teljes megértetése céljából éles nyíllal hasítatnak ketté. Az upsalai egyetemen ilyesmit egyáltalán nem találtam. Nem tudom, a rendszertetjük nagyobb-e, az idejük kevesebb-e, a szívük csendesebb-e, vagy a komoly muzsák láncolják-e le őket hatalmasabb erővel, de tény, hogy észak fiai ebben sem hasonlíthatok a szalmatüzű magyar ifjúsághoz.

Az egyetem széles folyosója szobormásolatokkal van benépesítve, jelezve, hogy az ifjúság oktatása nagyobb igények szerint történik. De van egy-két eredeti s hivatásszerű szobor is, mely a jelent a mult nagy hőseire figyelmezteti.

Az egyetem előtt egy komoly, gondolkodó

tudós bácsi szobra álldogál, a ki még a kezeit is hátra teszi, hogy annál okosabbnak lássék.

A dóm egyike Európa legszebb ilyenmű alkotásainak. Körülbelül 700 esztendő előtt kezdék építeni, azóta többször átalakították s a mostani fénye valóban meglepi a szemlélőt. Az északi protestáns templomok egyáltalán nagyon sokat megőriztek elődeik szépségéből. Többet megnéztünk közülük s mondhatom, jó ideig mindig gondolkoznunk kellett, míg köztük s a mi katolikus templomaink között a különbséget felfedezni tudtuk. Az oltár szakasztottan a miénkhez hasonlít, csak az oltárszekrény nincs rajta a Legméltóságossal s előtte nem lobog az örök lámpa fénye. Helyette az oltáron áll az evangéliumos könyv, mellette két gyertya s egy pohár víz. A templom többi része komoly méltóságot tükröz vissza. Ablakai nagyrészt üvegfestmények, a melyeken nem egy helyen a Boldogságos Szüz, sőt a szentek képeit is láttuk, a mi tudvalevőleg nem egyezik meg sem Luther, sem Kálvin elveivel. Ezt aztán megint csak úgy tudjuk megérteni, ha a protestáns vallás szétszakgatott voltáról értesülünk. Egy skandináviai ismerősünk szerint csupán az ő városában az evangelium szabad magyarázatának alapján vagy negyven szektára oszlanak szét a protestánsok. Az egyház tanítójának egysége záloga egyszersmind a tanítás egységének is, míg hiánya a szétfoslás forrása.

A protestáns templomokban azonkívül sok a profán elem. Gyakran a nemzeti történelem eseményeinek megörökítése. Az upsalai dómban több képet láttam, a melyek csatajeleneteket örökítenek meg és sok tekintetben pantheonhoz teszik hasonlóvá a templomot, az Isten házát. Mikor estefelé bementünk, épen istentisztelet volt. A templom hatalmas orgonája hosszan, megható mélabús dallamokat játszott, utána csendes, rövid órák következtek. Ezalatt a hívők, 20—30 nő, jobbra az éltesek közt, összegyülekez-

tek. Majd egy szympatikus arcu lelkész lépett a szószékre s tiszta, szép csengő hangon egy részletet olvasott fel az evangéliumból s azt, itt-ott megállapodva, magyarázatokkal kísérté. Negyed-órai beszéde után ismét ének, majd pedig az orgona játéka következett. Mi végighallgatva a predikációt, utána körüljártuk a templomot, megnéztük Szent Erik ezüst koporsóját, Vasa Gusztáv sirját, a különféle képeket, végül a sekrestyés bemutatta azokat a pompás arany-ezüst, drága kövekkel ékes kelyheket, a melyeket a harminc éves háboru idején harci zsákmányként összeharácsoltak. Jó ideig gyönyörködtünk a re-mek templom ivezetei alatt, megcsodáltuk külső szépségeit s szívesen elismertük, hogy Európa legszebb csucsives stylusban épült templomai közé tartozik.

A templom után a botanikus kertet néztük meg, a melyben a flórának minden képzelhető változata föltalálható, ha nem is oly egészséges kifejlődött arányokban, mint szülőhazájukban, de mégis úgy, hogy az egyetem látogatói fogal-mat alkothatnak róluk.

Dehogyan tudnám itt elfelejteni azt a kedves jelenetet, amelynek épen a komoly botanikus kert volt a tanuja. A „János vitéz“ nótái egész uton keresztül csengtek-bongtak a füleinkben. Valahogyan ismét rágyújtottunk s egy kedvesen csengő női hang vezényletével olyan vidám jó kedvvel énekelgettük a népszerű nótákat, a melyet bizonyosan régóta nem hallott a némaságba borult kert egyetlen fája sem. A kedves lányka nótája megragadta a bájos mamája lelkét s csakhamar magyar hangverseny kerekedett. A siker orosz-lánrésze társaságunk legifjabb és legüdebb kedélyű tagjáé levén, jutalomról is kellett gondoskodni. Kínálkozott is rövidesen, a mennyiben az egyik tónak tavi rózsája a nótát hallva mintha helyeslőleg bólintgatott volna felénk. A társaság merészebb ifju tagjai rögtön vállalkoztak rá, hogy a mosolygó rózsát kihalásszák és jutalmul a dal-

kompánia bájos vezérének juttatják. Hárman-négyen kapaszkodtak egymásba, míg végre a legutolsónak, egy különben nagyon is komoly és szigorú professzornak sikerült megszerezni a győzelmi pálmát, a melyet a társaság egy másik tagja, arra az esetre, ha a kert felügyelői valahogyan megtalálnának rajta botránkozni, ügyesen a kabátja alá rejtette.

Valamint a hegyi csermelyek, az ezüstszíni patakok, a siető folyók s a méltósággal hömpölygő folyamok a tenger hullámaiba ömlenek: úgy találkozott a mi társaságunk esténként a város valamelyik, de legnagyobb valószínűség szerint a legélénkebb mulatóhelyén. Vacsora után kedves meglepetés ért bennünket. A mint hotelünk — a város legelőkelőbb vendéglője — udvarára kiléptünk, a zenekar félbeszakította muzsikáját s egyértelműleg rágyújtott a Rákóczi-indulóra. Csak láttad volna nyájas olvasó, hogy mint változtak át az arcok vidámmá, jókedvűvé. Még a legszomorúbbak is egeret lehetett volna fogatni abban a pillanatban. A bohémtermészetűek azonban, élünkön a mi méltóságos, őszfűrtű vezérünkkel odaálltunk a pikétre és onnan gyönyörködtünk a világ legeslegelső indulójában. Vezérünk pláne a taktust ütötte legfelsőbb megelégedése jeléül. Persze kíváncsian kérdezhetné akárki, hogy értettek-e a svéd muzsikások a mi Rákóczi-indulónkhoz? Hát erre csak azt mondhatnám, hogy igen is, meg nem is. Hogy a cigányzenének árnyékába se léphetnek, az szent, mint a kétszerkettő. Az első hiba az volt, hogy nem szívből, hanem kótából játszották. Erről azonban ők nem tehetnek. Voltak azonban szarvashibáik is pl. az induló közepén valahol egy hosszú pauzát tartottak. Hogy kitől tanulták, miféle kótából olvasták, nem tudom, de hogy mi nem értettük, az bizonyos. Egyébként a jóakaratot dehogy tagadtuk volna meg tőlük. Később limonádé-izű nőták következtek, a melyek elől egyik a másik után szép lassan megszökdöstünk.

Nem egy utleiróról olvastam, hogy idegen városban félt a késő esti kirándulástól. Mi ellenkezőleg, akkor találtuk legérdekesebbnek a várost. Így találkoztunk Upsala legérdekesebb és legelegánsabb mulatóhelyén. A katonazene vigan játszott s mi megalkotva a magyar kolóniát, egy erkélyről néztük az alattunk sétáló publikumot. Természetesen pöncsöt rendeltünk. Körülöttünk svéd diákok iddögáltak, ékesen szóló bizonytságot tevén arról, hogy a tudományszomjon kívül egyéb szomjuság is bántja keblüket. A nap tizenegy óráig lankadatlan erővel terjesztette világosságát. Aztán lassan homály borult a tájra. Homály és hüvösség. Mi magunkra szedtük a velünk hozott őszi kabátokat, az egyetemi hallgató urak pedig piros plaidet kaptak a nyakukba, a melyekkel a vendég-lős látta el az ő kedves vendégeit.

Éjfél tájban mi is hazaballagtunk. A hangtalan néma utcákon kívülünk egy árva lélek se járt. Lépteink, jobban mondva ugrálásaink, a melyeket a gonosz kövezeten végbevittünk, visszhangzottak a csendes házak falai között. A lámpák fényére nem volt szükség, hiszen Stockholmban is hónapokon keresztül megtakarítják az utcai világítást.

Upsalának másik nevezetessége a codex argenteus, az ezüst könyv, a melyet 1500 esztendővel ezelőtt Ulfilas püspök irt s a mely a szentírás négy evangeliumát tartalmazza.

Délelőtt 10 órakor nyíltak meg a nagy könyvtár hatalmas ajtai. Előtte levén még egy kis időnk, fölmentünk a város szélén, a könyvtár közelében levő várkastélyhoz, melyet Wasa Gusztáv 400 esztendővel ezelőtt építtetett. Óriási négyszögű épület, olyan falakkal, a melyeket ágyugolyókkal talán soha, legfeljebb bombákkal lehetne szétrobbantani. Az udvaron négy, merőlegesen álló ágyucsőre helyezve tekint reánk mogorva tekintettel Wasa Gusztávnak, a rettegett svéd hadvezérnek ércszobra. A várról pompás kilátás

nyílik a közeli környék termékeny rónáira s Upsala csendes, egyenes utcáira.

10 órakor beléptünk a Carolina Rediviva, a könyvtár oszlopos csarnokába, a hol legalább 300.000 darab könyvet őriznek a mult tanuságául s a jövőendő okulásául. Köztük azonban legérdekesebb az ezüst kódex volt. Valamennyien köréje csoportosultunk, hogy ezt a csodálatos régiséget, mely annyi balszerencsét szerencsésen kiállva, most a törpe utókor bámulatának tárgya — tüzetesen megszemléljük. Természetesen nem adták a kezünkbe, hanem egy üvegszekrényben volt lezárva, melyet egy szakálás, bajusztalan bácsi emelgetett, forgatott nagy óvatosan. Lehet vagy 30 cm. magas és 20—25 cm. széles s a mint a följegyzéseiből láttam, 178 lapja van. A táblája tiszta vert ezüst különféle figurákkal, a melyeknek jelentőségét azonban a legnagyobb jóakarattal sem voltunk képesek meghatározni. A papírja természetesen kutyabőr, még pedig rózsaszínű. Erre írta rá a tudós püspök finom, óriási gonddal kimerterkelt ezüst és arany góth betűkkel a szentírást. Valóságos kincsbányája ez a könyv a góth nyelvtudománynak, a mely belőle meríti tudását az összehasonlító nyelvészet javára. Érdekes persze, hogy ez az értékes, szinte megbecsülhetetlen könyv, — szentírás létére is — rut rablásnak az eredménye. 1648-ig a prágaiak kincse volt, akkor a győztes svéd csapatok a többi zsákmánnyal ezt is hatalmukba ejtették s most úgy dicsekszenek vele, mintha eredeti tulajdonuk volna s legalábbis becsületes uton jutottak volna hozzá. Hiába! mégis igaz mondás az, hogy a kis tolvajokon elverik a port, a nagyokat pedig futni hagyják. Ha magamfajta legény csente volna el, régen bevitte volna a röndér a sötét börtönbe, ezt egy nemzet lopta, tehát senki sem vonja kétségbe, hogy jogos tulajdonát képezi. Legfeljebb egy újabb háboru alkalmával elemeli tőle a muszka.

Mikor a hires codexban alaposan kigyönyörködtük magunkat, szemügyre vettük a többi

könyveket és kéziratokat. A falakon ősi térképek függtek, abból az időből, a mikor a földet még levesestányér alakúnak képzték. Üveg alatt pedig érdekesnél érdekesebb kéziratokat mutogattak. Ott láttuk Luthernak, Melanchtonnak, Mária Antoninának, Napoleonnak értékes kézirateit, aztán egy csomó kisebb-nagyobb könyvecskét, a melyeket azonban elsorolni se időm, se helyem, még kevésbé azonban kedvem nincs.

Déltájban a vonathoz kellett mennünk, hogy faképnél hagyva a civilizációt, olyan vidékekre tegyük a lábunkat, a melyben az ember jóformán csak vendégszámba megy, a hol szabadon mutatja be végtelen hatalmát a nagy természet s alig akad ember, a ki törpe erejét akadályul vetné utjába.

Nyakamba akasztottam a kabátomat s szép kényelmesen elindultam a vasut felé. Társaságunk többi tagjai szétszóródva cserkésztek, a városban nézelődtek, a legtöbb persze ismét levelezőlapok körül buzgólkodott, vagy a könyves boltok elárutójával akart valamit valahogyan magyarul megérteni.

Közelérve a vasuthoz, csodálkozva láttam, hogy valami különös dolognak kell történni, mert mindenki az állomás felé siet s kíváncsi érdeklődéssel nyújtogatja a nyakát előre. Először azt hittem, hogy valami szerencsétlenség történt s egy pillanat alatt fölbuzdult bennem az ujságíró, hogy ezt meg kell tapasztalni. Aztán eszembe jutott, hogy kár volna sietnem vele, mert lesz még legalább három hetem, a míg hazaérve megírhatom. De aztán mégis rászántam magamat és magánházakon, kerteken keresztül nekivágtam az állomásnak. A főajtón nem eresztettek be.

— Rajtam ki nem fogsz nímet — mondok — fogtam magam s egy oldalnyiláson befurakodtam a bámészkodó csoportba. Néma csendben várakozott legalább ötszáz ember. Egymás mellé préselődtek, akár a héring, de egy szó kevés, annyi se szökkent ki fogaik sövényéből, csak a

nyakukat emelgették, a mennyire az emberi tehetségek engedték. Magam sem tartozván a tulajágosan rövid lények közé, fölhasználtam minden tudományomat, hogy valamit láthassak : — Semmi és senki.

— Mi a csuda lehet hát, a miért ez a sok ember itt egymás hátán melepszik?

Kérdezni hiába kérdeztem volna akárkit, hiszen mindenki önmagával, illetőleg a nyaka nyújtogatásával volt elfoglalva, legkevésbbé érdeklődhetett az iránt, hogy az én német beszédemből hámozgassa az értelmet.

Egyszerre csöndes, morajló suttogás zugott végig a tömegen s az állomás épületéről kilép egy ősz, hatalmas termetű férfi. Rögtön ráismerem : — a svéd király volt. Utána egy másik, fiatal, de élete javakorában levő, szintén katona ruhába öltözött férfi : A király fia, Oszkár trónörökös.

— No ezért csakugyan érdemes volt idáig törtetni.

A király föllépett a vonatra. Láttam egész termetét, daliás, izmos, vállas szép alakját, a melyet a hetvenegynéhány esztendő nem volt képes meggörnyeszteni. Arcánál szimpatikusabb, szeretetreméltóbb arcot keveset lehetne találni. Rövidre nyirt hófehér körszakála, hosszú bajusza, jóságos kék szemei egyszerre meghódítják azt, a ki rátekint. A trónörökös már sokkal szigorubb arcnak látszik. Valamivel alacsonyabb és kevésbbé vállas, mint királyi atyja, de soványsága mellett is izmos. Fekete körszakált visel s szigoru arcvonásait kiegészíti a feketeszegélyű csiptető, a mely állandóan ott van a szűrő, bogárfekete szemein.

A svédek néma csendben vártak, csak minor a vonat indulni kezdett, mint egy ütésre levette valamennyi a kalapját s egymásután ötször hurrá-t kiáltottak. Mi, a mi szokásaink alapján el se tudjuk képzelni ennek a kiáltásnak a szabályosságát. Nekünk legalább egy hétig kellene

a taktust tanulmányozni s mikor az alkalom eljönne, hogy szeretett nemzete minden gondolatáért élni-halni tudó királyunkat meg kell éljeneznünk, egyértelműleg valamennyien kikökönnénk a taktusból s mindenki úgy éljenezne, a hogyan a saját külön szíve igazgatná. Mily fegyelmezett érzésű és gondolkodású nép a svéd hozzánk képest! A hurrá-juk olyan volt, mintha az egész tömeg egy automata szerkezetre lenne berendezve, a melyet valaki megránt s ugyanabban a pillanatban s egy bizonyos pillanatig hangot ad. Azután felette érdekesnek találtam a hurrá-k kiejtését. Mi magyarosan az első szótagot nyomnánk meg s a másodikat ötször akkorára nyujtanánk, mint az elsőt. A svédek ellenkezőleg. Az első szótagot csaknem teljesen hangsúly nélkül ejtették ki s a másodikat élesen kivágják, de nem nyujtják el egy parányira se.

A vonat megindult. A király s a trónörökös kihajolt az ablakból s szívélyesen meg-meghajolva szalutált s aztán visszalépett a kocsni hátterébe. A svédek pedig két perc múlva kitisztultak az állomás perronjáról. Akkor hallottam, hogy a német császárral fog valahol találkozni, tehát randevura megy. Direktorunk, a ki a váróteremben közvetlenül a király mellett állott, mondta, hogy mily kedvességgel, mily leereszkedő nyájassággal beszélgetett mindenkivel. A város polgármesterével ötször is kezet fogott, megköszönve neki a fogadtatás szépségét. Én pedig őszintén sajnálom, hogy nem álltam közelebb hozzája. Kiáltottam volna akkora éljent, hogy bizonyára észrevett és talán magyarul is válaszolt volna. Oszkár király ugyanis magyarul is beszél. A nyolc nyelv közül a mi szépséges hazai nyelvünk megtanulására is volt ideje és kedve. Szóval nem tartozik a tucat-királyok közé, hanem azokhoz, a kik ha nem születnek is selyem párnák közé, s ha nem a nevelők tanulják is meg helyettük a leckéket, mégis meg tudnának élni a maguk esze és szorgalma után.

Utazás Észak Svédországban.

Négy nap vonaton.

Ez várt reánk, a mikor Upsalában elhelyezkedtünk. Még gondolatnak is sok. Hát még keresztülni.

Bizony valamennyien megborzadtunk, mikor a súlyos megpróbáltatásnak ez a szörnyű gondolata elvonult lelkünk előtt. Eszembe jutottak a spanyolországi vonatok, a hol egy—egy fülkében heten—nyolcan aludtunk volna, ha aludni tudtunk volna, a mikor, hogy több helyünk legyen, összecukódtunk akár egy fehérvári bicska. Ha a svéd vasut is ilyen lett volna, annyi szent igaz, hogy az anarchia kitör és olyan lázadás lesz, a milyent a békével legyőzött japánok se rögtönöznek.

De hát őszintén elmondhatom, hogy a svéd vonatok a vonatok valóságos ideáljai. Még talán a mi elegáns kocsijainknál is kényelmesebbek. Pedig az nagy szó, mert a mieinkhez hasonló legfeljebb a svájci lehet s különbet csak a nemzetközi, országokon keresztüljárguló express vonatok.

Mi két pompás szalon kocsit kaptunk. Első és második osztályut vegyest. Az egyik volt a hölgyeké és a házas pároké, a másikban a garcon urakat szállásolták el. Nappal szabadon sétáltunk egyik kocsiból a másikba. A vasuti társaság rendelkezésünkre bocsátott egy külön szolgát, a ki szolgál létére birt annyi intelligenciával, hogy legálább négy—öt nyelven beszélt s a kivel bátran elbeszélgethetett az ember, ha magyar kompániára már ráunhatott volna. Szolgánk éjjelre háló kocsiá alakította át a nappali szalont. Egy fülkébe ketten, esetleg négyen is elfértünk. Nappal azonban négy—öt társaságba verődünk össze. Volt egy kompánia — az öreg uraké (pardon!) — a kik az alsózás nemes tudományának hódoltak, hogy valahogyan el ne felejtsek. Hárman-négyen

körülöttük természetesen a pótolhatlan kibic szerepére vállalkoztak. A másik szakaszban diskuráltak. Tudományos és nem tudományos kérdéseket vitattak, disputáltak, majdnem veszekedtek, hogy annál szebben békülhessenek. Egyik naplót irt, buzgón jegyezgetve bele mindent, a mit a társaság az uton kedvesnek és érdekesnek talált. Volt a ki párt keresett magának s valamelyik fülkében, vagy valamelyik böröndre letelepedve órák hosszat suttoztak egymással, hogy a többiek irigységét felkeltsék. Volt azonban egy lármás és fölötte vidám része a társaságnak, a mely főgyönyörüségét az éneklésnek ha nem is művészetében, de legalább művelésében találta. Magyarországon minden vidékeinek nótái sorra kerültek, mert az énekórák naponta legalább 3—4 órát vettek igénybe. A vonaton csakhamar hírünk ment, hogy a vidám magyar társaság mily kedélyesen tölti az időt. Nem egyszer megtörtént, hogy tizen—tizenötön kiálltunk a két kocsi között levő szabad térre s ott gyujtottunk rá a mi szépséges mélabús magyar nótáinkra, hogy csakugy harsogott szét a svéd alföld kopár pusztaságán. A hidegvérű idegenek talán különösnek találták egy kissé a mi passziónkat, de hogy a mélabús és pattogó nótáink mindig tetszettek nekik az bizonyos, mert bárhol énekeltünk, meghurráztak, megtapsoltak bennünket s kézzel lábbal kifejezték, hogy mód nélkül rokonszenveznek a kedves magyar nemzet kedves fiaival.

Olvasóim bizonyára csodálkozni fognak, ha azt írom, hogy a svéd alföld tele volt virágokkal. Természetes, hogy azt a vidéket értem, a merre mi jártunk, különösen a vasút mentét, a melynek virágerdejét minden állomásnál megdézsmáltuk. Kedves adománya ez a mindenkiről és mindenről gondoskodó jó Istennek. Az év nyolc hónapjában idegen itt a napsugár. Biztató, reménytkeltő ragyogása, jóságos éltető melege helyett sötétség és nyirkos homály veszi körül a természetet. Az emberek sápadtak lesznek, a növényzet csügged-

ten állapotodik meg fejlődése folyamatában. Olyan az egész természet, mintha fekete gyászruhában, sötét halottas szobában temetésre készülődne, Nem! nem akarok igaztalant mondani. Virraszt a halott nyár mellett s várja a kikeletet, ápolja, becézi a szendergő reménységet.

Édes jó Istenem! mily mondhatlan boldogság lehet itt a tavasz, a május derengő világossága, a junius várása, a mikor megszűnik a gyász s az éjjel és nappal mosolygó, pihenni nem tudó napsugárba öltözik. Hogy ujong a mi lelünk, a mikor a pompájába öltözött május elsejét köszöntjük. De miként hasonlítsuk a mi boldogságunkat a svéd felföld lakóiéhoz, a kik hosszú, hónapokig tartó éjszakák börtöne után lépnek ki a szabadság napsugaras birodalmába.

Igy tudom megérteni a természet mohóságát, a mely sokszorozott erővel siet fejlődni, tobzódik a napsugárban s miután növényzete tele-szította gyökereit nedvességgel, szinte önmagát mulja felül a fejlődés, az élni, pompázni vágyás gyönyörűségében. Szinte látszik rajta, hogy egyetlen vágya van csupán: kárpótolni magát a szenvedett veszteségekért. Olyan mint az az ifju, a ki szinte kétségbe esik a dúsgazdag nagybácsi hosszú élete fölött s mikor végre megbizonyodott felőle, hogy jól lezárták a koporsóját, siet az élvezetek karjai közé dobni magát, tobzódni, leszakítani minden órának a virágát, hogy mikor rövid pár hónap után nyakára hagott az örökségnek, a romokon, a kimerültség, a pihenés óráiban legalább elmélkedhessen a mult idők vidám tékozlásán.

A svéd vasutak melléke tele volt virágokkal. Vonatunk elég kényelmes volt arra, hogy nem száguldozott velünk az express vonatok örült nagyzási hóbortjával. Minden állomásnál tartott 5—6 percnyi szünetet s mi akkor kényelmesen leszálltunk, lábainkból kirugdaltuk a zsibbadtságot, a melyet a mozgás hiánya okozott. Társágunk egy része azonban rendesen arra használta ezt a rövid időt, hogy az állomás körül

szétnézzem. A eredmény rendesen egy halom virág volt. A pályatest oldalán a világ legszebb szőnyegét képezték a kedvesnél kedvesebb virágok. Jórészt persze ismeretlenek voltak a mi szemünk előtt s csak botanikus utitársaink magyarázgatták a neveiket és életrajzukat. Sárga, kék, piros, fehér, lila, szóval mindenféle színárnyalat képviselve volt abban a kedves kiállításban. Legtöbb a margitvirág volt. És pedig oly pompásan fejlődött példányokban, hogy csupa gyönyörűség volt összeszedni. Kaszálni lehetett volna, oly sürgőn sorakoztak egymás mellé.

Volt utitársaságunknak egy mondhatatlanul kedves tagja: Dr. B. pápai praelatus, kalocsai kanonok. Igazi tősgyökeres, magyar ember, typusa a régi, pusztulni kezdő dsentrinek. Hatalmas, szinte óriás alak. Igazi férfiszépség. Egyenes, mint a gyertyaszál (pediga hetven felé jár már) a haja mint az ezüst, a kedélye, lelke, mint a szinarany. Sch. főigazgató ur bájos nején kívül, a férfiak közt ő volt a társaság összetartó kapcsa, a kedélyesség s elpusztíthatlan jókedv forrása, a kit mindenki nagyon, de nagyon szeretett. Röviden csak ennyit írok róla, (tudom jól, hogy ezért is megtépi a hajamat) de jellemzésül elmondom, hogy a virág-állomásoknál nem egyszer megtörtént, hogy társaságunk vidám ifju hölgytagjai megrakodva virágokkal, az ő szakaszát úgy feldiszítették velük, mint egy kirakatot. De került a vonatnak is. A mint említettem már, a két szalonkocsi közti átjáró teljesen rendelkezésünkre állott. Tizen—huszan is elfértünk rajta s gyakran órák hosszat onnan gyönyörködtünk a táj szépségeiben. Ennek a helynek is került virág bőviben. Egész virágos kertté varázsolták a mi jóízűsü kedves hölgyeink.

De hát önök, szives olvasóim, bizonyára kíváncsian várják már a vidék leírását. Aprólékos epizodszerű dolgokról beszélek s szinte elfelejtem bemutatni azt, a mire önök kíváncsiak.

Sajnos, hogy röviden végzek vele. A négy

napi utazás nem sok változatosat nyújtott. Maga a „svéd alföld“ elnevezés megmagyaráz annyit, hogy itt vadregényes sziklaalakzatokat hiába keresünk. Az egész táj lapos síkság, a meddig a szem ellát. Végtelen fenyűerdőség mindenfelé, a meddig a láthatár el nem borul. A domboldalakban épügy, mint a völgyek hullámain. Megszakítást csak a sűrűn egymásután következő tavak, az itt-ott szárguldo hegyipatakok, kisebb nagyobb folyók képeznek és természetesen a helyenkint kitáguló rétság, a melyen tehenek kolompszavát veri vissza az erdő mélye. Itt-ott egy-egy legelésző iramszarvas is akad a nagy egyedüllétben.

Városokat hiába keresnénk, legfeljebb egy-két házikó álldogál árván, elhagyatva. A faházak falának hagyományos vörös színe itt sem marad el. Szintígy szívesen pihen meg szemünk a fehér ablakokon, a melyek mögül kacéran hivatgatva tekint kifelé a hótiszta függöny fehérsége.

A vonat robogásakor a lakók kilépnek a ház elé, zsebkendőket lobogtatnak s a kis svéd porontyok, hogy a módját is megadják s hogy tisztességtudásukról tanúságot tegyenek, csinos pukerlit is csinálnak.

A nép, a mely ezeken a sovány, természeti szépségei mellett szegény vidékeken tengeti életét, nagyrészt fakereskedéssel és annak feldolgozásával foglalkozik. A hegyoldalában kivágják a fát, lecsusztatják a folyóig, ott aztán szabadon eresztik a tenger irányában. Tutajozó tótokat, a kik az összekötött jármű élén állnának, itt ugyan hiába keresünk. Minden szálfá megy a maga útján. Ha elakad, elakad — a másik, meg a többi, majd csak eléri a célt. Valahol aztán egy akadályt csinálnak, a hol a szálfák szépen összeverődnek. Ezer, meg ezer darab uszik ilyen helyen a vízszínen. Őrője nincs. Mert itt nem szokás lopni, vagy ha valaki lopni akarna, nincs a ki lopjon. Itt-ott a folyó mentén egy fűrészmalom zakatol, feldolgozva a torkába dobált fenyűdarabokat. Néha, nagyobb vizesések mellett, a hol a

víz eleven erejét villamosság fejlesztésére használják, virágzó gyártelepek is épülnek a civilizáció minden akadályt szétromboló erejének dicsőségére.

Minél magasabbra jutunk észak felé, annál inkább látszik az időjárás vaskezeének zordon hatalma. A fák mindinkább alacsonyabbak lesznek. A hatalmas, büszke fenyűszálak eltörpülnek, sugár egyenességüket megnyomorítja a vadul száguldozó vihar ereje. Egyiknek-másiknak mintha pupja nőne, elkorcsosul, elcsenevészedik. A melyiket egy-egy magasabb pontra plántált sorsa, tépett, csupasz koronájával mintha élő panaszként állana előttünk mint a béna koldus:

— Im lássátok a mi nyomoruságunkat. Megtépvé, szépséges zöld színüktől megrabolva, zsákmánya vagyunk a vihar száguldó hatalmának, mely vad dühében rajtunk tölti ki boszuját. Hiába a napfény ragyogó ereje, hiába a langy eső tápláló nedvessége, ránk borul a tél gyászos sötétsége s onnan észak felől, az örökös jég országából felbőszült hatalmak száguldva rohannak a nyár egy-két hónapjában felcseperedett ékességünkre s kaján erőszakkal tépik le rólunk mindazt a mire a fenyű büszke lehetne. Ó mint irigyeljük a déli verőfényben pompázó testvéreinket, melyek üde ifjui erővel fejtik ki fajunknak minden szépségét . . . De azért mégse gondoljátok ám, hogy gyűlöljük ezt a földet, ezeket a kevés életerőt adó sziklákat. Nem! Ez a mi hazánk, a melyet, ha szegények vagyunk is, ha nyomorgunk is, ha bénák vagyunk is, de mégis hazánknak nevezhetünk.

Igy hozza felénk a szellő a szegény svéd fenyvesek sóhaját, igazát.

Mi sajnálattal néztünk feléjük s ha egyebet nem, de annyit újra és újra megtanultunk, hogy a hazaszeretet nem emberi találmány, nem mondva csinált érzelem, hanem az Istentől belénk öntött nagy és magasztos természeti tulajdonság, a melyet csak fattyu nemzedék tagadhat meg, a

mely nem érdemel sorsától egyebet az elpusztulásnál.

Minél magasabbra léptünk, annál szánszerűbb kép tárult elénk. A toronymagasságú fák két napi járás után csak a földszintes házak magasságáig értek. Kiritkultak. Az emelkedettebb pontokon mérföldnyire nem lát az ember közülük csak egyetlenegy sem. Emléklül maradt még. De csak emléklül. A vihar kitépte gyökereit. Látjuk a hatalmas földtömeget az ég felé meredni s a szegény, egykor remélni tudó fenyűfát elszáradva, összetörve ott feküdni a ravatalon, körülötte, mint a gyászoló rokonok, a nyár virágai illatoznak, fölkelnek a korhadó oldalára, a csupasz gyökerei közé ékelik magukat és onnan bólogatnak, mikor a szellő beléjük kapaszkodik. Hiába! a részvét még a jég honában is otthon érzi magát.

Aztán elmaradoznak lassan a fenyűfák is. Fölváltják őket a nyírfák, a melyek eddig is ki-kivillagtatták a sötét fenyvesek környezetéből szép fehér héjukat. Ezek a fehér haju gyászolók, a melyek örökös rettegésben, remegő lombozattal árválkodnak a hideg tél zordon gorombaságai útjában. Szegény nyírfák! A negyedik napon aztán azok is elfogytak. Legfeljebb hirmondónak maradt egyik másik a hegyek árnyékában, a napsugártól fényes kövek között. Megmaradtak a bokrok, aztán csak fehér kopasz sziklák, itt-ott fű és virágok, hogy hirdessék a görcsös ragaszkodást az élethez a halál szigorú birodalmában.

Az idegen forgalom a svéd alföldön évről-évre emelkedik. A zordon tájék sokféle érdekessége, a kirunai vasbányák, de maga az a körülmény, hogy a Jegestenger Narvik felé immár vasuton is megközelíthető, sokakat vont e felé az érdekes ország felé. Maga az állam a saját részéről mindent elkövet, hogy az utasok kényelmét szolgálja. Az étkezésre pl. rendes állomások vannak. Szintígy az éjjeli szállásra is. Mert bármennyire kényelmesek voltak is a mi szalon

kocsijaink, az éjjeli nyugalmat mégis jobb szeretttük a rendes ágyak párnáin végigpihenni. Maga az állam építet az ut mentén szállodákat, a melyeket aztán az ott lakóknak bérbead.

Az étkezés még itt fönn is megtartotta régi svéd jellegét s a különféleségeknek oly bőséges tárházában dúskálkodhattunk, a melyet déli Svédországban említettem. Csak egy volt jellemző különlegesség: Az iramszarvas pecsenye. Nem azért tetszett csupán, mert ujság volt, hanem azért is, hogy olyan izléses szép falatokat tudtak belőle szeletelni s a mely aztán vajba kisütve, még a szemnek is elég kellemes látványt nyújtottak. Izre pedig jól neki szabadított fantáziával talán a sertés-karmanádlinak is nyomába léphetne. Persze csak illő távolságról.

Éjjeli pihenésekre emeletes svéd faházakba vonultunk, a melyek a modern europai hotelektől egy kissé messze estek ugyan, s a mi elkényeztetett izlésünket nagyon sok tekintetben nem elégtették ki, de mivel csendes, nyugalmas ágygal szolgáltak s reggelre jó friss vízben mosakodhattunk, egészen szerencséseknek éreztük magunkat. Hiába! nagyon kevés elég ahhoz, hogy az ember boldog legyen.

Ilyen állomásunk volt Bräckebeben. De sokkal érdekesebb volt ennél a kirunai. Meg is kell nála egy kissé a állapotodnom.

Kiruna.

Sokszor csodálkoztunk utközben, hogy minduntalan teherszállító vonatokkal találkozunk, a melyek hatalmas, sötétbarna, vagy fekete kövekkel vannak megrakodva. Később aztán felvilágosítottak bennünket, hogy mindez a kirunai vasbányáknak, a világ leggazdagabb vasbányáinak terméke. A térképen hiába keresed szíves olvasó. Én is összenéztem a legujabbat s a legpontosabbat is, de azon se találtam meg.

Kiruna a modern haladás érdekes alkotása.

Olyan, a milyenre legtöbbször Amerikában találunk példát. Két esztendővel ezelőtt még néhány szegényes svéd kunyhó volt csak a helyén, ma egy 4—5000 lakossal bíró város hirdeti a munka és szorgalom előretörését. Már messziről látja az ember a hegy oldalában kiemelkedő, modern európai stílusban épült, emeletes épületeit, csinos villákat, a melyek körül már fák, sőt parkok is zöldelnek. S mindez két esztendő leforgása alatt! Tavaly építették ki a vasuti vonalat a norvég tengerpartig, Narvikig s ez a modern szállítási eszköz ezeket hozott erre a kegyetlen, kopár vidékre.

Alig hogy megérkeztünk, első gondunk volt, hogy alkalmat találjunk a nagyszerű vashánya megismerésére. A vezetőség figyelme külön vonaton szállított bennünket a domboldalban fekvő városka vízavijához, a félóra járásra fekvő vashegyhez. Este 8 óra volt, de az egész tájék napali világításban ragyogott. A hegy aljában megkezdődtek a falépcsők. Néhány száz. Ezeken kellett felmennünk a művelés alatt álló területig. Őszintén szólva, boldogoknak éreztük magunkat, mikor a három napi vonaton ülés, a kényelmes, lassu mozgás után végre elpetyhüdt izmainknak is hasznát vehettük. Az éltebbek s a kiket az otthoni koszt vastagabb hájrétegekkel diszített fel, nem győzték csodálni a fürgeségünket, a mellyel a száz és száz lépcsőnek a nyakára hágtunk. Igaz! kipirultunk bele, lihegtünk, mint egy kisebb kaliberű kovács-fújtató, de nem adtuk volna aranyért, hogy végre módunkban van magunkat alaposan kifárasztani. Mire a hegy derekára értünk, épen 9 óra volt, a mikor — épen szombati nap levén — az egy heti munka után szünet kezdődik. Éjjel-nappal dolgoznak a bányában, de szombaton megszűnik a dinamit-bombák robbanása, a kalapácsok zuhogása, a vonatok még csikorogva, erőlködve nagy ívben vonulnak fölfelé, de a munkások sietve sietnek le: egy heti munka után pihenni. Az északi népek kérlelhet-

len szigorúsággal betartják a vasárnapi munkaszünetet.

Érdekes volt ezt a bányász népet szemügyre venni. Marcona, sötét alak valamennyi. Csupa izom és erő mind. A mellett valami bágyadt fény lobog a szemeikben. Nem tudom, a nehéz, testet-lelket ölő munka, vagy az év háromnegyed részében nélkülözött világosság hiánya okozza-e, de a mellett hogy imponálnak az erejükkel, másrészt részvétet keltettek bennünk. Önkénytelenül jutott az eszembe: milyen lehet ezeknek a szegény embereknek a lelkiállapotuk? Vannak-e vágyaik, szárnyaló ideáik? Fürdik-e a lelkük a lélek tiszta boldogságának verőfényében, vagy pedig eltompul minden érzésük s csak a mindennapi kenyérért való küzdelem állati erőfeszítését érzik? Pénzt szerezni s aztán elmulni gondolat, álom, ábránd nélkül? Hisznek-e egy boldogabb szebb világban, a hol a lélek tiszta virágai édes, el nem muló gyümölcsé érlelődnek? A szűk lépcsőkön egymás mellett kellett volna elmennünk. Nem volt türelmük kivárni a kényelmes lassu menést, hanem nekivágtak a hegyoldal meredek, alig járt oldalának s valami gyermekes örömmel rohantak lefelé, Kirunába. Hogyne! szombat este van s holnap vasárnap lesz, a pihenés napja.

A vashegyet ne gondolja senki valami különös jelenségnek. Épen olyan, mint a többi, csak a színe sötét. A sziklái rétegesek s így könnyen szakadnak darabokra. Velünk jött néhány fiatal svéd mérnök s azok szívesen magyarázgattak mindent, a mire kíváncsiak voltunk. Maga a hegy 5 éve ismeretes a világ előtt. Akkor fedezték fel, hogy a világ vasércben leggazdagabb bányája, melynek vastartalma változó ugyan, de legmagasabb százalék a 72%-ot is eléri. A vasércet tartalmazó kőzet súlya 760 millió tonna. Ebből évenként másfél millió tonnát, vagyis 15 millió métermázsát aknáznak ki s szállítják vasuton, hajón délnek, vagy fel észak felé, Narvikba. Onnan hajón Belgium, Hollandia, Németország és Anglia

vasbányáiba kerülnek, ott kiolvasztják a vastartalmat s feldolgozzák. Az eddigi üzemtervek szerint legalább 200 esztendeig eltart még a kiaknázás. A kirunai bánya közelében van még két másik ilyen vashegy, az egyik 18, a másik 10 millió tonnát nyom. Két év előtt, a mikor még a vasut nem épült meg, iramszarvas-fogatokon szállították tova a vasércet. Körülbelül 1000 ember dolgozik állandóan a bányában s vannak köztük, akik 8 koronát (12 magyar koronát) is megkeresnek naponként. A bánya azonban csak akkor lesz igazában értékes, ha a vasércet már ott a helyszínen fel tudják dolgozni s nem lesz szükség arra hogy a vasércel $\frac{1}{3}$ - $\frac{2}{3}$ $\frac{0}{0}$ salakot is elszállítsanak. A legnagyobb hiány az, hogy Svédországnak nincs, vagy csak nagyon csekély a kőszénbányája. A mit fölhasználnak, külföldről szállítják. A bányászathoz a villanyerőt megtalálnák még a természeti erőkből, a gyakran előforduló vízesésekben, de a vas kiolvasztásához szükséges óriási mennyiségű szén mégis csak külföldről kellene szállítani. Az egész telep egyébként egy részvénytársaságé, a mely a földterületet magánosoktól vásárolta össze, 1000 koronás részvényeken alapult, a melyek ma már 3300 koronát érnek.

Magán a bányán semmi látnivalót nem találtunk. Olyan mint akármelyik művelés alatt álló kőbánya. Bennünket, az ifjúságot azonban a hegy legeslegteteje érdekelt legjobban, a mely körülbelül 300 méter magasságig emelkedett. A vállalkozóbb szelleműek rögtön készek voltunk a megmászására. Nem mondom, hogy valami kényelmes mulatság lett volna a durva, meredek, sok helyen sikos sziklalapokon felfelé kuszni. Bizony nem egy helyen a négykézlábmászás tudományához kellett fordulnunk, a melyet pedig pendelyes ifjúságunk óta meglehetősen volt már alkalmunk el is felejtetni. De hát Kirunában járni s a vashegyet meg nem mászni, olyan szégyenfoltnak tartottuk volna a magyar hirnévre, a mit semmiféle

bagoly-szappannal lemosni nem lehet. Szegény mérnök barátaink bevallották, hogy ők már esztendő óta nem járták meg azt az utat — mert hát kisebb gondjuk is nagyobb, minthogy ilyen nyaktörű vállalatra szánják a fejüket. De a mi kedvünkért, meg mivel társaságunk egyik ifjú hölgytagja is résztvett a ritka szórakozásban, ők se maradtak el tőlünk. Ott fönn aztán a svéd zászló tövében elénekeltük a magyar himnust, a Kossuth-nótát, kigyönyörködtük magunkat a szép kilátásban, Svédország legnagyobb hegyének a Königsgebirge (2218 mtr.) magas ormának szemléletében s hosszas csuszkálás s egy pár cipőtálp árán leevickéltünk a hegytetőről.

Utközben hallottuk a sziklarobbanások iszonyu dörgését, a midőn 30—40 kgr. dinamit repesztette ágyudörrenéshez hasonló zajjal a vasérc-cel telített sziklákat.

Lenn egy kis meglepetés ért. Kirunában több helyen is láttuk és nem tudtuk elképzelni, hogy miért viselnek az emberek, férfiak és nők vegyest, fátyolt (schleiert.) Az igaz, hogy ez a fátyol közönséges szunyogháló volt, a melyet úgy huztak a fejükre, mint a zsákot, hogy a nyakukat is eltakarja. Mikor aztán leértünk, keservesen tapasztaltuk, hogy Kiruna környékén találhatók a felföld legcsipősebb apró legyei és szunyogjai. Olyanok mint a moszkítók Olaszországban. Ha megcsipik azembert, két napig tapogatja a feldagadt nyomukat, akár a polosét, mely tudvalevőleg magyar vendéglők megszokott háziállata.

Utközben barátságos beszélgetésbe elegyedünk egy derék svéd mérnökkel. Persze szőnyegre került a svéd-norvég, illetőleg a magyar-osztrák unio meggubalyodása. Nohát annyi bizonyos, hogy azon a bizonyos szőnyegen ő a norvégokat, mi pedig az osztrákokat úgy kiporoltuk, a menyire emberi erőnktől, illetőleg a német tudományunktól telett. A külömbség legfeljebb annyi lehetett, hogy mi nem egészen adtunk neki igazat,

ő azonban mindent készségesen elhitt, a hogyan a svarcgelb sógort letárgyaltuk.

A szállásunkra éjfél tájban értünk. Nappali világosság vett bennünket körül. Másnap vasárnap lévén, a borotválkozást feltétlenül szükségesnek találtuk. S nem is volt mindennapi multság, mikor éjfél után egy órakor a függönyök mögött nem lámpafény, hanem az éjféle nap tiszteletteljes fénye mellett gyakoroltuk az ábrázatunkon a borbélyművészet minden képzelhető finomságát.

Julius 16-án vasárnap, Karmelhegyi Boldogasszony ünnepén bucsut vettünk Kirunától. Véletlenül emléket is vittem magammal. Nem szunyogcspést, hanem egy iramszarvas szarvat. Az állomáson egy csenevész lapp árulgatta s nekem roppantul megtetszett a kacér, tizenegyágu szarvacska, nem lévén magasabb három s szélesebb két arasznál. Ezt cipeltem magammal három héten keresztül, természetesen mindenütt méltó feltűnést keltve vele. Szegény lapp egy potom koronáért vesztegette.

Kirunától északnyugott felé a norvég határ irányába vettük utunkat. A vidék mindinkább zordonabb lett. A fák jóformán teljesen elmaradtak s csenevész bokrok, meg a védetebb helyeken gyökeret vert virágok mutatták, hogy a természet nem szánta teljesen pihenésre magát. A kopár sziklák fehérsége szinte égette a szemünket. Itt ott a hegyszakadékokból elővillogot a vakító fehér hó, hirdelve a tél hatalmát, melyet a napsugár alig képes valaha legyőzni.

Dél előtt 10 óra 55 perckor elértük a Riksgränsent a svéd határt, hogy onnan már norvég földön folytassuk utunkat tovább.

Norvégia.

Légy üdvözölve büszke, dacos hazája a szabadságnak!

Szálljon felétek köszöntésünk viharverte hegyormok, a melyeken vadul vágtatva csattogatja szárnyait a tengerháborgató zivatar. Ti képviselitek a természet zordon erejét, a dacoló vakmerőséget Europa homlokán. Ott álltok évezredekén át küzdve, minden támadást diadallal visszaverve, rendületlenül. Az örökös jég honából gyilkos kegyetlenséggel száguld felétek a vész kimondhatatlanul hosszú időkön át, de hasztalan víjja nyugalmatokat. Talán megtépi, de szétrombolni képtelen íeszögezett ősi erőtöket.

A Felséges nem áldott meg benneteket a szépség bájaival, csak zordonságtok fensége bilincseli le bámuló tekintetünket. A rónaság üde virágait, álmot keltő délibábot, szelid napsugarat, melynek csókja nyomán éltetadó termékenységgel fakad, hiába keresünk felétek. De a szabadság végtelen szeretetére ti tanítjátok az emberiséget. Ti vagytok oktatói. Ti és a végtelen tenger, örökké zúgó, soha pihenni nem tudó fenséges ősi erejével. Népetek egy urat ismer fölöttetek: a mindenható Istent. Az emberi hatalom eltörpül éltetek útjában. Lerázzátok, mint a rozsdáette bilincset.

Isten tudja, hogyan, Isten tudja miért, de valami csodálatosan rajongó ihlet szállta meg a lelkemet, mikor a svéd határállomásnál megállapodva, a norvég földre léptem át. Talán a vidék mögdöbbentően szép vadregényessége okozta, vagy az a különös szympathia, a melyet egy idő óta magyar nemzetünk a szabadságáért a legszélsőbb áldozatokra kész norvég nép iránt érez, de ajkamon elhalt a szó s csak azt éreztem, hogy a szívem hangosabban dobog, mint egyébkor, úgy voltam talán, mint mikor csendesen elvonulva Petőfink „Talpra magyar“-ja fölött ábrándozom.

Csodálatos ország ez a Norvégia! Mig Svédországban a csendes szelidség, az idyllikus képek iránt való rajongás bájolt el bennünket, Norvégiának a természettel való szakadatlan küzdelmén, a vésszel, zivatarral való viaskodása szomorú sorsán elmélkedünk. Ott zöld pázsitban gyönyörködik a szemünk, itt pedig a kopasz, terméketlen sziklák meg nem szűnő láncolata tárul eléink. Ott az ország földje mintegy beleolvadt a Keleti tengerbe, itt a sziklafalak élesen, szinte merőlegesen merednek ki a hullámokból, mintha fenyegetőleg állanának őrt az ostromló hullámok útjában.

Narvik közelében láttuk az első fjordot, a Rombaken-fjordot.

Mi az a fjord?

Valamikor az ősidőkben Norvégia a tenger felől egyenletesen kiemelkedő felföld lehetett. Beszakadások a tengerből a szárazföldre nem léteztek — így kombinálnak a tudósok — később aztán, mikor a gletscherek, a jéghegyek megindultak a tenger felé, irtózatossá erejük birokra kelt a kemény sziklakkal. A sziklatömegek kénytelen-kelletlen engedtek a rettenetes erőszaknak s a jégóriások évezredek szakadatlan munkájával keskeny, meredek utakat vájtak a hegyek hátába. Ezek az utak a fjordok. Némelyik 2—300 kilométer távolságra beszakad a szárazföldre s van olyan, a melynek mélysége jóval mélyebb az 1000 méternél. Mint természeti szépség a legmegragadóbbak közé tartozik. Méltóztassék a száz és száz méter magas, meredek hóval fedett sziklaóriásokat elképzelni viharvert falaikkal, csodás alakulásaikkal, a mint fenyegetve, mogorva tekintettel bámulnak le az évezredekre. Szakadékaikon zúgva-rohanva, hófehér tajtékká zúzódva törtetnek lefelé a kisebb-nagyobb hegyi patakok. Lenn pedig kimondhatatlan idők óta pihen a tenger sötétzöld tükörsima vize, mint kisgyerek az édesanyja ölében. Nyugalmát nem zavarja a nagy

tenger háborgása. Ha az tombol, tajtékszik dühében, a fjord tükre legfeljebb fodraival játszik.

A kinek érzéke van a természet bájai iránt, ha hetekig nézi, akkor se tudja magát eléggé gyönyörködni s mindig talál valami újat, valami megkapót, a mi a lelkét újabb és újabb erővel megragadja.

Norvégia nyugati partja tele van ilyen fjordokkal, a melyek a vadregényesség tekintetében különbözők, de ha bármelyiket nézed is, a szemed mindegyiken talál valami bájosat, a melyen gyönyörrel pihen meg.

Délre Narvikba értünk. Épen vasárnap lévén, az egész város lakossága künn volt az állomásnál, hogy a nekik vadidegen nemzet dicső fiaiban gyönyörködjék. Mi meg viszont. Őszinte elismerés hangján mondhatjuk, hogy egészen meg voltunk lepetve a megjelenésük által. Teljesen európai kosztümeik voltak. Nem lévén szakértő — nem mondom, hogy a legújabb párisi divatok szerint öltöztek, de a széles, szélhajtó kalapjaik annyi ékes virággal, buzakalászszal s hasonló kerti veteménnyel voltak felparádézva, hogy legkevésbé sem merném nekik a legelésző nyáj közéletében való sétát ajánlani. Arcuk a mellett igazi tengeremelléki norvég arc. Egészséges, mint a pipacs, de 25—30 év vihara után megöregszik, ráncot vet s örökre bucsut vesz az ifjuság üde bájaitól. Ők kibámulták magukat rajtunk, mi meg végigkritizáltuk őket s miután kölcsönösen kvittek voltunk, bevonultunk Narvik első vendéglőjébe s egy igazán szívesen felszolgált, a körülményekhez képest jól elkészített ebéd elfogyasztása után — különösen mikor egy-két üveg rajnamelléki bort is eltüntettünk, — a magyar-norvég barátságot oly szívhez szólóan demonstráltuk, hogy gyönyörűség volt nézni.

— Tengerre magyar! — adta ki valaki egyszerre a jelszót.

Legtöbben mosolyra derültünk a kedves hir hallatára, de nem egy volt köztünk, a kinek

arcán elborult az ebéd utáni hangulat s bizonyos sokat jelentő szenvedő mosolylyal nyelte le az utolsó falatokat.

Miután az ánzikkártyairás dühe is kitombolta magát, nyakunkba vettük a cékmókunkat, — a kinek volt: a szarvait — s elindultunk a kikötőbe.

— Magyar lobogó! Hölgyeim és uraim! — kiáltotta valaki nagy örvendezéssel.

— Csakugyan! Ez a mi hajónk lesz.

Hajóskapitányunk kedves figyelme gondoskodott róla, hogy a „Hádzel“ legmagasabbik árbocán ott lobogjon a mi kedves háromszínű zászlónk. Majdnem könybe lábadt a szemünk, mikor rátekintettünk. Alig helyezkedtünk el, rá is gyujtottunk a mi himnuszunkra, ábrándos és tüzes magyar nótáinkra oly kedvvel, hogy csakugy visszhangzott a kikötő. A norvégok nem győztek eléggé csodálkozni a jó kedvünkön. A hajó népe vidám mosolylyal fogadott bennünket. Hogyne! hiszen egy héten keresztül éjjel és nappal egymásra leszünk utalva. Az igaz, mintha a szájuk szögletében bizonyos gyanus mosoly is ott settenkedett volna. De hát ki merte volna még akkor gondolni, hogy 24 óra múlva a mi dallos ajkunk keserűséggel és savanyusággal is megtelhet.

A part tele volt a város népével, a kik egyéb szórakozás híján gyönyörködve élvezték a mi virágos hangulatunkat. Kaptunk is tőlük akkora éljent — akarom mondani hurrá-t, — a mekkorát egy higgadt vérű norvég csak a legjobb kedélyhangulat benyomása alatt kiálthat. Szinte kölcsönösen elfáradtunk a vásárnapi zsebkendőink lobogtatásában, midőn hajónk ismételt mély, elbődülő jeladása után megindult a gép, hogy egy hétig viselje hátára nehezedő kellemes terhünket. A kikötőt körülvevő mogorva sziklák még sokat visszaverték vidám jó kedvünk dalszavát, aztán nekiláttunk, hogy a hajón egy hétre berendezkedjünk.

Az a különös — mondjuk inkább — sze-

rencsés természetem van, hogy sohase keresem az élet árnyékos oldalát. Ugyis előre tolakszik az magától is s hiába rágódik az ember a keserűségein, okosabb nehezen lesz tőle, se gazdagabb, mert a bánatért nem szoktak fizetni. S én — jó órában legyen mondva — mindig jobban éreztem eddig magamat a minden bajt legyűrő jókedvemmel. Ezért ne vegye tőlem rossz néven egy utitársam se, ha a hajónk leszólásában nem a leg-sötétebb színeket szedem elő. Bizony — elismerem — fele akkora társaságnak kényelmesebb lett volna. De negyvenünknek nem sok jutott belőle. Különösen azok, a kik edzettebbeknek látszottunk, a hajó fenekén kaptunk egy szűkebb szobát, a melyben egy ideig tizenketten pihentünk volna, ha tudtunk volna. Egyedüli vigasztalásunk az volt, hogy a társaság másik fele ilyen, vagy olyan módon szintén nélkülözte a kényelmet s a világon vesztesek nemcsak mi valánk.

De hát spongyát rá! Mi a csudának vesződjem én a mi „toloncházunkkal“ — a hogyan elneveztük — mikor utazásunk fénypontjának, az éjjeli napnak leírása várakozik reám.

Éjjeli nap.

A narviki kikötőből kiérve, csupa szigetek közt siklott hajónk.

Ha valaki Norvégia tengerfelőli részét a térképen nézi, kisebb nagyobb pontokkal látja telehintve. Sokszor azt gondoltam, hogy csak úgy találomra csinálják a térképirók. Mikor megtapasztaltam, azt láttam, hogy az a sok pontocska a valóságban tiszteletreméltó szigetek sokasága, a melyek kisebb-nagyobb terjedelmükkel teljesen igazságosan s a térképirók nagy boszuságára foglalnak helyet a térképen.

En lstenem! milyen csodaszép ország lenne az a szegény Norvégia, ha azok a szigetek fákkal, pázsittal, tarka virágokkal volnának tele hintve — mint teszem a vierwaldstätti tó környéke

Schwejzban — s nem tarolna le róluk minden életet a viharnek goromba, vad ereje! Ezek közt a sziklák közt kanyargott hajónk hat napon keresztül. Bármikor ültünk is ki a hajófedélzetre, a szemünk mindig talált bennük gyönyörűséget. Mindig ugyanazok és mégis örökké változók.

Elmult 8 óra, 9, 10, 11, megvacsoráztunk s a napot még mindig ugyanazzal az ifjui erővel láttuk tündökölni.

Kapitányunk nem figyelmeztetett, mintha meglepetést készített volna számunkra.

Egyszerre kiértünk a nagy tenger határára.

A szigetek sziklái szétszakadtak s előttünk pihent méltóságos nyugalommal a tenger, a végtelen, a gyönyörűséges, a kimondhatatlan, a feledhetlen tenger.

Valaki elkiáltotta magát:

— A fedélzetre valamennyien! Gyorsan! Nézzék csak! Az éjféli nap!

Alig telt bele három perc s egész társaságunk a fedélzeten tömörült, vagy a kapitányi magaslatra sietett s a hajó korlátjának támaszkodva bámult, gyönyörködött, mint a kit bűvös erő tart lenyűgözve.

A Mekkába zarándokló törökök bámulhatnak így, mikor hónapokon keresztül a sivatagon vándorolva, maguk előtt látják üdvösségüknek tanyáját, a lenyugvó nap fényében fürdő szent várost.

A nap mintha lenyugodni készült volna. Méltóságos lassu lépésekkel hajolt a tenger fölé, mint az édesanya, mikor ringó bölcsőjében szendergő gyermeke fölé készül hajolni, hogy édesanyai csókjainak árjába füröszse.

Mintha millió, meg millió fodra, csipkéje lett volna a tengernek s annak minden kis része ezer és ezer szín árnyalatának pompájában vergődött, vibrált, csillogott, sziporkázott, szórta magáról a ragyogást. A nap pedig úgy sétált ott megelegedett, boldog, piros lángban lobogó orcájával, mint az a tündérkirály, a kiról a regék

beszélnek, a ki jókedvében biborpalástot ölt magára s kimegy a szegények országutjára, hogy a bámuló, esengő tömeg közé szórja kincseit.

Fölötte néhány vékony felhő huzódott végig. Ezeknek a szélét oly pazar bőkezűséggel aranyozta fényesre, hogy szinte alig birta a szemünk a ragyogását. Az ég egész környéke valami csodálatosan világos, aranyos, rózsaszínű fénybe borult, a mely mintha a végtelenség megmérhetlen utjaiból áradt volna felénk. Mögöttünk a kékszürke mogorva sziklákat láttuk, de azok is ünnepi köntösben díszeltek valami pókhálószerű finom rózsaszínű fátyolruhában, a mely csak a hegyszakadékokból kivillogó havon ragyogott szinte arany színű fényben.

Láttam egyszer az Adrián a nap felkeltét. Reggel 4 óra tájt tört keresztül az isztriai hegyek tetején s fénytengerbe borította a tenger csendes felületét. Akkor azt hittem, hogy szebbet, elbűvölőbbet látni nem adatik embernek. Ha most összehasonlítom, belátom, hogy az éjféλι nap látványához az én életemben semmit sem tudnék hasonlítani. Természeti szépséget sem tudok, a melyet vele összemérni lehetne. Most már megértem a csodálatos hatás titkát is. A naptelkelte, melyet az Adria hullámain visszatükröződni láttam, csodás szépsége mellett valami kimondhatatlan erő benyomását gyakorolta rám. Olyanformán, ha nem is egészen, mint mikor napba néz az ember. Mikor az isztriai hegyek ormáról levilágított, kifejlődött erejének határtalan pazarlással adta jelét. Szinte alig birta a szemünk a ragyogását. Egy negyed óra múlva már teljes nap-pali fénnel tündökölt. Az éjféλι nap lehajolt a tenger fölé egészen. Lassan, szinte vigyázva borult föléje, hogy aranyos tányérja majdnem belemerült a hullámok árjába. S ott alant, a láthatár peremén szétterítette ragyogó, kimondhatatlanul káprázatos színben égő köntösét, amely bármennyire káprázatos volt is, de valami csodálatosan sok szelidséget, valami csalóka, vonzó,

elbűvölő erőt gyakorolt reánk, a mi betöltötte lelkünknek minden zege-zugát, szinte megrészesgített a csodálatos gyönyörűségtől. Behunytuk a szemünket, hogy örökre belevéshessük lelkünkbe a csodálatos látványt, aztán újra kinyitottuk azért, hogy meggyőződjunk, való igazság-e, vagy csak egy tündéralom csalóka játéka.

A dresdeni képtárban láttam egy képet. Sohase felejttem el, míg élek. Az újabb művészek művei közt van, Munkácsy „Consummatum est”-je mögött. Ha jól emlékszem, Hoffmann a szerzője s Dante tulvilágját ábrázolja. Azt a jelenetet, mikor a lelkek kiszállva a földi lét csónakából, kilépnek a végtelenség révpartjára. Öregek fiatalok, királyok és koldusok. Ötyminden az örökkévalóságé. Minden sejteti csak a valót, a hol az örök Isten, minden fény és tökéletesség forrása lakozik. Oda tekint valamennyi, annak szépségét csodás báját szíjja lelkébe. Minden arcon valami rendkívüli meghatottság uralkodik, bámulat, elragadtatás. Elfelednek mindent, a mi a földé s úgy érzik, hogy a tökéletességnek, a végnélküli boldogságnak részeseivé avatvák.

Ez a kép százszor fölmerült azóta a lelkemben. Nincs semmi, a mit az éjféλι nap által keltett hatással inkább összehasonlítani tudnék. Az a csodás fény mintha az örökkévalóságból áradt volna felénk, mintha egy messze-messze fekvő országnak, a menny boldogságának bűvös hatásával akart volna bennünket megismertetni, a hova úgy vonzódik az ember, hogy szinte elfelejt mindent, a mi a földi röghöz valaha kötötte.

Ujságíró lévén, a legkomolyabb pillanatokban is volt rá időm, hogy egy-két tekintetet a társaság megfigyelésére fordítsak. Már maga ez a látvány is megérdemli, hogy az ember külön tanulmány tárgyává tegye. Sietek megjegyezni, hogy nem halvérű ángliusról, hanem parázsszívű, lobogó vérű, impresszionista magyarokról van szó. Egy ideig bámultak. Mintha leszögezte volna őket a csodajelenség. Némelyik behunyta a sze-

mét, hogy a lelkével gyönyörködjék a látottakban. Aztán el kezdtek kiabálni, ujjongani, sikoltozni, mint a napimádók, egyik-másik föl alá futkosott, mindenkihez odaszaladt, mint a kít nagy öröm ér s nem bírja a szívében tartani:

— Nézze kérem — látott-e már ilyet? — s hasonló kérdéseket.

Volt olyan különben komoly ur, a ki folyton azt kiabálta:

— Kérem fogjanak meg, mert nem bírok magammal.

— Ha tudnék most, bukfenceket szeretnék hányni — kiáltozta a másik.

Mások ölelkeztek, a szemeikben könny csillogott. Aztán dalolni kezdtek, majd abbahagyták a dalolást s elámulva, mintegy megdöbbenve, némán hallgattak.

Mikor ezeket a sorokat írom, szinte érzem, hogy egész társaságunk bizonyos komikus színben tűnik fel. A távolállónak, a ki csak ebből a halvány, szintelen leírásból értesül a mi elragadtatásunk tárgyáról, érthetetlen s ezért talán hihetetlen ez a nagy lelkesedés. Pedig így történt s nem ujságírói fantázia szüleménye.

Nem tudom, meddig gyönyörködtünk a csodalátványban. Nem voltam abban a hangulatban, hogy az órák szerint figyeljem a tüneményt. De eltarthatott jó egy óráig. A nap — mint mondtam, lefelé hajolt az ég peremére, aztán lassan, szinte észrevétlenül ismét emelkedni kezdett égi pályáján fölfelé, hogy a következő napnak világítson.

Ez az éjféle nap.

Egyszerre sziklák jelentek meg a láthatáron s lassan eltakarták előlünk az emelkedő napot. A fénytenger ezután csak a sziklák hasadékein megtörve hatolt felénk.

A nagy lelkesedésnek természetesen következményei lettek. Magyaros ősi szokás szerint „bibebamus magnum áldomás!”

— Pöncsöt a magyarnak! — adódott ki a jelszó s mivel a hajó el volt látva az alkoholelleses

kongresszus minden ellenségével, sorra kerültek elő a flaskók. Felköszöntöttük a szívünk fölött uralkodó napot, ittunk a magyar szabadságért, a norvég barátságért, a tanügy előrehaladásáért, egymásért, szóval minden létező és nem létező közügyért. Volt ének, barátkozás, szóval minden, a mire a lelkesült magyar ily körülmények közt képes. S mikor a hajó orrán a jókedv szabálytalan hullámokat vert, elvonultunk a hajó farára. A kapitánynyal persze nagy és szívélyes barátság kötődött. Ő aztán előhozatta a hajósok italát, a whiskyt Nohát — őszintén kívánom — vigye el a manó a hajósok otromba italát. Bundább szagu italt el se lehet képzelni. Persze ez is pálinka. Egy-két ujjnyi whiskyre 6—8 ujjnyi ásványvizet töltenek s úgy isszák. Annyit mondhatok, hogy nem magyarnak, legfeljebb tótnak való. Nem is kívántam belőle többet, hanem sietve a távozás himes mezejére léptem. Jó ideig hallottam még a tósztokat, melyek a tanügy felvirágzását s Magyarország első tanári karát emlegették, aztán álom borult a szemeimre — boldog, kedves álom tündérországról, a hol a nap a király s büszke Dáriusként szórja kincseit a szegény halandók felé.

Mikor felébredtem, a nap jó magasan sétált már égi útján.

Ugy déltájban lehetett. Jóízűen, jókedvvel megebédeltünk s átadtuk magunkat a csöndes gyönyörködésnek, a folyton változó, remek panoráma szemléletének. A beszéd természetesen jórészt a tegnapi események körül folyt. Mindenki elmondta élményeit.

Lassan beborult a láthatár s észak felől, az örökös jég hazájából kemény szelek kezdtek fujdogálni. Előszedtük a kabátainkat — a kinek volt, belebújt a prémes téli bundájába, hogy julius közepén méltó tárgya legyen a sárga irigységnek.

Elhagytuk a fjordokat s nekivágtattunk a szabad tengernek.

A tenger csintalansága.

Egy negyed óra múlva azt vettük észre, hogy a mi tengerjáró hajónk nagyon is könnyű játékszere a hullámoknak. Ugy játszottak vele, akár a lapdával. Én a magam részéről mód nélkül való gyönyörűséget találtam benne. Pláne mikor a gyöngébb szívek nyugtalan tekintetét láttam. Aranyért se lehetett volna az ajkukról egy árva mosolyt kiváltani.

— Mi baja Nagysád? de kegyetlenül szomorú — kérdeztem az egyik hölgytől, a ki a szokottnál is ábrándosabb tekintetet vetett.

Rám nézett s a tekintetéből azt vettem ki, mintha szeretne valakit nyakonütni, ki nem méltányolja eléggé az ő különös hangulatát.

Tengeri betegség kétféle van. Az egyik, mikor magunknak kutyabajunk s módunkban van a többi szenvedőt vizsgálgatni. A másik pedig az, mikor az ember maga is nyögi a szenvedések purgatoriumi kinjait. Talán mondanom sem kell, hogy az előbbi hasonlíthatatlanul kellemesebb az utóbbinál.

Először az arcok válnak sápadtakká. A tavaszi piros rózsák, melyek rajta viritottak, rövidesen eltűnnek s nem marad hátra egyéb, mint őszi rózsza, fehér őszi rózsza. Vele majdnem egyidejűleg változnak át a fülek. Szinte átlátsz rajtuk. Az ajkak megkékülnek s kimondhatatlan világfájdalom üli meg a lelket. A tekintet savanyúsága pedig akkora, hogy az összes őszi uborkát ecet helyett azzal lehetne télire eltenni. Ha valaki kérdez valamit, legfeljebb ilyenforma a kérdése:

— Kérem meddig tart még ez az állapot.

— Nagysád! azt hiszem, egy teljes 24 óráig lesz szerencsénk a nyílt tenger gorombaságaihoz.

— Kérem, mondja meg a kapitány urnak, hogy állíttassa meg a hajót, ő olyan jó ember és olyan szép fiatal ember, hogy bizonyosan megteszi.

— Én nem merem neki megmondani, mert

ugyse tenné meg. De ha nagysád szólna talán . . . Különben bocsánatot kérek — nagysád se szóljon neki semmit, mert oly keservesen néz, hogy a legraffináltabb fantázia se képes a tekintét mosoly számlájára írni.

— Igazán? Menjen innen kérem — s olyan tekintetet vetett rám, mintha egy cseppet se bánná, ha egy kicsit a tengerbe esném.

Rendkívül érdekes az is, hogy a veszödelöm elején mindenkinek van valami mentő ideája.

— Kérem, tessék a hajó közepére állani és balanszirozni. Ha a hajó jobbra fordul, tessék balra libbenni s ha a hajó jobbra görnyed, balfelé tessék az egyensúlyt keresni.

— És ha a hajó jobbra-balra-előre-hátra billen, akkor mit csináljanak?

— Kérem akkor magával nem lehet okosan beszélni.

A másik azt ajánlja, hogy a hajó közepére kell menni a nagy kémény mellé, ott neki vetni a hátát s nem mozdulni addig, míg a hajó meg nem áll. A harmadik Hoffmann cseppekkkel kedveskedik, a mely cukorra cseppentve, kimondhatatlanul biztos szer. A negyedik legpraktikusabb, mert minden eshetőségre, legfőképp pedig a halakra számítva, úgy jól lakik, a mennyire emberi tehetségei engedik.

Okosan is teszi, mert három óra alatt a vasidegzetűek is valami fájdalmas melancholiával szívükben és — gyomrukban, oly búsan néznek a parti sziklák felé, hogy a kő is szinte könnyekre fakad a láttukra.

Egyik-másik még megpróbálja, hogy hátha a nóta segítene. Elkezd kornyikálni, de kompnista nem akad s elbicsaklik a hangja: eltörött a hegedű.

— Józsi, Józsi, mi bajod? mért nem akarsz szólni?

Bús tekintettel méri végig s vánszorog odébb, jobb helyet keresni, mert az előbbi seho- gyan se felelt meg a gyomra kényelmének.

Voltak, a kik a vesződelőm legelején lefe-
küdték s ki se mozdultak addig, míg a hajó meg
nem állott. Átlag egy százalék meg is szabadult
ezek közül a nagyobb bajtól, a többi azonban
vagy előbb, vagy utóbb meghozta adóját a
tengernek.

Az is bizonyos, hogy soha bőkezűbb ada-
kozót nem lehet találni a tengeri jajban szenvedőknél. Csakugy dobálóznak a százasokkal.

— Odaadnám az összes pénzemet, ha me-
nekülni tudnék erről a hitvány hajóról.

— Én duplán megfizetném az egész uti-
költeget. — Jaj a gyomrom!

— Én az összes vagyonomat se sajnálnám, a
mi a takarékbán van.

— Bocsánat, ha szabad ezt az indiszkrét
kérdést megkockáztatnom — esett a szavába va-
lamilyik még jókedvű társ — egyáltalán méltóz-
tatik-e azon boldog halandók közé tartozni, kik ta-
karékpénztári könyvek tulajdonában vannak?

— Menjen maga javíthatlan. Várjon csak,
maga se mosolyog ám mindig. Jaj! bocsássanak
— s szalad valamilyik biztosabb hely felé, a
halak irányába.

Volt olyan, a ki sirögörcsöket kapott s foly-
ton az édesmamája után zokogott, s majd meg-
szakadt a szíve, hogy még egyszer utoljára meg nem
csókolhatja.

A másik pedig olyan volt, akár a halott s
Hekuba volt neki az élet is, meg a halál is.

A hajó mozgása sokféle lehet — Mikor
jobbról balra dühöng — az semmi. Legalább az
én tapasztalataim szerint (másokról nem felelek).
A legveszedelmesebb a tenger akkor, mikor a
hullám a hajó orrát emeli fel, hogy elülről hátra
felé halad az emelkedés és aztán az esés, —
tehát nem hajlás, hanem esés. Mintha az ember-
nek minden porcikája érezné azt a kegyetlen sü-
lyedést lefelé az alvilág irányába. Hát még mi-
kor a hajó nyolcasokat csinál. Kezdi a hajó orrán
elülről, balról s mikor az első mozdulat kétség-

beejtett, átmegy a mozgás a hajó jobb hátulsó részére, akkor egy újabb hullám a hajó bal oldalát kapja, hátulról fölemeli s végzi a nyomást a hajó orrán jobbról. Mikor elvégezte, következik a második, a harmadik, tizedik, századik in infinitum. Akkor aztán megjelennek a homlokon a hideg verejtékcseppek stb. stb. A ki ezt is kibirja, az bátran mehet a kannibálok közé, a szerecsenkirály szakácsának kése bizonyosan nem fogja el a torkát.

A különböző disztelen állapotok lepingálására nem vállalkozom. Elég volt azt végigélni s elég az a tudat, hogy bátran eldallohatjuk erről is:

Felednélek, felednélek,

De nem tudlak feledni.

Mikor a madárhegyekhez értünk, oda voltam már én is s szemtanuk állítása szerint oly kimondhatatlanul savanyu arcot vágtam, a mely okvetlenül vagy részvétre, vagy kacagásra indította utitársaimat.

De ha testileg le voltam is hervadva s a győtrelem annyira erőt vett is rajtam, hogy bizonyos komoly pillanatokban még arra sem volt gondom, hogy csiptetőmet az orromról leemeljem s így az a Jeges tenger martalékává lett — annyira még sem tett tönkre a vihar, hogy összes benyomásaimról számot adni ne tudjak.

A szél kajánul tombolt körülöttem s förtelmes kíváncsisággal megkeresett minden kis rést, a hol didergő tagjaimhoz férközhetett. Annyi erőm nem volt már, hogy a magammal hozott téli ruháimért az alsó helyiségekbe levánszoroghattam volna, így hát egy paplanba csavartam bele gyengéd természetemet s a fedélzeten ülve hol a székekbe, hol a padokba kapaszkodtam, mikor a hajó egy-egy nagyobb lendületbe jutott. Legkellemetlenebb pedig az volt, mikor a hullámok keresztlücsapkodtak a fedélzeten s hatványozták a didergés nyomorúságát.

Végignéztam s a körülményekhez képest gyönyörködtem is a madárhegyben, abban a kü-

lönös és csodálatos sziklaóriásban, a mely az aljától a tetejéig hófehér madarak tanyája. Mikor közelébe értünk, hajónkon elsütötték az ágyukat. A sziklák zúgva, dübörögve verték vissza a dörrenést, a madarak pedig megriadva, sűrű csapatban egyszerre szárnyra kaptak. Mihez hasonlitsam? A téli táj jutott eszembe, mikor, sűrű nagy hópelyhek hullanak az égből s a napsugárban táncolva, karikázva, szinte elfödik szemünk elől a kilátást. Ilyenforma képet nyújtott a madárhegy lakóinak sűrű tömege is.

Onnan még legalább három óra volt a Nordkap. Egy valóságos örökkévalóság. De hát elértük azt is és vagy három óra hosszat nem ingott lábaink alatt a talaj.

Nordkap.

Őszintén megvallom, hogy félesztendővel ezelőtt egyáltalán nem érdekelt még a Nordkap. Ha a földrajz professzora kíváncsiskodik utána, bizonyosan szekundába rak. Azt hiszem, nyájas olvasóim, hogy önök se volnának különben s az önök földrajzi tudománya is befagyott már Észak e pontjánál.

Pedig — higgyék meg — érdemes róla legalább annyit tudni, hogy a Nordkap Europa homloka, homlokának is a legteteteje, — mondjuk: a froufrouja.

Mi arra vállalkoztunk, hogy ezt a különös és előkelő helyzetben levő helyet is megtapasztaljuk. Nem azért, mintha sokkal okosabbak letünk volna tőle, hanem talán azért, hogy elmondhassuk: itt is voltunk s a gyarló emberiség igen nagy hányada ott se volt.

A Nordkap egy óriási, meredek, csapott tetejű szikla. Barna, időviselte homlokával úgy néz fölfelé északnak, a Jegestenger irányában, mintha megfenyegetni akarná a századokat:

— Jöjjetek birokra velem, ki az erősebb! Ti idők, ti hullámok, ti életölő, sziklákat repesztő

hidegség-e, vagy az én gránithomlokom, a mely még a tudósok szerint is folyton magasabbra emelkedik a tenger fölé.

S valóban! A tudósok azt állítják, hogy a Skandináv félsziget északi része évszázadok leforgása alatt folytonos emelkedésben van, míg a déli part állandóan süllyed a tengerbe.

Ide, erre a nevezetes sziklára vágytunk mi is annyi balszerencse közt s belsőknek annyi visszállya után. Mire odaértünk, valamennyien le voltunk hervadva. Keserves arcok, piros, fehér és zöld: szóval nemzeti színű orrok és fülek jelentkeztek a fedélzeten, mikor a „Hadzel“ hosszú tánc után végre az öbölbe jutott, a hol egy kissé csendesebb ütemben járta a bosztont. A csónakokat leeresztették, egy a part felőli halászkunyhótól is jött s mi szép lassan, nagy óvatossággal belepotyogtunk a lenge járműbe. Hatan-tizen egybe-egybe. Persze mód nélkül vigyázni kellett, mert a hullámok úgy táncoltatták, mint a dióhéjat. Hogy egyik-másik a szomszédja nyakába is belezuhant, nem is vétetett rossz néven. Öt percnyi hányattatás után ki is evickéltünk a partra s ott majdnem leborultunk az édes anyai földre.

— Hála Isten, csakhogy mégegyszer földet taposhat a lábam. De iszen nincs is Dárius ő felségének annyi kincse, a melyért én mégegyszer hajóra tenném a lábaimat.

A szomszéd hajónak, a „Röst“-nek utasai, egy csomó német, angol és francia, a kik Narvikból velünk együtt indultak a Norkapra, félig tréfásan, félig gúnyolódva szólak hozzánk:

— No urak, ma nem olyan virágos a kedvük, mint tegnap, ma nem hallottuk a nótájukat, mint mikor az éjféle nap ragyogta be az orcájukat.

— Ne boszints német, ne keltegesd az alvó oroszleányt — nyögtük oda nagy keserűségünkben — mert baj talál lenni. Itt már szárazon vagyunk ám s nem vizen s a szárazon meg tudja ám mutatni a magyar, hogy ki a legény a csár-

dában s ha sokat ízéltek, hát a tenyerünkön szállítunk ki benneteket a friss levegőre.

Aztán szép lassu gänsemarschban megindult a menet fölfelé, a meredek hegy oldalában. A gőzhajótársaság szerpentin-utat csináltatott, vasdúcokat veretett a sziklákba és köteleket húzatott az egész uton keresztül. Jó is volt. Elgyengült, remegő lábainknak mondhatlanul jólesett a támaszték és a kapaszkodás. Sziklalépcsőkön és sikos, nyirkos uton vánszorogtunk fölfelé. Isten tudja hányszor pihentünk meg, míg a pár méter híján 300 méter magas sziklaoromra fölkapaszkodtunk.

Valami különös kegye a jó Istennek, hogy ennek a goromba, idomtalan sziklaóriásnak az oldala tele van füvel s a virágok számtalan változatával. Még kakukfüvet, kökörcsint, sőt ibolyát is találtunk azon a viharvert hegyoldalon. Érdekes azonban, hogy az ibolyának nem volt se himpora, se illata.

Legalább egy óráig tartott a fölvonulás. Ott aztán még egy negyedórás ut volt hátra, míg a köves, hullámos hegytetőn a végpontig, a Nordkap pihenőhelyéig jutottunk. Az ut mellett kötél volt kifeszítve, a mi annál inkább szükséges, hogy az utasok az esetleges sűrű ködben tájékozódni tudjanak s valahogy — Isten tudja hová — el ne tévedjenek.

Fönn a hegytetőn, a meredek hegyorom szélén egy nyolcszögletű, sárgára festett faházikó várt reánk, s a szélben lobogó norvég zászló vigan integetett felénk.

Benn a házikóban körben futó asztalok, középen pedig a norvég királyi posta kiküldötte várt reánk. Hogy minden nációnak kedvezzenek, a földemet teleaggatták az összes nemzetek zászlaival — a svédet kivéve, melyet akkor már eltávolítottak. Ott találtuk a mienkét is, de sajnos, az osztrák zászlóval párosítva. Voltak aztán a civilizációnak egyéb jelei is. Különféle hirdetések, köztük — ha jól emlékszem — a

magyar hirnév világra hordozója: a „Hunyadi János keserűvíz“ reklámlapja is, (a melyre azonban az adott körülmények közt egyáltalán nem volt szükségünk). Volt azonfelül egy megkopott fonográf is, a mely különféle indulókat zengett, de a mely ujólag csak keserű emlékek felkeltésére volt hivatva.

Ilyen kérem a civilizáció hódítása Europa legészakibb csucsán.

A ki odaérteztünkre gondol, természetesen azt hiszi, hogy mi e magasztos pillanatokban átadtuk magunkat az ábrándozásnak s hálákat adva a jó Istennek, azon elméltünk, hogy mégis csak óriási szerencse az, ha valaki világjáró útjában még idáig is feljuthat.

Ó legkevésbé! A társaság egy része — és szatirája a sorsnak — épen a legvidámabbak — oly keserves képeket vágtak, a melyekre a legöregebb ecetgyárosok sem emlékeznek s asztalra hajtva fejüket, a goromba tengernek mondtak nem épen udvarias bókokat s jobb ügyhöz méltó buzgósággal szorongatták a gyomrukat. A másik rész, a melyet erősebb idegzete megkimélt a teljes kimerültségtől, nekifeküdt az ancikckártya írásnak. Magam is mintegy nyolcvan darabot indítottam utnak e kiváltságos magaslatról. Ó ha látták volna önök — szives olvasóim! különösen tisztelt hölgyek! — azokat a gyötrelmeket, melyeket a mi utitársaságunk írás közben kiállott, szívből megbocsátásának minden várt és meg nem érkezett képes levelezőlapot. Még akkor is megbocsátásának, ha fej- és kegyvesztés terhe alatt hagyták is meg, hogy ott, a nordkapi magaslaton feltétlenül önökre gondoljunk. Ha látták volna önök azt a kétségbeesett fejtörést, ritka hajszálainknak tépdését, a mikor emlékeinknek tárházát önökért gyötörtük, soha nem mondanák, hogy: örök harag, ha nem ír.

Mikor aztán az anzikckártyairás sánctunkáján is tuestünk s a paradicsomba kívántuk azt

is, a ki kitalálta, egy újabb kötelesség várt reánk :
Inni az otthonmaradottakért !

Az élelmes norvégok ügyesen felszerelik az
ő határállomásukat s nemcsak bélyegekről, hanem
pezsgőről is gondoskodnak. Egy-egy pohár pezsgőt
minden jóra való ember iszik az otthonmaradt
jóbarátokért. Kezünkbe vettük a serleget s gyönyörködve
az édes, lángrahevíthő nedű gyöngyözésén, tósztokat
mondtunk. Ha egyenkint nem, de általánosságban
mindenesetre belefoglaltunk mindenkit a jókivánságokba,
kértük a magyarok Istenét, hogy mind a két kezével
hintsen áldást az önök utjaira, éltettük a szabad norvég
földjén a magyar szabadságot, hazánk önállóságát, hogy
ne tépjén többé bennünket a balsors, hanem kö-
vetkezzenek reánk végre a vig esztendőök.

Aztán kiürítettük gyöngyöző italt s a meny-
nyire a körülmények helyeselték — bizonyos te-
kintetben boldogoknak is éreztük magunkat. Vé-
gül kimentünk a sziklaóriás szélére s Oszkár ki-
rály ott létének emlékére emelt obeliszkre állva,
elénekeltük a himnuszt, majd rágyújtottunk a
Kossuth-nótára. Ha innen az íróasztal mellől el-
képzelem, bizony felséges még gondolatnak is.
Alattunk hullámozott, hánytavetette fehér taraját a
tenger, ezer foszlányra törve szét a szikla lábai-
nál ; az éjféli nap felénk vetette megtört világos-
ságát (a fényét nem láthattuk, mert sűrű sötét fel-
hők tolazkodtak ragyogó orcája elé) s mi Európa
legmagasabb pontján zengtük a magyarok imáját
Istenhez a mi édes hazánk boldogságáért. A szellő
el-elkapta hangunkat s vitte tovább, míg vala-
hol a norvég sziklák valamelyik hasadékaiban ele-
nyészett.

Mondom : így elgondolva igazán szép és
bájos jelenet volt, de a prózai valóság sokat le-
hámozott belőle. Először is a hangulat a már is-
mert okok következtében mondhatatlanul keser-
ves volt, másodsor a hangszálakon valami kü-
lönös elérzékenyülés vett erőt, a mi sokban a
csákvári fazekasok összetörött edényeinek hangjá-

hoz tette hasonlóvá a hangunkat. Így történt aztán, hogy a Kossuth-nóta utolsó akkordjainál már teljesen egyedül maradtam, a többiek elszállinkóztak pihenni, vagy jajgatni. S ha már ennyire belekeveredtem az őszinteségbe, bevallom azt is, hogy az a bizonyos pohár pezsgő, a melyet az önök egészségére ittam, úgy ment lefelé a torkomon, mintha egy macskát toltak volna le a gyomromba, s az minden karmolási tudományát rajtam akarta volna bemutatni. Hiába! tengeri baj után a pezsgő sem olyan, mint egyébkor.

Lehetett éjfél után két óra, mire nagy nehézségek közt, az időközben permetező eső által síkossá vált uton levánszorogtunk. Ez is kellemetlen volt, de mennyivel keservebb volt az a tekintet, a melyet a parton a tengerre, a hullámozó, hánykolódó tengerre, a mi kaján, vad ellenségünkre vetettünk. Mikor fön voltunk a hegytetőn, lenéztük, megvetettük, hiszen biztos talajon állotunk, a mely minden ridegsége mellett is sokkal szivesebb és jobb indulatu, mint a szépséges, a végtelen, a sokszor agyondicsért, de most szívünk mélyéből gyűlölt tenger. S most újra rá kellett biznunk magunkat. Pedig úgy féltünk tőle, mint a vő fél az ő fogatlan, de annál élesebb nyelvű anyósától, a ki naponta purgatoriummá teszi neki az életet. De hát menekvés sem volt. Mit csináljunk? A Nordkapon csak nem maradhatunk. Hiszen egy halászkunyhó lakóin kívül élő lény csak a tengerben van, mert még a posta-személyzet és a pezsgőt árulók is velünk jöttek a hajóra a legközelebbi nagyobb városig.

Beleszálltunk tehát a csónakokba s mindjárt az első lengésnél éreztük, hogy a félbeszakított borzalmas regény folytatása elkövetkezett. Oda is érkeztünk a hajóhoz valamennyien. Sajnos! — nem mondhatom, hogy valamennyien szerencsésen. Az egyik csónak utasai ugyanis önkéntelen fürdőt vettek. A hajóhoz érve, nagy mohósággal siettek ki a csónakból (mintha a nagy hajó szivesebb lett volna hozzájuk!) e közben az egyik rálépett a

csónak szélére, az fölbillent, teleszaladt vízzel és elmerült a hullámok árjában. Szilárd talaj nem lévén a lábaik alatt, valamennyien — ha jól tudom hatan — a vízbe pottyantak. Végtelen szerencséjükre, el tudták kapni a vaslépcső alját s a hullám nem szorította őket valahogyan a hajó alá, mert akkor a halak fröstököltek volna a pecsenyéjükből. Hogy a bűnös ki volt, nem tudatik s én nem firtatom, mert írva vagyon a szentírásban, hogy, Ádám Évára, Éva pedig a kigyóra tolá vétkét. Denique megusztak — akaratuk ellenére, egyik térdig, a másik derékig, a többi nyakig és a kalapja tetejéig. A míg a matrózok kihuzták őket, abba is beletelelt néhány perc, annyit pedig önkéntelenül s a Nordkap tövében a tengerben tölteni, sok egy érző kebelnek. No! és mindehhez tessék elképzelni a tengeri betegség következő folytatását s mindenki tisztában lesz, hogy nem csekély fogadkozások történtek, mely szerint soha, de soha nem megyünk erre a szemtelen tengerre. Persze ez is olyan fogadkozás, mint mikor a nők egymást biztatják: — Hugám férjhez ne menj a világ minden kincseért, mert a férfi mind tűzrevaló. S alig várja, hogy letehesse az özvegyi fátvolt s szinte elsorvad a boszuságtól, hogy nem akad senki, a kinek elrebeghetné a boldogító igent.

A visszautazás vagy tizenkét órán keresztül hasonló volt az előbbi nap szenvedéseéhez. Ismét nem vállalkozom a lepingálására, csupán egyik barátunk keserves tragédiájáról emlékszem, a ki szörnyű kínjaitól elcsigázva, az ebédlő helyiségben a terített asztal mellett dőlt le nyugalom nélküli nyugvásra s mikor a hajót meglepte a bosztonozási mániája, egy hatalmas lendületnél az asztal egész felszerelése barátunk nyakába zuhant. Szegény hirtelen azt hitte, hogy égszakadás, földindulás, fejemen egy nagy koppanás és vérfagylaló kiáltásokkal jajgatott segítség után. A kinek volt még jártányi ereje, odament hozzája és mentette a tányérok, eszcájkok és sajtok tömkelegéből, a többi azonban apathikus nyugalom-

mal várta, hogy mikor dől össze a világ és mikor szállunk le a tengeri kagylók közé, a hol édes lesz majd megpihenni, mert odalenn majd nem fáj semmi.

Megemlítem azt is, hogy a társaság egy része ki se tette lábát a Nordkap földjére, volt olyan, a ki így mondta el a kirándulás e részletét:

— Feküdtem, mint egy — nem, mint két darab fa. Egyszerre odajött valaki hozzám s föl-rázott. — Tessék fölkelni, itt vagyunk a Nordkapon. Valahogyan kinyitottam a szemeimet, s ránéztem, hogy ki volt? nem tudtam rá kíváncsi lenni, aztán kifelé fordítottam a fejemet, de ma se tudom, tengert láttam-e, vagy hegyet. Aztán újra lefeküdtem és nyögtem tovább.

En egy kissé szerencsésebben csináltam a dolgot. Mikor láttam, hogy a tenger ismét javíthatlan s az én kedélyem állapota sem változik, végig feküdtem a fedélzeten, belekapaszkodtam egy szőnyegbe, hogy valahogyan a tengerbe ne pottyanjak s ott aztán előszedtem minden nótázási tudományomat s olyan dalokat komponáltam, a mellyel Apollo aligha indította volna meg a tengeri szörnyetegeket. Aztán levánszorogtam a „toloncházba“ és aludtam addig, míg a hajó tisztéségesebben kezdte magát viselni.

Visszafelé.

A Spitzbergák örökös jéggel fedett szigete három napi hajójáráásra fekszik Nordkaptól. Oda azonban semmi esetre sem mentünk volna el, még ha a programmba benn lett volna is, sőt ha szentjános kenyérrel csalogattak volna is bennünket.

Körülbelül 5000 kilométernyi utat tettünk meg észak felé, a Nordkapig. A másik 5000 kilométer visszafelé következett. A 10000-ből 2200-at a tenger vizén töltöttünk. Ne tessék azt hinni, hogy az egész ut az imént leírt keserves részlethez volt hasonló. Az igaz, hogy a tenger

csintalansága soká képezte köztünk beszéd tárgyát. Ha akartuk, ha nem, s ha százszor megfogadtuk is, hogy nem beszélünk róla, önkéntelenül százegyszer mégis visszatértünk rá.

— Emlékszik rá . . . stb.

— Hát én . . . és így tovább . . .

Statisztikát csinálva, megállapítottuk, hogy az önkéntes vallomások alapján három hölgy és három férfi került ki a vesződelmet. S hogy a statisztika igazságos is legyen, 50 százalékot leírtunk s e szerint másfél hölgy és másfél ur maradt ki a purgatoriumból.

Persze laikus embernek, a ki a tenger bösz hatalmát nem ismeri, nagyon különös az ilyesmi és nem tudja megérteni, miként lehet ilyen disztelen és a szalonok illatos párfümjétől oly messze eső diszkrét eseményekre annyi szót pazarolni. Ezt azonban — ismétlem — csak olyanok mondják, a kik a tenger ilynemű csintalankodását át nem élték. A ki egyszer megtapasztalta, mód nélkül érdekesnek találja, akár az esküvőt, pedig annak is keservesek sokszor a következményei.

Kapitányunk, a ki kedvességével, szeretetreméltóságával, no és valljuk meg, csinosságával (ezt a hölgy-utitársak sem fogják tagadni) egészen meghódított bennünket, s vigasztalta társaságunkat azzal, hogy a mi kirándulásunk tulajdonképen a legszerencsésebbek közé tartozik. Tiszta, zavar-talan időjárást, a melyet a tenger háborgatása se rontana meg, ugyszólván lehetetlen a Jeges tengeren találni. Vigasztalásunkra elmondotta azt is, hogy egy héttel előbb egy angol társaságot szállított a Nordkapra, a kiket oly tengeri vihar táncoltatott, a milyenre a legöregebb matrózok, az ugynevezett vén tengeri farkasok is borzongva emlékeznek. Ráadásul zuhogó eső, aztán pedig oly sűrű köd vette őket körül, a melyet késsel lehetett szeletelni. Keserves kinnal jutottak fel a Nordkap tetejére s nem láttak belőle és róla semmi egyebet, csak a felhőtömegeket.

Az első város, a melyet utunkban láttunk, *Hammerfest* volt.

Hammerfest a világ legmagasabb ponton fekvő városa. Egy napi járás hajón a Nordkap-tól. A fjordok közt kanyarogva reggel 7—8 óra tájt találtuk magunk előtt a világ ezen egyik legérdekesebb városát. Egy öböl körül épült csinos félkörben. Mögötte rideg kopár sziklák élettelen láncolata áll őrt, mint egy megmerevedett csudálkozás, hogy az elhagyatottság e kietlen tanyáján ember is kíván lakni.

Pedig a földrajzi adatok szerint 2200 lakó szijja itt az északi sark felől áramló erős, éles levegőt, a kiknek nem terem itt a föld egy néhány csenevész fűszálon kívül egyebet s csupán a tenger, a goromba és mégis jótékony tenger szolgáltatja nekik a halak rendkívüli sokaságát s tartja a széles, hullámos hátát, hogy rajta Hammerfest lakói közvetítő kereskedelmet üzenek az egész part hosszában, föl egészen a Spitzbergák örökös jég fódte partjáig. Őszinte öröm fogta el a lelkemet, mikor a tenger kellemetlenkedései után újra szárazföldre tehettem a lábaimat. Mindjárt a part közelében egy egyszerű, de elég csinos fatemplomocska várt. Feléje siettünk. A tornyon kereszt volt ugyan, ez azonban épen nem engedte reménylenem, hogy a föld e magas pontján még katolikus templomot is találhassak. Egy pár szelid arcu nénike lépett épen ki a templomból, a kik megismerve papi mivoltomat, nyájasan, mosolyogva tekintettek rám. Fölötte különösnek tetszett a dolog, mert a norvégok arcán ritkán lehet belső gondolataik visszatükröződését észrevenni. Rideg, közönyös arccal szokták fogadni az idegent. Beléptünk a templomba. Épen olyan volt, a mi katolikus templomaink, a falon függő fehér számokkal ellátott fekete táblácska után azonban, mellyel az énekeket jelezni szokták, lutheránus templomnak gondoltam.

Közelebb lépve, észrevettem az öröklámpácskát, a mely az Oltáriszentség jelenlétét hir-

dette. Az imádság mindig nagy vigasztalás, akár az üde esőcsepp a napfényben eltikkadt virágnak. De nem tudnám megmondani, mikor esett imádság olyan jól, mint mikor Hammerfestben az oltár elé térdeltem. Annyi balszerencse közt oly vadidegen helyeken jártunk, a hol az ember élete állandóan az Isten kegyelmétől függ. Mily kimondhatatlan boldogság volt újra közel tudni magunkat az Isten valóságos jelenlétéhez, a ki annyi vész és zivatar után sem hagyta el az ő gyermekeit.

A templomból kilépve, egy fiatal, szelid képű pappal találkoztunk. A katolikus hitközség missionáriusa volt. Elmondta, hogy 70—80 hive van, a kik évről-évre sokasodnak, azontul egy iskolájuk és egy kórházuk van, a melyben apácák szolgálják az irgalmasság testi és lelki cselekedeteit. Az ő plebániájához tartozik azonfelül egy egész országra való terület, sőt annál is több egész az északi sarkig. Időnkint végigjárja a parti területeket s a hol egy-egy lelket talál, mely az ő vallásbeliei vigasztalását óhajtja, szívesen felel kötelességének. Bizony-bizony nagy és erős lelket kívánó hivatás eltemetni magát a világ e kicsiny zugába. Októberban beborul felettük a láthatár s májusig nem látják az éltető napsugarat, helyette csupán az északi fény veti feléjük halvány, misztikus világosságát.

A mi új barátunk érdekes vendéget várt épen. Aznap volt hozzá érkezendő a christianiai püspök, a ki egyszersmind az összeg norvég missióknak is feje. Mondhatlanul sajnáltuk, hogy a kedves és ritka fogadtatásnak Európa legészakibb városában tanui nem lehettünk. S ez a sajnálkozás annál élénkebb volt, mert Boromissza praelatus ur a püspökben régi kedves ismerősét s egykori (40—45 esztendő előtti) romai növendékaptársát tiszteli.

Kimondhatatlanul sajnáltuk, hogy nem a saját yachtunkon jártunk s nem rendelkezhattunk az indulás és pihenés időszakai fölött s így a

hajó kürtjének tompa bugása 9 óra tájban indulóra szólított bennünket.

A tenger csöndesen pihent immár. A szabad tengerre csak itt-ott nyílt kilátás, egyébként pedig állandóan a szigetek közt kanyargott hajónk. Később is megtörtént ugyan, hogy a hajó ingása alkalmával a tányérok hanyat-homlok buk-fenceztek le az asztalról s mi egymás nyakába, meg asztalokba és székekbe kapaszkodva tudtuk megtartani az egyensúlyt, de hát mindez csak arra volt alkalmas, hogy a tenger hullámaira illő tisztelettel tekintsünk s valahogyan a gőg és kevelység urrá ne legyen a szívünkben.

Lassan visszajött a jókedvünk. Mikor sikerült már annyira jutnunk, hogy az evőeszközök csengésétől nem futottunk meg, hovatovább az orcánk is kipirult s a régi rózsákkal visszatért a régi vidám hangulat is. A vidék szépsége, a megjuhászodott hullámok kacér, ártatlan zúgása most már ismét kellemes látványt képezett s megkezdődött a mi kedves és feledhetlen hajói szórakozásunk. Mielőtt azonban erre rátérnék egy másik gyönyörüségről akarok számot adni.

Hammerfest után estefelé — már a mennyire július 20-ka táján északon estéről lehet beszélni — hajónk keleti irányban fordult a Lyngen-fjordba.

Sok szépet láttam már életemben. Nem akarom lekicsinyelni a Riviera gyönyö-ű vidékét; a montblanci hegy láncolatát, a Jungfrau környékét is felségesnek tartom. Soha nem tudnám elfeledni a vierwaldstätti tó vidékét a maga szelid bájaival, de igazságtalan lennék, ha a Lyngenfjord gyönyörüségét mögéjük helyezném. Kilencven kilométernyi hosszúságban szakad be a tenger vize a hegyszakadékok közé s mi Lyngseidet-ig 40 kilométernyi uton szinte nem birtunk magunkkal a nagy gyönyörüségtől. A vadregényesség csodálatosan szép képei ezek. Egyik sziklaalakulás a másikat váltja fel, a szakadékok, mellettük bájos fenyőerdők, zuhogó hegyipatakok

fehér tajtékká törő vizesések egymást váltják fel. Majd mérföldekre terjedő gletscherek következnek. Nem 1000 és 1000 méternyi távolságra mint a schweizi havasoknál, hanem ott előttünk, egy kődobásnyira. Csak ki kell szállani a hajóról s 5—10 perc múlva kapaszkodhatunk a soha el nem olvadó jéghegyek sikos lapjain fölfelé, bámulhatjuk a ragyogó hőtömegeket, a melyekkel hiába küzdődik a napsugár, győztes nem lesz fölöttük soha.

Schweiz Eldorádója Europa valamennyi turistájának. A ki a természet szépségeit élvezni vágyik, itt kezdi az utazást, de én azt hiszem, hogy Norvégia vadregényes szépségei rövid idő múlva hasonló módon fogják az utasokat érdekelni. Az igaz, hogy egy kissé kiesik a vasuti forgalom útjából, drágábban s nehezebben megközelíthető, mint Schweiz s a kényelem is soká fog még várni, míg oly otthonokat rendez be a maga számára mint Schweizban, de mindez nem sokáig fog akadályul szolgálni az újság vágyától sarkalt emberiség számára. Amerika s Angolország fiainak van pénzük a mennyi csak kell s mivel a természet bőven gondoskodik a kama-toztatásról, a norvég partok pár esztendő múlva Europa leglátogatottabb turistai kiránduló helyei közé fognak tartozni.

A lappok közt.

Kapitányunk Hammerfesből megtelefonálta Lyngseidet-be, hogy a lapp karaván várjon meg bennünket, mert vizitelni akarunk náluk. Ugy 10—11 óra tájban kikötöttünk s csónakokon kimentünk az igazán poetikus fekvésű nyaraló telephez. Van néhány lakóháza, két három vendéglő, ugyanannyi villa, van papja, orvosa, postamestere, egykereskedőiháza s ezzel számoltunk az egész tanyával. Nem! nem számoltunk le, mert mindehhez egy elragadóan kedves, gazdag keret járul: a remek vidék. Gyönyörű erdők jobbra is

balra is a hegy oldalában. Mi a völgyben indulunk tova. Érdekes bérkocsik, jobban mondva kétkerekű kordék vártak reánk. Volt rajtuk egy fonott ülés két egyén számára, egy hátsó kis ülés a kocsisnak, de ha a vendég odavágyott, a kocsis meglegedett a föllépővel is. Nekem legjobban azonban a lovaik tetszettek. A ki látott már zebrát, fesse be képzeletével pejre annak tarka, csikos bőrét s előtte áll a norvég ló. Gömbölyű, mint a dinnye, majd kicsattan az egészségtől és vidámságtól, a rövid, vastag nyakát leszegi s az apró, fűrge lábaival úgy elvágtat, hogy a fürgeteg se éri el. A mellett szelid, mint a legszelidebb bárány.

Bármennyire szépek és kedvesek voltak azonban a norvég ponny-lovacskák, társaságunknak csak kicsi hányada ült kocsira. Mi legnagyobb részt gyalog mentünk a félórányi távolságban levő lapptanyára. Körülöttünk a tenyészet oly gazdag pompájában ünnepelte a nyári napsugarat, hogy nem győztünk elragadtatásunk kifejezésére szavakat találni.

Mindezt azonban könnyen megérthetjük, ha elgondoljuk, hogy a nyári szezonnak két — talán egyenlő — alkotó része van. A napsugár s az eső. Az utóbbi jóformán napos vendég itt s mikor a sűrű zápor megpaskolta, megáztatta a földet, kisüt föléje a meleg, nevelő napsugár, a melyet három hónapon keresztül csak az esőhozó felhők, takarnak el a növényzet elől. Ugy siet nőni ilyenkor a virág, a lomb, mintha üveg-házban volna elhelyezve. Soha annyi virágot egy tömegben nem láttam még, mint Lyngseidet mellett a hegyek közé betorkoló völgyben. Szinte nem is láttuk a margitvirág zöld leveleit, úgy beterítette a fehér virág hótiszta szirmaival. Téptünk is belőle annyit, a mennyi egy virágkereskedésnek is elég lett volna.

A lappok elénk jöttek, üdvözölni bennünket, a távolról jött s messze elszakadt rokonaikat. Azt mondják ugyanis a tudósok, hogy a lapp törzset

ősi rokonság köti a mi szittyá magyar nemze-
tünkhöz. Igaz, hogy ez a rokonság 1500—2000
esztendővel ezelőtt, a nagy népvándorlások kor-
szaka előtt megszakadt, de hát — a tudósok
szerint a mi igaz, az igaz, a rokonság nyilvánvaló.
Ezt ők kisütötték, tehát mi vegyük be.

Mi őszintén és nyíltan megvallottuk, hogy
nemcsak a rokonság érzelmeit, de még a rokon-
szenvet se voltunk képesek a ráinktukmált sógo-
rok iránt szívünkben felfedezni, sőt még ahhoz is
önmegtagadásra lett volna szükségünk, ha velük
kezet kellett volna fognunk. Soha piszkosabb,
mocskosabb nációt a lapp sógoroknál nem láttam.
Ha valakit hozzájuk hasonlítani tudnánk, az leg-
feljebb a köztünk élő sátoros cigányság lehetne.
Ezeknek azonban meg van az a, tőlük szeren-
cséjükre elütő tulajdonságuk, hogy legalább ru-
hájuk nincs s így csak a bőrük szennyes. A lapp
azonban a feje csucsától a lábujja hegyéig bőrbe
van varrva. Ugyanabba az iramszarvas bőrbe
téli és nyáron, a 20—30 fokos hidegben s a
20—30 fokos melegben. A fürdés gyönyörűségét
akkor élvezik, a mikor a mi cigányaink. Tisztál-
kodásuk abból áll, hogy téli időben kiteszik a
ruhájukat szellőzni a fagyra. A 20—30 fokos
hideg aztán megteszi a kellő hatást, mert utána
esetleg egy hétig kevesebbet vakaródnak, mint
annak előtte. Egyébként pedig egy elcsenevésze-
dett, a degeneráció utolsó fokán álló, veszni indult
nemzedék. Két fejjel kisebbek nálunk, termetük
nem fejlődöttemb, mint a milyen nálunk a 14—15
éves gyermeké szokott lenni. A fejük gömbölyű,
a szemük kicsi, orruk lapos, pisze, alatta pedig egy-
két szál szőrzet disztelenkedik, akár a tollseprüből
rángatták volna ki. A gyerekek arcvonásaiban
még találna az ember valami rokonszenveset, a
tisztá szemeik, a gyermeki naivitás, az ártatlanul
tolakodó kíváncsiság oly adománya az Istennek,
a mely elől csak a ridegszívű ember zárkózhatik
el. Hanem az öregek, különösen a nagyon öregek
visszataszítóan csunyak.

A nő a lappok közt is nő, annak összes előnyeivel és gyengéivel. A mellett, hogy a férfiaknál valamivel gyengédebbek s úgy 18—20 év körül csinosabbak is, bennük van a nőknek minden gyarlósága is. Mikor első pillanatban rájuk tekintettünk, dehogy hittük volna, hogy az a végig iramszarvas bőrbe, kabátba és nadrágba varrt lapp nő hiu, kérkedő is lehet, a ki ép úgy tet-szeti magát a tarka pántlikáival, mint Budapest korzóinak selyemtől suhogó népe. A sapkákon, valamint a kabátokon egész sereg különböző színű pántlikát, üveggyöngyöt s a hiuság vásárlásának hasonló termékeit láthatunk. S a mellett fitymálódva néztek a mi hölgyeinkre. Előbb végig mustráltak bennünket, aztán összenéztek, s nevetve tették meg a maguk naiv, lefitymáló és lesújtó kritikáját. Azt hiszem, a helyzet náluk sem különb, mint a mi civilizált országunkban. Szinte láttuk, mint vakaródzik a meggyötört lapp sógor (a kinek a természet ebből a tevékenységből amugy is bőven juttatott) mikor élete hú párja a szezon elején újabb és újabb pántlikára és blúz-diszre vágyván, kotorász a zsebje fenekén, szedi elő a kuporgatott kronékat és őréket, a melyeket tudj' Isten hova visz el az asszony nép veleszületett cifrázkodási hajlama!

Valami német könyvet olvastam a napokban, a melynek szerzője, miután konstatálja a magyar-lapp évezredes rokonságot, végül ezt a megjegyzést teszi: A magyar-lapp rokonság ha egyébre nézve nem is, de abban minden esetre találkozik, hogy mindkét nációnál mód nélkül büszke, a magyar is, a lapp is. A lapp például — folytatja megjegyzéseit német jóakarónk — világért sem lépne norvéggal házasságra. Derogál neki. Köszönjük szívesen a kedves összehasonlítást, ámbátor nem nagyon kérünk belőle. Mindamellett lehet, hogy a németnek, ha többé nem is, de kevésbé igaza is lehet.

A rokonságot a tudósok a nyelv némely egybevágó törvényeiből származtatják. Nem sok

észleletet tudnék ebben a tekintetben felemlíteni, legfeljebb azt, hogy a magyar szavakat bámulatos könnyűséggel sajátították el. A míg a norvégok, svédek nyelve majd összetörött, mikor egy magyar szó kimondására biztattuk őket, a lapp sógorok egész könnyűséggel ejtették ki a magyar szokat. Az egyik hölgy utitársunk pl. megfelelő jelzöt akarván adni az egyik lapp menyecskének — véletlenül pedig a legformásabbnak — azt mondta neki: te vén boszorkány. Mód nélkül tetszett ez a rokonnak. Rögtön a nyelvére kapta, elgondolkozott rajta, aztán kacagva ismételte s a gyengédebb nemhez tartozó utitársainkat állandóan ezzel a titulussal traktálta: te vén boszorkány.

A lappok a protestáns valláshoz tartoznának, van egy kis rész, a mely katholicussá lett. Az utleirók szerint azonban a kereszténységük, különösen azoké, a kik jobban magukra vannak hagyva, tele van a pogányság maradványaival. Ki is csodálhatná, mikor az év nagyobb részében fénynélküli sötétségre vannak kárhoztatva s alacsony, földdel behányt kunyhóikban kuporogva, csak egy halvány világ, iramszarvas zsírból táplálkozó pislogó mécses szolgáltatja nekik a testtelket egyaránt eltető fényt. Hogyne teremnének meg ilyenkor fantáziájukban az erdőknek, a sziklák barlangjainak komor, kegyetlen szellemei, melyek fölöttük elsuhanva, vészt és betegséget hoznak rájuk, vagy az őket tápláló kincses bányájukra, az iramszarvasokra.

A lapp összes vagyona az iramszarvas. Ha az iramszarvas hirtelen kipusztulna, a 18—20 ezer lapp, a kik még állandó helyen, részint kóborolva élnek, rövid idő alatt megszűnnének létezni, hacsak a jóval nyomoruságosabb halászatra nem adnák a fejüket. Az iramszarvas azonban mindent ad. Teje mint vaj, sajt egész esztendőn keresztül táplálja gazdáit. Husát megeszik és árusítják, bőréből kikerül az összes ruházatuk a sapkától kezdve a lábbeliig, sőt a varráshoz szükséges

cérnát is az iramszarvas beléből készítik. Azonkívül az iramszarvas szarvait eladják, vagy egészben, vagy pedig apró tollkéseket, asztaldiszeket stb. stb. készítenek belőlük, rájuk karcolva a maguk eredeti rajz figuráikat is: iramszarvast, szánkázó lappot, virágokat stb. Társaságunknak legtöbb tagja vett egy csomó emléket, a legtöbb egy-két szarvat, a melyet aztán diadallal hordoztunk végig a művelt Európa bámuló népei előtt.

Megnéztük az iramszarvas-gulyát is. Ott volt a kunyhótábor közelében, korlátokkal határolva. Lehetett vagy 100—150 darab. Nem nagyobbak, mint egy félesztendős borju, vagy egy fejlettebb őz. A férjek bozontos, szép, szőrrel benőtt agancsaikkal igazán csinosan festettek s a mellett bátornak, egyik-másik vadnak is mutatkozott. Hegyes orru, hosszuszőrű formás kutyácskák őrizték őket, de nem azzal a bátorsággal, mint a melyet a mi juhászkutyáink tanúsítanak, mikor még a vérbenforgó szemű bika fülére is rákapaszkodnak. Az egyik gim pl. állandóan üldözött egy folyton csaholó kutyácskát, mely csak úgy tudott előle menekülni, hogy kiszökött a korlát alatt.

A rokonság elkisért bennünket a hajóig. Sőt csónakra ülve, még ott is folytatták az üzletet, egy csomó csontkést, iramszarvas bőrből készült apró papucsokat, bölcsőket hozva magukkal. Csónakra szállva alkudtak a maguk módja szerint. Mutogattak ők is, mi is. Persze a hajó indulásának jelére lejjebb szállították az igényeiket. Volt olyan utitársunk, a ki félkoronáért (75 fill.) két teljes iramszarvas szarvat is vásárolt.

Aztán bucsuztunk.

— Pá te vén boszorkány! — kiáltottuk vissza a közös tudományunkon.

— Pá te vén boszorkány! — felelte vissza a rokon s kezefejét lefelé fordítva integette felénk az üdvözlés svédrendszerű jeleit.

Éjfél után egyet mutatott az óra.

A nap épen emelkedett a hullámok fölé

tündéri ragyogást hintve szerteszét a tenger fodraira. Ismét az az elbűvölő, megigéző látvány, a melyet Narvikból való kiindulásunk alkalmával szemlélünk. Sajnos! nem élvezhettük soká. Egy negyed óra mulva oly pazar fényben ragyogott a tenger felülete, hogy a szemünk képtelen volt kiállani. Inkább a part felé fordítottuk tekintetünket s gyönyörködöttünk a Lyngenfjord igéző, soha el nem feledhető látványában, gletschereiben, hómezőiben, zuhatagaiban s regényes, borzalmasan fenséges szikláiban.

A h a j ó n.

Bármennyire kedves volt Norvégia nyugati oldalának szemlélése, bármennyire gyönyörködött is szemünk s szívünk a tenger sötétzöld vizében, a szeszélyes alaku sziklák változatos képeiben, mégis megóhajtottuk a másféle mulatságot is. A szellemi szórakozást nehezen tudtuk volna nélkülözni, hiszen itthon is mindennapi kenyerünk, hogy hagyhattuk volna tehát el ott, a hol kalács gyanánt, vagy konfektként szolgált, hogy annál vidámabban emészthessünk. A hölgyek kifogyhatatlanok az ilyenek kitalálásában.

— Irjunk regényt — vetette föl az egyik az új eszmét.

— Helyes! de úgy, hogy minden sorát más írja s csak az utolsó szót szabad a következőnek megnézni.

Általános helyeslés volt a válasz s megkezdődött a szellemi versengés. Mindenki igyekezett lehetőleg legszellemesebb s legrétfásabb lenni. Volt is a felolvasáskor akkora kacagás, a mely minden képzelhető medicinánál jobban gyógyította a tengeri vesződelömnök még belsőkben kóválygó maradványait.

A másik még ennél is praktikusabbat ajánlott.

— Másként írjunk regényt. Mindenki írjon egy fejezetet s nézze meg, hogy az előtte írók mit szerkesztettek össze és próbálja folytatni a

maga tudománya és hangulata szerint. Képzelted jámbor olvasó, hogy mily bonyodalmas szövevényű regény lett ebből. A hajunk szála is az égnek állt, mikor fölolvastuk. Természetes, hogy szerelmi história volt (hiszen hölgyek kezdtek). Valami halászlegénynek és egy halálosan szerelmes királykisasszonynak a bánatos históriája volt, a kiket a boszorkány természetű anyós semmikép sem akart az oltár elé engedni. Hogy a mese szövevénye milyen volt, nem tudom, akkor se értettem egészen, annyira össze-vissza volt már bogozva. Hozzám a tizenötödik fejezetnél juttatták, a mikor már mindenki kétségbeesett, hogy miként lesz abból a rokonszenves két lényből Isten és ember előtt egy valóságos pár. Megölni persze egy sem akarta őket, mert az egész társaság dédelgetett kedvenceivé lettek.

— Kérem, szerkesztő ur, csináljon már velük valamit, oldozza ki valahogyan ezt a csomót, mert sohase lesz így vége — szólthozzám az egyik hölgy.

Én aztán *brevi manu* elbántam az anyóssal. Belepottyantottam a tengerbe. Onnan ugyan kijött volna még valahogyan (olyan szívóssá tették az életét az előttem irók) de én odarendeltem egy tengeri ördögöt (a legveszedelmesebb halak egyike, mely vad dühhel pusztítja a halak minden nemét) s az felfröstökölte a két ifju szív ellenségét. S hogy az elégtétel annál markánsabb legyen, az anyós száraz husának mohó élvezet tébe belepusztítottam a tengeri farkast is, a mazzal is bizonyítottam, hogy a tromsói múzeumban bemutattam a tengeri farkas kitömött tete-meit. A ki nem hiszi, menjen el Tromsöbe és megbizonyosodhatik róla, hogy állításom nem ujságírói, légből kapott koholmány.

Volt olyan, a ki ékes és éktelen rigmusokban hősköltemény alakjában megírta a nordkapi kirándulást s az ott szereplők keserves kinjait. A másik a társaságot pingálta le általában és egyenkint hasonló módon. Ezis szerzett néhány vidám percet az utitársaságnak.

Pompás szórakozásunk volt a nótázás is.

sós levegője bámulatos hatással van az ember hangszálaira. Olyan volt a hangunk akár a beretva. Órák hosszát képesek voltunk énekelni a legmagasabb hangokon, a nélkül, hogy a rekedtségnek csak árnyéka is befátyolozta volna a torunkat. A kapitányunk elénekelt a norvég nemzeti himnusz, a „*Ja vi elskert*“ (Szeretlek szép hazám.) Zeneértők bőven lévén köztünk, D. barátunk kótára szedte, aztán átirta négy hangra s pár óra múlva már vígan énekeltük a norvégok mondhatlan nagy gyönyörűségére, a kik nem győztek rajongani a magyar-norvég barátság ily eklatáns nyilvánulásán.

Mindennap volt egy-két állomás, a hol a hajónk kikötött, hogy szemet, vizet, vagy élelmet vegyen föl. Persze mindez csak a nevezetesebb helyeken, vagy a vidék szépségei miatt történt. Így állapodtunk meg Tromsőben, Svolvaerben, Bodőben stb. Tromső Hammerfesttől egy napi járásnyira van s 7—8000 lakosával Észak-Norvégiának legjelentősebb városa. Természetes, hogy ez is csupa fából épült házakból áll. Reggel 7 órakor kötöttünk ki s végigsétálva a város utcáin, alig találtunk embert. Nagy csodálkozással konstatáltuk ezt, de aztán felvilágosítottak bennünket, hogy Északon éjjél után 1-kor fekszenek, nappali világosság mellett alszanak és reggel 7 órakor kelnek az emberek. A boltokat csak 8 óra tájban nyitogatják. Akkor jutottunk be a postára is, hogy ujjalag összegyülemlett levelezőlapjainkon tuladjunk s a kinek küldtek hazulról, átvette a „poste restante“ leveleit. A borzas szolgálok is akkor hajtották ki kolompoló teheneiket a csordára s így az itthoni szokás ezen idyllikus része Tromsőben sem hiányzott. Később megnéztük a tromsői muzeumot, melynek gazdagsága messze földön híres. Észak növény- és állatvilága, sőt a népviselet is képviselve van. Látunk benne egy óriási cethalat, a melynek súlya 1000—1500 métermázsára rúg. Megnéztük a mellett a tengeri farkast és tengeri ördögöt, a mely Naponta egy-két óra ezzel is eltelelt. A tenger

— mint már említettem — regényírói működésünk közben kitűnő médiumul szolgált a történet alkalmatlan szereplőinek elpusztítására.

A 2—3 óráig tartó séta kitűnő volt, mert a hajón való mozgás egyáltalán nem elégitette ki ifjúi vérünk mozogni vágyását. A hajón utazás alkalmas a csendes elmélkedésre, az ábrándszövésekre. Impressziókra hajló utitársaink gyakran órákig elüldögéltek a hajó orrán, nézve a továtűnő partok kedves képét. A hullámok játéka, a millió meg millió gyöngyszem szétszóródása kimondhatatlanul kedves látvány, a melyet ha örökké nézzük, örökké találunk rajta látnivalót. A nagy csöndességben néha egy rozmár, vagy fóká dugja ki fejét a sötét hullámokból, de észrevéve, hogy az ember, a mindent fölzavaró, minden lében kanál ember újra megbontja a csendet, ismét alámerül s csak percek múltán, messze a lőtávolon kívül merül újra föl s halad tovább a maga útjain. Az Északi tengereknek van aztán egy másik specialitásuk is: a medúzák, azok a kocsonyaszerű, tengeri csigához hasonló állatok, a melyek ellepik a vízszínt s úgy szólva lépten-nyomon előtűnnek az ő sötétsárga, rózsaszínű, gyönyörű szabályos vonalakban kialakult testükkel. Kifogtunk egyet s bizony egyáltalán nem elégitette ki esztetikai érzékünket. A hölgyek pedig olyan sikoltozást vittek véghez, mikor hozzáérték a vizes, jéghideg, minden érintésre összehuzódó testükhöz, hogy az egész társaság összefutott a csudára s nem győztek rajta eléggé bámulni, hogy miért nyulnak hozzá, mikor úgy is tudják, hogy nagyon szörnyű lesz a tapasztalatuk. De hát ilyenek a nők. Ilyen volt Éva anyánk is, mikor az almába beleharapott. Én leginkább azon csodálkoztam, hogy a medúzák miért épen az Északi tengerek lakói s miért nem láttam őket sem az Adrián, sem a Földközi tengerben, sőt az Atlanti Oceánon sem.

Majdnem mindennap volt alkalmunk a delfinek játékában is gyönyörködni. A hajósok —

ugy mondják — nem szeretik ezeket a vidám, jókedvű halakat. Azt állítják, hogy haszontalan teremtetési az Istennek, a melyeknek se a husát, se a zsíráját nem képesek használni. Mi azonban másként fogtuk fel a dolgot. Bennünket mód nélkül érdekelt az ő vidám, kimondhatatlanul csintalan játékuk. Rendesen csapatosan járnak s mikor nap-sütött helyre érnek, megkezdik a játékot a víz színén. Földobálják magukat a habok fölé, csapkodják a hullámokat, kergetőznek, mint a hancruzóó gyerekek. Szóval ők a tenger bohémjei, a kiknek csavargás az életük, könnyelműség a mindennapi kenyerük, az élet komoly föladatait nem ismerik, ikrát nem termelnek, hust, zsirt nem szolgáltatnak (legalább nem használható), a mellett jól élnek a más keresményéből s olyan kövérre, pocakosra hiznak, mint egy jól táplált gigerli. Hogy minderről meggyőzzenek bennünket, oda-siklottak a hajónkhoz, versenyt usztak vele, majd alája merültek s egy pillanat mulva 10—15 méternyi távolságban a másik oldalon tűntek föl. Aztán hanyttvágódtak és mutatták a hófehér pocakjukat, a melyet a jólét és semmittevés oly szép nagyra nevelt. Istenem! mit adtunk volna érte, ha egy ügyes szigonydobással hatalmunkba keríthettük volna a borju nagyságu hatalmas állatokat. Hiszen alig voltak tőlünk 4—5 méternyire távolságra.

A halaknak egyáltalán pompás életük van Norvégia nyugati partjain. A ki állításomat olvassa, bizonyára csodálkozni fog szavaimon. Hiszen szörnyen ridegnek, kietlennek s a fagyos világ hazájának szeretjük tartani ezt a területet, a hova az élet csak bucsuzni jár, a hol a természet hideg szépségein kívül egyébben nem gyönyörködhetik az emberi lélek. Pedig a tenger élete itt a legmozgalmasabbak közé tartozik. A Mindenható, a ki annyi adományát megvonta tőle, megáldotta egyébben, a mi a sötét vizek mélyében sürgő-forgó életet, egy nagy társadalmat varázsol. Az Istennek ez a nagy adománya a Golf-áramlat.

A tudósok következőleg magyarázzák e természeti jelenséget: Az egyenlítő körül tesz meg legnagyobb utat a tengelye körül forgó föld. A nyugatról keletre való lendülése a legforróbb éghajlatnál az egyenlítő körül leghatályosabb. A tengerek természetesen együtt forognak a földdel. De mégsem egészen. Az a nagy gyorsaság egy kissé túl nagy annak a lomha tömegnek. Így történik aztán, hogy egy rész nem tart az alatta nyugvó földdel, hanem ellódul fölére s ez a mozgás olyanná lesz, mintha egy óriási, széles folyam ömlenék Amerika partjairól, az Amazon tájáról át Európába, a norvég partok irányában. Az átmelegedett víz utközben átadja a magával hozott meleget környezetének. Így jut egy jó adag Norvégia nyugati részének, így lesz mérsékelt időjárás ott, a hol emberi számítás szerint a süvítő északi szél csak dermesztő hideget, a halál hirnökét hordaná körül. A Lofota-szigeteken pl. — mely a Golf áramlatok útjába esik, állandóan, még télen is mérsékelt az időjárás. Ezért tenyészik itt a hal megszámlálhatlan légiókban. Ezért halásznak itt ki évenként 100—120 millió métermázsa héringet, 1 millió métermázsa tőkehalat (Stockfisch) s legalább 3—4 millió métermázsa egyéb halat, a melyet Európa feneketlen gyomra temet magába.

Volt is halban részünk bőven. Minden étkezésnél a második fogás föltétlen bizonyossággal hal volt. Hófehér husu, ugyszólván szálskanélküli halak, a melyekből olyan izletes szeleteket metélnek, mint nálunk a borjuhusból. Melléje csusztatónak olvasztott vaját szolgálnak fel, a mi lassankint szintén elcsuszlik, különösen ha az ember eléggé belegyakorolta magát az önuralomba. Az ellátásra egyáltalán semmi panaszkodni sem lehet. Őt-hat fogás minden étkezéskor kijutott. Volt szárnyas, iramszarvaspecsenye, borjusült, különféle krémek, torták, sőt julius második felében dinnyét és ananászt is raktak asztalunkra. Búfelejtőnek sört s a kinek tetszett pöncsöt s bort

ittunk, de a ki eléggé praeparálta a gyomrát, vízhez is hozzájuthatott. A svéd előételekből csak a különféle conservhalak maradtak meg, azonkívül a sajtok, melyeket kiki tetszés szerinti mennyiségben fogyasztott egész hajótunkban.

Legkülönösebb hatást az éjféli nap gyakorolta reánk. A ki nem tapasztalta, nem tudja elképzelni sem, miként mulhatnak az órák egymásután a nélkül, hogy a sötétség urrá lehetne a láthatáron. Elmulik 10 óra, 11, 12 s bátran olvashatsz, beretválkozhatasz a kabinodban, egy parányira sem érzed, hogy a szemedet erőltetned kell. Legrosszabb esetben félhomály van, ha t. i. felhők tolakodtak a nap elé. Akkor olyan a világosság, mint nálunk júliusban 7 óra tájban lenni szokott. De elmulik az éjféli s 1—2 óra tájban már ismét látjuk a nap vérpiros tányérját felbukkanni a sziklák hasadécai közül. Akkor olyan már a világossága, mint nálunk 4—5 órával később. Ez a különös állapot, ez a nyugalom nélküli világosság eleinte mód nélkül meglepi az embert.

— Tyukokkal nem szoktam aludni menni, dűnyögi a magyar s beszélget, szórakozik tovább rendületlenül. Rendesen akad valami érdekesség is, a mely miatt érdemes fönnmaradni. Egy nap az éjféli napot lessük, másnap a torghatteni lyukas hegy (egy óriási szikla, a melynek a közepébe valami csodás erő egy akkora lyukat vágott, hogy szekérrel keresztül mehetsz rajta) tart ébren bennünket, harmadik nap Stokmarkenst kell megnéznünk, a hol a norvég kereskedők üzleteiket bonyolítják le. Az egész város nem egyéb, mint a különféle bódék sorozata. Majd a „hét testvér“ kedvéért raboltuk meg az álom országát. A „hét testvér“ hét pompás sziklacsúcs. Mintha egy anya gyermekei lennének, úgy hasonlítanak egymáshoz, egyforma a derekuk, egyforma a csúcsuk, egyforma a magasságuk s oly szép sorjában következnek egymásután, hogy pingálni se lehetne különben. Csupán középen, a harmadiknál van egy kis meglepetés, ott az ikrek

vannak, egy többől két egyforma csúcs öleli egymást. Aztán a dunnaludak szigetét kell megnézni, majd a tőkehal-száritás érdekelt, hogy miként rakják boglyákba a művelt nációk eledelét, kirakva a szél és nap útjába eső sziklákra, hogy a levegő annál biztosabban és hatásosabban átjárhassa.

Lassankint idegessé tett bennünket az alvás hiánya. Három-négy napig beértük, hogy éjszél után 2—3 órakor feküdtünk le, aztán erőt vett rajtunk a kimerültség és ott és akkor pihentünk le nyugovóra, a hol és a mikor jól esett. Sokszor csak az ebédre hívó csengő szava ébresztett fel mélységes álmunkból, melyhez oly jó altató volt a hajó orránál csapkodó víz örökös zúgása.

Ha hajónk valahol megállót tartott, az egész község, vagy város kijött a csodánkra. Egész sereg kalap tarkállott ilyenkor a kikötő körül, a kiknek tulajdonosai néma csendben nézték végig a ki- és beszállásunkat. Férfit ritkán láttunk, azok bizonyára másfelé voltak elfoglalva, talán kereskedésük, talán halászataik után néztek, vagy okosabbra is tudták fordítani idejüket, minthogy bennünket csodáljanak. Ők csak a vasárnapi munkaszünetben értek rá az ilyen szórakozásra. Kapitányunk egy-két állomással előb megtelefonálta, hogy a nap, vagy éj mely órájában érkezünk s a kinek akkor keze-lába birta, kijött a csodánkra. Persze a kapitány jelentésében benne volt a lehető legrokonszenvesebb dicséret, többek közt ilyenfélék is: — Itt jön az a bizonyos vidám magyar társaság, a melyhez hasonlót ritkán látnak a norvég partok, a kiknek mindig jó kedvük van s a kik páratlan rokonszenvvvel viselkednek a norvég nemzet iránt.

Indulásnál aztán rendesen elénekeltük a norvég és magyar himnusz, egy pár édes bús magyar nótát. A norvégok szeme felvillant ilyenkor s bucsuzóul hatalmas hurrá-kat kiáltottak a tiszteletünkre. Egyébként azonban mód nélkül csendesek voltak. Egy szó kevés, de annyi se

hagyta el az ajkukat, sőt a megjegyzéseiket is oly csendesen tették, hogy csak maguk hallhatták.

Mily óriási a különbség a norvégok s a délvidéki népek között, vagy ha pláne Afrika arabjaira gondolok. Mily pokoli láрма uralkodik Olaszországban! Ott mindenki azon fáradozik, hogy a szomszédját tulkiabálja. Ha az utcára kimégy, nem mehetsz 5 lépésre, már a sarkadban van egy barátságos atyafi, a ki az áruját kínálja, a másik földöntuli mosolylyal invitál a suvikszával, hogy a beporosodott lábbelidet kifényesítse, a harmadiktól nem nem győződ védelmezni az orrodát és szemedet, a melyeket a levelező lapjaival veszélyeztetet. A míg egyszer végigmégy az utcán, százféle hasonló alkalmatlansággal kell megküzdened. S a mellett még mutatnod sem szabad, hogy haragszol, mert s talián bocskora mellett ott fityeg a kétélű olasz tör, a melynek a bordáid között való vendégszerplését mindenesetre respektálnád. Két esztendővel ezelőtt Sevillában elmentünk egy népmulatságra. A derék caballerok majd meghaltak a nevetéstől, annyira mulattak a toalettjeinken, hölgyutitársaink szép tarka kalapjait meg úgy megcsodálták s úgy kinevették, mint a zöld keztyűt s csak azért, mert náluk a hölgyek világért se fődnék be kalappal a dús, ragyogó fekete fürtjeiket. Mikor Marokkóban, Tangerban jártunk, valóságos életveszedelemmel küzdöttünk magunkat keresztül a tolakodó, komiszkodó tömeg közt, kik egyik társunkra bicskát fogtak, mert negyedszer nem akart borravalót adni. Tessék mindezzel összehasonlítani a svédek és norvégok halálos némaságát, a kik mosoly nélkül, megjegyzés nélkül nézték végig a föl- és elvonulásunkat s egy árva szó kevés, annyival se tiszteltek meg bennünket. Ha megjegyzés esett, csak mi tettük, nekik csak a csodálkozás maradt, a melylyel viselkedésünket kísérték.

Az olasz disputál, pörbe száll Istennel, ha nem siet teljesíteni a kérését. Spanyolországban olyan templomi zenét hallottam, a mely bármely operaházban is élvezetet szerezne, szertartásaikban

vannak olyan mozdulatok, melyeket egy árnyalat választ el a táncról. Ellenben voltam svéd és norvég protestáns templomokban s csodálkozva láttam azt a végtelen komolyságot, azt a csöndes odaadó áhitatot, a melylyel a végtelenségig egyszerű istentiszteletet végigénekelték és végighallgatták. Negyedórákig ültek csendes mozdulatlanságban s énekelték a maguk bús, a mélységből az ég felé hullámszó, ünnepélyesen komoly egyházi dalaikat, aztán áhitattal végighallgatták a szónok csendes, egyhangú, taglejtésekkel nem kísért beszédét, végül újra énekelték s vigasztalódva hazatértek otthonukba.

En mindezt az északi népek csendes, flegmatikus vérmérsékletéből magyarázom. Voltak, a kik műveltségüknek tudták be. Megengedem, hogy ez is hozzájárult megengedem, hogy az intelligencia erőt és képességet ad az indulatok fékezésére, a szenvedélyek mederbeszorítására, de az alapot mégis az éghajlat szolgáltatja a nép jellemének fejlesztéséhez. Nincs, vagy az év nagyon kis részében van perzselő napjuk, a mely felforrallja a vért, gazdaggá teszi a természet színpompáját s színessé, csapongóvá a képzeletet. Ilyen forróságban lobban lángra a romboló, minden akadályt ledöntő szenvedély. Az északi népeknek nincs boruk, tüzes, lángrahevítő boruk, mely az első pohárnál kezes báránnyá szelidíti az italozót, a harmadiknál negyediknél oroszlánná lépteti elő, aztán, hogy a többi mivé degradálja, azt itten nem fejtegetem. A svéd sört iszik s azt minden okos ember tudhatja, hogy sörtől pompásan lehet hizni és aludni, de a virtus semmi esetre sem taszígálódik az emberben. Issza azonban az ő nemzeti italát, a pöncsöt, vagy a whiskeyt, de ezek csak csak butulásra képesítenek.

Az északi népek erkölcséről — legnagyobb sajnálatomra — nagyon ellentétes véleményeket hallottam. Hogy melyik igaz, nem tudnám megállapítani s éppen azért nem mernék határozott véleményyt kockáztatni. Azt tapasztaltam, hogy

hivei a legszélsőig vitt emancipációnak. Ez lehet az ő vérmérsékletük mellett veszélytelen is. Nálunk azonban — meg vagyok győződve, — mindenestre vadhajtásokat teremne.

Mindezt összevéve, megállapíthatjuk az eredményt, hogy a svéd, illetőleg norvég nép jelleme természete, a kikhez méltán vehetjük a dánokat is, óriásilag különbözik a mienktől. Egyben talán legjobban megegyezünk: a szabadság nagy szeretetében. A különbség azonban itt is előretolakszik, mert míg a norvég erélyes a cselekvésben az elhatározás gyors kivitelében, minálunk a szalmatűz a bankettek fehér asztalai mellett, vagy a malom alatt ünnepli a szabadságot.

Bocsánatot kérve ezért a kis kitérésért, a melyre a hajón utazás elmélkedésre buzdító ringása készített — tolytatom, illetőleg rövidesen befejezem a hat napi tengeri utazás kellemességeit. Az utolsó nap, július 21-ke napok óta állandó fenyegetés volt reánk nézve. A hölgy utitársak nem győztek eléggé sóhajtozni, mikor a szabad tengerre, illetőleg a vele járó hatványozott ringásra stb. gondoltak. Napjában tizszer is megkérdezték:

— Ugy-e kérem csendes lesz a tenger?

— Ó igen! — feleltük — egy vén tengeri farkas nagyképüsködő szakértelmével. Ámbátor azok a báránýfelhők, meg az a pír, a mely ott a láthatár pereme körül van, egy kissé mintha vihart jelentene.

— Ó Istenem! — én akkor bizonyosan meghalok.

— Soh'se tessék addig félni, míg engem lát — feleltünk minden kétséget eloszlató jóakarattal.

A tenger azonban tulságosan becsületes volt. Nem zavarta meg nyugalmunkat s mi egész kényelmesen hajókáztunk be a trondhjemi fjordba, melyben utazásunk végállomása, a híres, nevezetes, ősi koronázó város, Trondhjem fekszik.

Hogy a bucsuzás nem volt minden érzékenység nélkül, az természetes. A mi becsületes

hajónépünk, pláne, mikor a válás fájdalmait tiszteséges borralalóval is fokoztuk, illő meghatottsággal vált meg tőlünk. A kapitányunk talán legjobban sajnált bennünket, a kívül igazi jóbarátságot kötöttünk s a politizálástól le és fölfelé minden eszmekörben közös érintkezési pontokra találtunk.

De hát sietnünk kell, mert Trondhjemben összevissza csak három óránk maradt.

Trondhjemben és azon innen.

A skandináv félszigetet a térképen rendesen valami csendes állathoz lehetne hasonlítani. Trondhjem ennek az állatnak épen a tarkóján telepedett meg. Egy igazi művelt európai város, a mely az északi és déli Norvégiát kapcsolja egymáshoz. Élénk kereskedelme állandó összeköttetést létesít számára az északi országok minden kikötőjével. Harmincezer lakosa kereskedésből, halászatból él és gazdagszik. Nyara a déli Irlandéhoz hasonló, tele pedig Dresdenéhez s így akár nyáron, akár télen Norvégia legkellemesebb városai közé tartozik. Utcái egyenesek, szélesek, modernek és elegánsak. Itt láttam utcai fasórnak szép terebélyes almafákat, a melyek azonban nem hoznak virágot és nem érlelnek gyümölcsöt. A város legnagyobb nevezetessége a régi koronázó dóm, a mely nyolcadfélszázados multra tekint vissza s egész Norvégia, sőt az egész skandináv félsziget legszebb ilyenmő alkotása. Miután a Hotel Britanniában, Trondhjem legelegánsabb vendéglőjében megebédeltünk, a dóm megtekintésére siettünk. A korai csúcsives stylus egyik világgraszoló alkotása. Külseje nem követi sem a kölni, sem a milánói dóm égfelé törő magasságait, a belseje azonban lehetőszerűleg finom. Mintha kőbevésett csipke volna, oly átlátszóan könnyűnek tetszik. Karcsu, vékony ívei, melyek a szentély felett összehajlanak, a legcsodálatosabb látványok közé tartoznak. A templomban levő szentek szobrai hasonlóképen

a legnemesebb művészi izlés alkotásai. Annyit bátran mondhatunk, hogy Trondhjemet magáért azért a dómért is érdemes fölkeresni. Pedig ma még sok a munka, a melyet rajta a restaurálók végeznek. Úgy mondják, hogy évtizedek kellenek még, míg az ujtás teljesen elkészül, de a templom főrésze már most egészen élvezhető.

A legkellemesebb benyomással lelkünkben, a vonat felé siettünk. Utközben egy apró iskolásfiút csiptünk el, a kivel magunkat a vonat felé kalauzoltattuk. Magyarul hasztalan próbálván vele a diskurálást, németre fordítottuk a beszédet. A lurkó szeme egyszerre fölillant. Készségesen ajánlotta fel szolgálatát s boldognak mondta magát, hogy ő most németül beszélhet. Törte zúzta a Göthe nyelvét s szinte beleizzadt a nagy igyekezetbe. De hát ő mindenáron meg akar tanulni németül — mint mondá — mert kereskedő lesz s a norvég, svéd, dán, francia, angol nyelveken kívül — a melyeket szintén tanul — a németre is föltétlen szüksége lesz. Nagyot néztünk a fickó kijelentésére s őszinte elismerésünket nyilvánítottuk az igyekezete fölött. A hol ennyi az ambicio, ott nemcsak lehet, de feltétlen kell is boldogulni.

Bájosabb vidéket Throndhjeménél aligha találhatnánk egész Európában. Schweiz legszebb tájai, a Kárpátok legelragadóbb részletei sem bájosabbak nála. A természet oly pazar bőkezűséggel szórta reája kincseit, hogy szinte káprázik belé a szemünk. A meleg napsugár, a mindennapi langy eső oly gazdagon himezte ki sűrűn egymást követő hegyeinek, dombjainak oldalát, milyenre példát csak nagyon ritkán találhatunk. Nem buza-termő vidék, az bizonyos, sőt minden valószínűség szerint az árpát se bírja megérlelni, de a pázsítja, a fenyüerdei, a hegyekről lezuhogó hegyi patakjai örökre feledhetetlenek maradnak előttünk. Később kopárabb lesz a vidék s csak egy, a sziklák közt rohanó patak köti le figyelmünket, aztán az is elmarad. Illetőleg nem látjuk és nem vagyunk rá kíváncsiak, mert 11 óra felé már

esteledik s holnap Christianiában lesz szükségünk a testi és szellemi erőkre.

Valahogyan lepihentünk a szük és kényelmetlen hálókocsiban s álmodtunk szépet a bájos Norvégáiról, a melyet — sajnos! — nem sokáig fogunk már látni. Lelkünkben felmerül néha néha az itthon képe, de hamarosan másra gondolunk.

— Még ne! még ezt a két hetet szenteljük teljesen tanulmányainknak. Az otthonból lesz részünk ezután is. De ezeket a gyönyörűségeket talán soha nem lesz többé alkalmunk látni.

Christiania.

Norvégország fővárosának épen a szívében telepedtünk meg. A Grand Hotel melyben elszállásolva voltunk, első és legelegánsabb szállodája Christianiának s a főutcán, a Károly János utcán (Karl Johans-Gade) fekszik. Vele szemben az utca másik oldalán egy csinos park, az Eskütér. Egyfelől a Storthingshaus (a parlamenti épület,) a másik felén a nemzeti színház emelkedik. Egy utcával feljebb van az egyetem komoly, imponáló épülete, mellette a muzeum, az utca végén pedig egy magasabb helyen, az egész város fölé emelkedve az egyszerűségében is imponáló királyi palota, előtte XIV. Károly János király jól sikerült lovasszobrával. Hogy a környezetet teljesen kiegészítsem, megemlítem még, hogy a nemzeti színház mögött van a Tivoli, Christianiának legélénkebb mulató helye, a parlament mellett pedig a Frimurloge a szabadkőmivesek palotája, hogy a világvárosok e sötétben operáló alakjairól is essék szó.

Egy rövid kis utcán keresztülmenve, a tenger parton vagyunk, a honnan pár perc alatt áthajókázhatunk a gyönyörű Bygdø szigetre, vagy ha úgy tetszik az egész várost rajjal körülvevő poetikus, remek apróbb szigetekre. Onnan láthatjuk a tenger partján s a hegy lassan lejtő ol-

dalára épült város feledhetetlenül szép panorámáját.

Ez után a bevezetés után — azt hiszem — senki sem kételkedhetik benne, hogy a norvég főváros már az első órákban a lehető legkellemesebb benyomást gyakorolta ránk. Még alig bontakoztunk ki a hatnapi tengeri ut élénk benyomásaiból, lábaink alatt szinte ingott még a talaj, melyet a hosszú hajózás alatt szoktunk meg; a romantikusan vad sziklák, a félvad népek, a tenger kellemességei és kellemetlenségei után egy igazán elegáns világváros kényelmes hoteljében, ragyogó éttermében koccinthatunk egymás egészségére.

— Légyen hála a gondviselő Istennek, hogy épkézláb, minden maradandó veszedelem nélkül ismét szárazföldön, civilizált emberek társaságában érezhetjük magunkat! Hölgyeim! Uraim emlékezzünk régiekről, hogy nem egészen egy hét alatt az éjféli nap fénye mellett a menyország küszöbe előtt képzeltek magunkat, aztán lesújtó gondolatokba burkolózva bucsukönnyeket sirunk szeretteink után s nem egy közülünk azon hívságos gondolatokat forgatta gyarló elméjében, hogy immár az égieknek lesz ránk szükségük s gyarló porhüvelyünket a tengeri szörnyetegek fröstökölik fel, lelkünket pedig az angyalok szelid társasága fogja fogadni. S ime visszaérkezve a halál révpártjáról, Christiania Grand Hoteljében köszöntjük egymást. Éljenek a szárazra került magyarok!

De jól is esett ám a kényelem, mert, mi türés, mi tagadás a hajónak, különösen a mi hajófenékünknek, az ugynevezett „toloncháznak“ olaj- halzsir- kátrány szurok- konyha- stb. illatkeveréke még mintha nem is oszlott volna el a szagló érzékeink köréből.

Félretéve a kíváncsiságnak mindennemű ingereit, első utunk a tengerre vezetett bennünket. Nem a viharos nagy tengerre, hanem abba

az öböl szerűleg, Christiania partjaiig behuzódó tengerre, a hol végre valahára fürödni is lehet.

Áthajóztunk a Bygdö szigetre s ott először az Oscarshalt, Oszkár király palotáját néztük meg. Nem hasonlítom e kedves szigetet a mi Margitszigetünkhöz, az egy kissé sok lenne, hanem annyit bátran mernék mondani, hogy tulajdonképpen messze nem marad el mögötte. Sok részére, akárhány villájára Európa bármely nagy városa büszke lehetne, de a területe akkora, hogy Christiania előkelőségei nem tudták még teljesen benépesíteni. Az Oscarshalt az ő csinos négyszögletű tornyával mintha egy kis Miramare-reminiscenciát keltene bennünk. De hát itt a fantáziának is erősebben kell működnie. A belseje hasonlóképpen csak szerényebb királyi igényeket elégíthetne ki s inkább egy régebbi, elfeledett korra emlékeztet bennünket. A környéke a gyönyörű park százados fái, a pázsit életerős üdősége, a toronyszobából elélni társuló tenger és város remek panorámája kedves emlékként maradnak meg lelkünkben. Mi azonban megelégedtünk egy szerény félórával és sietve indultunk tovább, hogy a parton minél előbb tengeri fürdőt lelhesünk. A nagy igyekezetnek egy kis csalódás lett a vége s mi egy hosszú órai bolyongás után, a melyet akár eltévedésnek is nevezhetnénk, a szigetet legdélibb csúcsához értünk s ott, a reménytelenség keserves gondolatai után egy pompás tengeri fürdőre találtunk. Nem hasonlítom örömlünk Columbus meglepetéséhez, a mikor hajósai végre szárazföldet jeleztek, de hogy a bygdöi fürdő sok mindent elfeledtetett velünk, az bizonyos. Stockholm óta nem volt részünk tengeri fürdőben s miután egyszer belekóstoltunk, alig tudtunk megválni a kedves hullámoktól. Az első pillanatban örömmel konstatáltuk, hogy a tenger vize oly kellemesen langyos volt, a melyért a jéghideg stockholmit megmutatni sem volna érdemes. Közben akadtak más eltévelyedettek is, a kik más irányból ugyan-

oda értek s rövidesen egy egészen tiszteletreméltó magyar kolónia lubickolt a sós, tengeri hullámok közt. A pompás élvezetnek meg lett az a kellemetlen következése, hogy a vacsoráról gyönyörűen lekéstünk s a vendéglős nem győzött eléggé szemrehányó tekinteteket vetni ránk, hogy az ő hoteli rendjét ily gyengédtelenül megsérteni merészkedtünk. A hol ugyanis angolok, amerikaiak s franciák járnak, ott a hotelekben valami gépies rend és pontosság uralkodik s az északi vidéket ezek a kedves vendégek látogatván, bizony a mi megszokott késedelmezéseink általános feltűnést, hogy ne mondjam — kisebb-szerű botrányt okoztak. Az angol, az amerikai úgy megy a hotel étkező termébe, mintha estélyre menne. A hölgyek suhogó selyemben, az urak frakkban, fehér nyakkendővel, szóval az elegancia minden attributumával. Az igaz, hogy egy-egy után legalább három hordár cipeli az óriási terjedelmű kofferek légióit. Mi persze másképp fogtuk fel az ügyet. A legboldogabb az volt, a ki legkisebb kofferba szoríthatta a szükségleteit s így a fény és elegancia tekintetében is messze maradtunk az angliusok mögött. Aztán mi azt szoktuk meg, hogy étkezés közben érzelmeinknek ne csak suttogva adjunk kifejezést. Mi itthon úgy érezzük — ha nem is illik kimondani — hogy a pénzünkért mi urak akarunk lenni s egy-egy vidámabb szót, vagy egy hangosabb mosolyt éppen nem tagadunk meg magunktól, ha a lelkünk hangulata így hozza magával. Ilyenkor aztán egy csodálkozó tekintet volt a fizetésünk s szinte leolvastuk azoknak a nyakigláb angliusoknak és ukrajcárszinű hölgyeknek az arcáról:

— No ime! mégis csak igazuk van azoknak az utleiróknak, mikor Magyarországot bárbar országnak s a lakóit betyároknak nevezik.

Ez a néma csendesség egyébként nem egyedül az idegenek sajátja volt. Maguk a norvégok éppen nem maradnak mögöttük. Boszankodva tapasztaltuk ezt akkor, mikor Tivoliba,

Christiania leglátogatottabb mulatóhelyére mentünk, a hol a hirdetés szerint szombat este országgraszoló, nagyszerű multság, változatos előadások készültek.

— Ezt mögtapasztaljuk — had lássuk a norvégot, ha mulat, mikor ki akar rugni a hámból.

Maga a helyiség nagyon tetszett. A felvidék növényzete pompásan volt benne képviselve. Szép tarka virágok, a melyeket az üvegház nevelt nagygyá, pompázva viritottak. Mellettük azonban ott orcátlankodott ismét a tök és kapaszkodó indáival oly kevélységgel iparkodott fölfelé a gruppokat szegélyező keretre, mintha az egész világ csak őtet nézné. A grupp közepén pedig szende ügyetlenséggel lebegtette vékony leveleit a kukorica, lenézve a köréje települt virágcsaládok tarka vegyületét.

A mulatóhelyiséget irigyeltem a norvégoktól. Népgyűlés tartására egyszerűbb s tágasabb helyiséget alig tudnék egyhamar találni. Kőből épült óriási cirkuszforma terem, megfelelő mellékhelyiségekkel, mely bizonyosan be tudna 4—5000 embert fogadni. Mikor mi az asztalok köré telepedtünk s magunknak sört rendeltünk, az előadás javában folyt már. Valami szocialista népünnepély volt, a melyen a svédek is képviseltették magukat. Először 10—20 diák énekelt valami lelkesítő dalt. Ez még elütötte volna. De utána egy svéd bácsi állott a szószékre s félóráig tartó beszédével halálra untatott bennünket, hogy szinte kedvünk lett volna deputációban felkérni a további meggyőzés igyekezetéről, inkább mindent elhiszünk neki, amit mond. Szinte megkönnyebbült a lelkünk, mikor azt mondták, hogy az előadásnak itt vége s menjünk a felső színházi helyiségbe, a folytatás ott következik.

— No ez bizonyára érdekesebb lesz — gondoltuk — s felvidult az arcunk, mikor a függöny felgördült s a szereplők egyike a másik után megjelent. De hogy ez se volt egy szemernyivel

különb az előbbinél, az is bizonyos. Unalmas kornyikálások, közbe a marsaillese, de az is oly limonádé-izü lelkesedéssel, hogy nem győztük egymást oldalba inteni, hogy el ne aludjunk. Szerencsére egyéb szórakozás akadt. Egy norvég bácsi gyönyörűen benyakalt a pöncstől s hatványozott hangulatában folyton a szomszédját ölelgette, közbe nagyokat rikkantgatott, beleénekelt a szereplők nótáiba, szóval oly remekül viselte magát, hogy a publikum elfeledett a színpadra nézni s csak a jókedvű bácsin mulatott. A pincérek azonban megsokalták szegénynek a jókedvét s mindenáron ki akarták tuszkolni. A cucilista elvtársakban azonban feltámadt a testvériség érzülete s nem akarták a bajtársat engedni. Ha a vérmérsékletük engedte volna, bizonyosan birokra is mentek volna, de hát így megelégedtek a berugás szabadsága elvének emlegetésével. (Nálunk bizonyosan megvertek volna valakit.) A jókevény bácsi eltávozása után meg is szűnt az előadás összes érdekessége, pláne mikor éjfél tájban valaki a felolvasó asztalhoz ült és Andersen meséiből kezdett felolvasni, meguntuk a mulatságot és hátat fordítottunk a norvég hidegvérűségnek.

Másnap azonban még egy, majdnem hasonló mulatságban volt részünk.

A mint említettem, Norvégiában pompás hírünk volt. A merre jártunk, a közönség előre értesítve volt a jövetelünkről. Az ujságok cikkeket irtak rólunk. Christiániába érkezésünk második napján az *Aftenblade* (Abendblatt) — s a többi norvég lapok — hosszú cikkekből emlékeztek meg az országukat megtisztelő magyarok megérkeztéről s olyan tisztelettel tekintettek ránk, mintha hódító utra érkeztünk volna.

Ennek az általános népszerűségnek tudtuk be, hogy a norvégok közt mindenütt kellemes feltűnést keltettünk. A St. Hanshaugen (St. Johannishügel) zenekara pl. esti programjába — föltűnő vastag betűkkel nyomtatva fölvette a következő pontot:

Hejre Kati. Scène de Czardas Violin Solo. Hubay.

— No ezt már igazán meg kell néznünk, mondotta a Miska barátom, hiszen ez a mi tiszteletünkre történik s elindultunk a város szélén levő, tavakkal, virágokkal díszített pompás kertbe, annak is a kioszkjába. Társaságunk fele különböző utakon hasonlóképen odajutott már. Az elzárt mulatóhelyen lehetnek vagy háromezrőz. Körülbelül kétszerannyi pedig a kerítésen kívül hallgatta a szépséges muzsikát. Egy rossz szóm sincs a zene ellen. Az ifju cseh (cseh muzsikust és magyar cigányt a világ minden valamire való városában találhatunk) nagyon szépen játszott a mi Hubaynk darabját. Úgy látszik valóságos magyartól tanulta. Ebben gyönyörködtem. De más lepett meg. Az, hogy hangfogóval játszott. Körülbelül 1000 ember előtt egy fedett helyiség alól hangfogóval játszani, e mellett az egész publikum nemcsak hallja, de élvezni is tudja, ez már olyan rekord, a melyre csak Skandináviában lehet példa. Minálunk igazában csak a katonabanda imponál. Annak a trombitáit, klarinetjait, dobját, cintányérját nem képes túlszárnyalni a mulató publikum lármája. A hol azonban ily csodák is történnek, ott már csakugyan csodálatos magaslatra emelkedett a higgadság és csendesvérőség.

Szombaton egy kellemes tapasztalattal gazdagodtunk. Kijelentették, hogy a vasárnapi munkaszünet már este beáll és hétfő reggel 8 óráig semmiféle szolgai munkát nem végeznek. A boltok mind zárva vannak s a vendéglők is csak a délutáni órákban nyílnak ki. Istentisztelet idején a norvégok nem szolgálnak az embernek. Ezt már nevezem!

Reggel az utcákon néma csend honolt. Mintha kihalt volna az élet. A kik jártak, ünnepi öltözetben és néma csendben ballagtak a templomok felé. Végre nekünk is meg volt a mi istentiszteletünk! Boromissza praelatus úr enge-

délyt kért a szent Olaf templom plebánosától, hogy 9 órakor a magyaroknak misét mondhasson. Meg is jelentünk a minden egyszerűsége mellett is csinos, tiszta templomban, a ki kezét lábát birta. S mily fenséges dolog volt, mikor egyik társunk az orgonához ülve, azokat a dallamokat játszotta, a melynek a hallatára könnyű pereg a magyar szeméből. Ó mily megható volt, mikor száz és száz mérföldnyire édes magyar hazánktól lelkünk egész áhitatával énekeltük:

Boldogasszony Anyánk, égi nagy patronánk . . . Magyarországról, édes hazánkról, ne feledkezzél meg szegény magyarokról.

Christianiában lakik a norvég püspök, a ki egyszersmind az egész ország katolikus missióinak is feje. Magában Christianiában két templomuk van a katolikusoknak s 12 áldozópap végzi a lelkészi teendőket. Ezeknek egy része azonban mint missionárius működik. Vannak azonkívül apácák, a kik kórházakban végzik a szeretet és irgalmasság magasztos cselekményeit.

Sokszor emlegetjük a norvégok szabadságszeretetét, fölvilágosultságát. Sajnos! hogy ez nagyon hátra van a vallási tekintetben. A régi türelmetlenség gyökerei még most se veszték ki s idétlen gyümölcsseik még most se pusztultak ki. Katolikus ember pl. a törvények értelmében nem viselhet államhivatalt, nem lehet képviselő, bíró stb. Szabadkőműves, istentagadó kaphat állást, katolikus ember azonban még a katonaságnál sem emelkedhetik a ranglétrán. A legujabb időben engedett már némileg a régi okatlan ridegség, de a belerozdásodott protestáns türelmetlenség még mindig nem tudta leverni magáról a régi bilincseket annyira, hogy a törvényhozás házában keresztül vitték volna a régi törvény eltörlését. A katolicizmus mindamellett erősen és biztosan halad a megkezdett hódító uton.

Christiania igazi nagy város. Igaz, hogy a lakossága nem is egészen egy negyed millio, de meg van benne minden, a mi egy nagy várost

nagy várossá tesz. Egyesítve vannak benne a fő állami hivatalok. A műveltség, művészet, irodalom gócpontjai. Mindezzel együtt jár, hogy fényes épületekben adtak nekik helyet. Még pedig milyen fényes épületekben! Monumentalisabb alkotásokat Európa akárhány fővárosában is hiába keresnénk Jórészüik új épület, a mi nyilván a mellett tesz tanúságot, hogy a legutóbbi esztendőök alatt óriásit haladt a norvég főváros a világvárosok nagy versenyében.

Először az iparművészeti muzeumban voltunk. Alig egy-két éve, hogy talpon áll s máris az egész nemzet büszkeségét képezi. Itt, ugy látszik, nem államköltségen kell az egyes darabokat összeszerezni. Minden egyes darabot, sőt a régi korokat visszatükröző egész szobabutorokat is magán emberek ajándékozták. Bámulatos értékű dolgokat találtunk, a melyek, akár anyagi, akár művészi értéküket tekintve, a legbecsesebbek közé tartoznak.

Utána a Kereskedelmi iskolát néztük meg. Schack főigazgató urat nemcsak Magyarországon ismerik, de Európa minden nagy városában akadt neki egy-egy kedves ismerőse, a ki 50—60 kilométert szívesen megtett azért, hogy őt és családját láthassa. Ennek révén természetesen mi is hozzájutottunk egy kedves és kellemes kalauzhoz, a ki a helyi érdekességekről tájékoztatott bennünket. Christianiában a Kereskedelmi Akadémia igazgatója volt az ő jó barátja s a mi szíves utbaigazítónk. Vele néztük meg sok minden kívül Kereskedelmi Akadémiát is, a mely valóban mintaszerű intézete Christiániának. Részleteket nem magyarázok, hanem csupán azt az egy érdekes észrevételt konstátálom, hogy a tantermek ajtain egy gömbölyű kis ablak van, a mely az igazgató ellenőrzési lyuka. Egy kissé furcsának tűnik fel, hogy a szabadság és lelkiismeretesség hazájában még a professzorokban sem biznak feltétlenül. De ha vesszük, hogy az emancipáció itt is átkarolja a társadalom minden

réteget, talán — egy kis tünődés után — nem is fölösleges ez annyira, mint a hogyan az első pillanatban gondoltuk.

Az én egyik szenvedélyem a képtárak tanulmányozása. Ha lehetett, sehol el nem mulasztottam a megsejmlélésüket. Nem mondom, hogy Christiania valami különös és nagyszerű dolgokat produkált volna. Itt is minden a fejlődés kezdő lépésein van csak túl. Az elmúlt századok nagy művészeit — mint pl. Olaszországban — hiába keressük itt. De az új mesterek sem utolsó művészei a modern haladásnak. Itt is inkább az általános jellemvonás tűnik fel. A csend, a természet komor, fenséges képeinek ábrázolása s a nyomorúsággal való állandó küzdelem. Láttam egy képet, a mely kenyérkiosztást ábrázol. Egy csomó nyomorult és szegény veszi körül a jószívű adakozót s esengő, könyörgő tekintetet vet az ajándékozóra. Nem tolakszanak, nem kiabálnak, a létért való küzdelem nem nyilvánul erőszakos harcban. Mindenki csendesesen várja, míg rákerül a sor. Nem hiszem, hogy a skandináv félszigetet kivéve, Európának csak egyetlenegy országában így festnék meg ezt a képet. A hány hasonló jelenetet eddig láttam, ott mindenütt az állat tört ki az emberből, a marakodó, az egymást letiporni vágyó állat, a mely a pillanatok kivárásában sem bírja leküzdeni a türelmetlenség visszataszító kitöréseit. Ilyen a jelleme az egész képtárlatnak.

Rendkívül érdekesnek találtam azt is, mikor a norvég nemzeti színház előtt a még most is élő Ibsen Henriknek és Björnson Björnének, a jelenlegi norvég irodalom e két világraszóló óriásának szobrai láttam. Hogyan?! A türelmes, a várni tudó norvégok nem tudták kivárni azt az időt, mikor az élet után a halál veszi át uralmát a halandó fölött s a földiekre akkor következik el a megtisztelés nagyszerű munkája, hogy örökös tisztelés tárgyává tegyék a nemzet szívének halhatatlanjait!? Ugy látszik, a norvégok jobban bíznak a két öreg költő hátralevő életének nor-

mális voltában és nem félnek olyan tragikumtól, a mely a mi szegény Jókainkat érte. Szegény öreg Jókaink! de eszünkbe jutottál ott a norvég nemzeti színház előtt. Mikor a kilencvenes években az ötvenéves nagy írói jubileumodat ünnevelte az ország, te szegény öreg magad mondtad: — *Én már átléptem a halhatatlanságba!* S kegyetlen sorsod arra szánta életed hátralevő éveit, hogy mindent leszakgasson babérjadból, a mi a mulandóság zsákmánya lehet. Ma még annyira se birtál jutni, hogy nemzedet, a melynek annyi dicsőséget szereztél, egy szerény kisebb-fajta szobrot is állíthatna a földön megörökítendő dicsőséged emlékeül. Hiába! nem jó ha az emberek akarják ajándékozni azt, a mit csak az Isten adhat.

Összejártuk az egész várost, megnéztük az ezereztendő Wiking-hajót, az ősnormandok járművét, gyönyörködtünk a város panorámájában, aztán a királyi palotához mentünk. A kik ismerik belülről, szinte vészjóslólag figyelmeztettek, hogy valahogyan be ne akarjunk menni.

— Kérem, nincsen abban a világon semmi. Egyszerű termek, kopott, régi butorok, a melyekben a szű és a moly vette át csendes birodalmát.

Ez után a jelentős fenyegetés után le is mondtunk a megtekintésről és csak körüljártuk a hatalmas épületet, a mely, mint eddig, ugy most is szomorú árvaságra van kényszerítve. Biz' ez is hiába várta és várja a háziurat. A perszonális unio elve mellett is a jó Oszkár király csak svéd földön tudta magát otthon érezni s csak — a mint mondá — a szíve az ő derék norvég alattvalóié. A jelenlétet ők épen ugy nem élvezték, mint Európa közepén egy másik derék, loyális nemzet, a mely szintén gyönyörű palotát építtetett fejedelme számára, olyat, a melyre irigykedve nézhet a világ minden uralkodója. Hiszen olyanról csak álmodni tudhatnak. S ott, abban a fényes királyi palotában hasonlóan a szomorú elhagyatottság tűnődik azon: miért is

nem hangzik ezekben a tündéri ragyogásu termekben semmi más zaj, mint a kíváncsi idegeké, a kik nem tudják elképzelni, hogy miért nem szeret valaki itt lakni, ahol a szeretetet ily imponáns módon bizonyítják.

Nem messze, talán 3—400 lépésre a királyi palotától áll egy másik épület: a Storthing, a képviselőház. Ez a völgyből, az a dombról farkasszemet néznek. Nagyon csinos, kedves épület, bár az első pillanatra senki nem merné hinni, hogy az ország törvényhozási házának szánták. Első pillanatra talán börze épületnek, vagy színháznak gondoltam. Lapos teteje, magas keskeny ablakai nem arra a komoly, méltóságos, vasakaratú testületre emlékeztetnek, a melyről Európa annyit beszél mostanában. Vagy talán az a két kő-oroszlán, a mely a kapuban pihen, az jelképezné, hogy: ne bánts a norvégot!? Nem tudom, de bizonyos féltő tisztelet fogta el a keblemet, a mikor egyedül, kalauzolás nélkül neki-vágtam, hogy végigszemlélem a norvég történelem kohóját, a hol koronákat törnek és olvasztanak. Ez is kedves, izléses épület s korántsem lep meg azokkal az óriási méretekkel, melyet pl. a mi új parlamentünkben találunk s a melyről ujólag azt mondom, hogy nincs a világnak hozzá hasonló alkotása. A folyosói keskenyek s maga a törvényhozási terem a legizlésesebbek és legszeretreméltóbbak közé tartozik. Akár a svéd képviselőházé. A körbenfutó világossárga tölgyfapadok az erő mellett valami különös derűt kölcsönöznek neki. Persze az első kérdésem az volt, hogy hol van az a szék, a melyről a norvég miniszterelnök június 7-én azt a nagyfontosságú nyilatkozatot tette, a mely Oszkár király koronájába került?

— Ez az kérem — szolt a szolga — itt volt az a nevezetes revolúció, azóta hívnak bennünket forradalmároknak, tette hozzá mosolyogva, a miből megérthettem, hogy egyáltalán nem bánták meg azt a nagyfontosságú lépést.

Egyébiránt a norvégoknak ez nem is első ilyen cselekedetük, 1809 március 13-án szintén csináltak egy ilyen vér nélküli forradalmat. Akkor IV. Gusztáv Adolfot eresztték szélnek, aki eszélytelen kormányzásával a felbomlás útjára vitte országukat. A svéd államtitkár Mannerheim akkor a következő szavakat olvasta fel a storthing előtt:

„Szerencsétlen király! Midőn Isten és az ország színe előtt tett esküdet megszegted, nemcsak népednek szeretetére, hanem koronádnak további viselésére is érdemtelenné lettél. Saját kezeiddel tépted szét azon kötelékeket, melyek téged nemzedettedhez fűztek s azért nélkül, hogy lemondásodat bevárniók, ezennel felmondjuk irántad való hűségünket és téged, valamint a tőled egyenesen leszármazó családtagokat koronavesztettnek nyilvánítjuk. Ezt kívánja a haza java, ezt az összes honpolgároknak boldogsága.“ Erre az egész gyülekezet egyhangú Ja-t mondott s Gusztáv Adolf mehetett oda, a hol a bors terem. Szóval a norvégoknál nem gyerekség királynak lenni.

A Storthing működéséről még csak egyet akarok megjegyezni, azt, hogy a szeszese italok árusítását törvényileg akarják megtiltani. A mit azután — t. i. ha a terv törvénné válik — az emberek megisznak, csak a patikában vásárolhatják. A svéd-norvég józanságnak akkora mértéke ez, a melyhez hasonlót aligha pipált és fog pipálni Európa.

Szíves kalauzolás mellett megnéztem még a többi termeket, köztük a főrendek roppant izlésesen készített termét s szívélyes bucsu után távoztam a felejtethetlen helyről.

Vasárnap délután kirándultunk a Holmenkollenra. A mint említettem már, Christianiát egyik oldalon a tenger veszi körül, a másik oldalon pedig hegyek koszorúzzák. Az előbbi is, az utóbbi is a legbájosabb kiránduló helyekkel szolgál. Tavak, szigetek, remek hegyi és erdei kirándulások egymást érik. A Holmenkollen körülbelül egy órai távolságra van a várostól s va-

suton, vagy kocsin közelíthető meg. Óriási turista háza és vendéglője van, a mely akár ezreket magába fogadhat. Mert a Holmenkollen a téli Svédország szánkázóinak szkyezőinek a központja. Stockholmban nincs tél, sokszor egész télen a víz se fagy be, úgy hogy a sportkedvelők Christianiába rándulnak át s innen a magasból úzik az ő világraszóló nevezetességű játékaikat. Innen szánkáznak le örült gyorsasággal, a szkyvel innen csinálják az ő nyaktörő mutatványaikat, a mikor 10—15 ölnyi távolságot is ugranak. Szóval állandóan az életükkel játszanak.

Sajnos, nem lehetünk tanui annak a gyönyörűség és izgató látványnak. Így csak a remek vidék panorámájában gyönyörködtünk, a zöld fenyüerdőkben, a bársonyos pázsitban s a felséges kilátásban. Lábnink előtt terült el Christiania panorámája, sűrű háztömege, a tenger, a sok sziget sziklái, benépesítve a villák tarka képével s az örökzöld fenyvesek mindennél szebb koszorújával. Norvégiában julius derekán van az eperszüret. Az erdő tele van ilyenkor gyerekekkel, asszonyokkal, a kik kosarakkal, edényekkel felfegyverkezve, töméntelen mennyiségű epret szednek. A norvég eper nem olyan mint a mi erdei eprünk, hanem tizszer akkora, olyan nagy mint egy dió, a mellett zamatos, izletes, hogy ha az ember beleharap, színe nem győzi eléggé élvezni azt a felséges illatot, mely a szájában szétterjed. Persze azonnal rendeltünk. Csinos, nemzeti öltözetben parádézó norvég leányok hozták is rögtön. Melléje egy csésze tejszint s egy nagy adag porcukrot. Szinte most is érzem az illatát s nem győzők eléggé sajnálkozni, hogy önöket, kedves olvasóim meg nem kínálhatom belőle. Pedig, higyjék meg, szívesen tettem volna, ha kegyeskednek velem tartani. Egy adag ugyis akkora volt, hogy egy gyengéden érző kebelnek, a milyen az enyém is, szinte aggodalmas volt vele megbirkózni.

Hamarosan barátságot is kötöttem egy norvég lánykával. Lehetett vagy 6 éves. Olyan ba-

rátságosan mosolygott felém, hogy meg kellett szólítanom. Csodák csodája, a csöppség már németül beszélt. Az édesapja, a ki egy becsületes, jóképű iparosnak látszott, roppant boldog volt a kis leánya tudományán s dicsekedve említette, hogy az apróság azonfelül francául is tud már valamit s később angolul is tanítatja. No lám! mekkora Norvégiában az igyekezet! Mikor aztán Magyarországról kezdtünk beszélgetni, nagy kíváncsisággal azt kérdezte, hogy ugye: a magyarok mind olyan nagyon feketék és haragos természetűek? Persze a szerencsétlen fuvalás életében magyart csak cigány kiadásban látott s a könyveikben csak betyaren-landról volt szó.

— Dehogy — mondok — nézzen csak rám, hiszen én is magyar volnék. Az a szép asszony pedig, a ki itt a szomszéd asztalnál a szőkebajszu urát kínálgatja a jóra való eprűkből, Magyarország egyik első színpadának egyik elsőrangú csillaga volt csak nem is nagyon régen, míg a szívéért otthagyta a színpad összes dicsőségét.

Nagyot bámult a norvég s elnékedni kezdett, hogy mégis csak különösek azok a könyvek, a melyek olyan vad és veszedelmes nációnak tüntetik fel ezeket a jó és barátságos magyarokat.

Estefelé elmentünk még egyszer a tengerre fürödni, másnap apró-cseprő bevásárlásokat eszközöltünk, aztán érzékeny bucsut vevén a szépséges norvég fővárostól, július 23-án a norvég himnus hangjaitól kísérve kirobogtunk Trollhättan felé.

Trollhättan.

Svédország lakói századokkal ezelőtt törték már a fejüket azon, hogy miként lehetne a nagy tengert az országuk ölében helyet foglaló nagy tavakkal, illetőleg a Keleti tengert az Északi tengerrel összekötni. Ott van a hatalmas Wenern tó, egész Europa legnagyobb tava, körülötte egész sereg város telepedett le. Ott a kisebb-na-

gyobb tavakegész serege Stockholmig. A kereskedést mennyivel könnyebben lehetne lebonyolítani, ha kocsi- és vasut helyett a vizen szállíthatnák áruikat. Vizük volt, csak hogy közben hegyek, acélkeménységű gránitsziklák álltak az útba. Voltak a magaslatokon tavaik, jobbról balról, a tenger felé is, a tó irányában is zúgó, rohanó patajaik: szóval az összeköttetés megvolt, csak mód nem volt hozzá, hogy ezeken a vad vizeken közlekedni lehessen. A történelem följegyezte, hogy már a 16-ik század elején Brask püspök azon törte a fejét, hogy miként lehetne a hegyről lefelé és a völgyből fölfelé hajózni. A mily meglepő a gondolat az első pillanatban, ép oly érdekes, mikor annak kivitelét látjuk. A mikor saját tapasztalataink alapján elmondhatjuk, hogy 1500 méternyi uton 35 méteres esése van a folyónak s azt az utat a hajók lépcsőkön föl- és lejárva teszik meg. Évenként 3000 hajó megy át ezen a csatornán. Így kötik össze 385 kilom. vízi uttal Stockholmot és Göteborgot s a hosszú uton 58-szor mennek a hajók hegynek és völgynek.

Ennek a csodálatos víziutnak legérdekesebb pontja Trollhättan városnál van. Christianiából jövet ezt a városkát ejtettük útba, hogy tapasztalatainkat ennek a ritka érdekességnek megszemlélésével is gyarapítsuk.

Maga a város semmi különös vonzerővel nem bír. Hatezer lakosa legnagyobb részét gyármunkás, a kik a vizesés melletti papír-celluloid stb.-gyárakban keresik mindennapi kenyerüket. Késő este értünk oda. Az idő pityergőre fogta a dolgot s egész este könnyeivel áztatta az utcákat. Azt hitte, hogy a szomorúsága reánk is átragad. Nagyon csalódott. Vacsora után lementünk a kávéházba s ott egy jófajta zongorát találván, csakhamar elővettük a jobbik kedvünket s teljesen magunk lévén, nem tértünk nyugalomra mindaddig, míg a férjek harmadik deputációja hozzánk nem érkezett s esdve könyörgött, hogy könyörüljünk rajtuk, mert a hölgyek a mi jóked-

vünkért velük zsörtölődnek s világért sem akarják jóváhagyni, hogy

Nem, nem, nem, nem, nem
 Nem megyünk mi innen el
 Mig a házigazda minket
 Furkós bottal ki nem ver.

Nohát aludj babám aludjál, feleltük, véget vetettünk a zenének s fölmentünk csendes nyoszolyánkba pihenni. A trollhättani vizesés ott zugott, ott dübörgött alig száz lépésnyire tőlünk s ha altatóra egyáltalán szükségünk lett volna, abban se lett volna hiány.

Reggel először a hajók útját tettük tanulmány tárgyává. Oly egyszerű az egész, akár a Kolombus tojása. Csak ember kellett hozzá a ki a lehetetlennek látszó eszmét talpra állítsa. Maga a csatorna lépcsőzetesen van építve, minden lépcsőt az alatta levőtől erős és szorosan záródó zsilip zárja el. Mindegyik lépcső egy szabályos rekeszhez, skatulyához hasonlít. Szélessége és hossza egy méterrel sem hosszabb, mint az egyforma nagyságu hajók, a melyek rajta közlekedni szoktak. Most, ha hajó jön a csatornán lefelé, beleér az első rekeszbe, vagy lépcsőbe, mögötte elzárják a zsilipet s aztán megnyitják az előtte levő zsilip egy-két nyílását. A felső részből vastag sugárban, 10—20 méternyi távolságba szökell a víz. A felső rekesz vize lesülyed, az alatta levő természetesen emelkedni kezd, a hajó pedig a víz színével együtt sülyed lefelé. Négy-öt perc múlva, mikor a két rekesz vize egyforma magasságban áll s a felső rekesz vize megtöltötte az alsót, a hajó is leszállt 5—6 méter mélységbe. Ekkor egészen kinyitják a közbenlevő zsilipet s a hajó elhagyja az előbbi rekeszt és belemegy a másikba. A következő rekesz vize természetesen lejjebb van ismét 5—6 méterrel. Most ismét elzárják a mögötte levő felső zsilipet s megnyitják az előtte levő zsilip nyílásait, a két zsilip vize eléri ugyanazt a magasságot s a hajó ismét előre megy.

Igy történik ez ötször-hatszor, míg a hajó félóra alatt a 15—20 méternyi mélységet elérte, ott aztán kényelmesen folytatja útját tovább a csatornában. Ilyenformán megy a hajó fölfelé is. Belemegy a legalsó rekeszbe. Mögötte elzárják a zsilipet s az előtte, illetőleg fölötte levő rekesz vizét lassan beleeresztik az alsóba, a hol a hajó áll. A víz az alsóban mindaddig emelkedik, míg egy színben lesz az előtte valóval. Akkor a hajó előre megy. Mögötte ismét elzárják a zsilipet s beleeresztik a fölötte álló rekesz víztömegét s így tovább, míg a felső tóig, vagy a rendes csatornáig el nem ért.

Szóval ez se mindennapi látnivaló s társágunk igazán szerencsésnek érezte magát, hogy a hegynek mászó és völgynek sétáló hajókat is láthatta. Nálunk erre sincs példa.

A Góta folyónak Trollhättánnál két ága van. Az egyik a hajók szállítására van mesterségesen berendezve, a másik pedig szabadon, a maga vad erejével rohan lefelé a sziklák között. Már messziről hallatszik a dörgő, dübörgő zúgás, a melyet a hatalmas víztömeg rohanása okoz. A folyó partján hatalmas gránitsziklák emelkednek jobbról-balról. A köztük tátongó résen fékevesztett szilajsággal, haragosan, fehér tajtékot hányva nyargal lefelé a fodrozó hullám. A vizesés gyönyörűségét legalább 10—15 helyen élvezhetjük. Ha nem volna így megosztva, azt hiszem a schaffhauseni vizesés sem volna nála különb. Ott 20—30 méter hosszúságban ömlik lefelé a Rajna 15 méter mélységbe, míg itt néhány száz méternyi uton legeltetjük gyönyörűséggel a szemünket. Hiába! bármily szép legyen az, a mit az emberi tudás alkotott, bármennyire ragadjon el bennünket zseniális alkotásaival, mely bilincsbe szorítja, rabságra kényszeríti a szabad erő nyilvánulásait: a természet vad szépsége, a hamisítlan őserő, mely évezredek óta nem vivott ki egyebet, mint bámulatot, kimondhatlan varázssal bilincseli le lelkünket. Leültünk a sziklák tövébe

s hosszan-hosszan csodáltuk azt a szilaj, vad s minden erőszakosságával is oly megragadóan szép folyót. Kristálytisza, átlátszó a vize, mikor a sziklák fölött nyomul előre s néma, csendes, mint a kit halálra szántak. De mikor nehéz tömege a gránitsziklák homlokához ér, fölordít, mintha fájna neki az esés, mely testét porrá zúzta. Aztán mintha megbőszülne, haragos lesz, vadul hányja veti magát, mint a megkorbácsolt vadállat, sir bömből s kinban, gyötrelemben kavarog sokáig a mélység ölén, a tiszta kékség; mely néhány perccel előbb még bámulatra ragadott bennünket, megsemmisült, csak hófehér habtömeget látunk magunk előtt, mely kétségbeesett erőszakkal keresi az utat, hogy kiszabaduljon kényszerű helyzetéből. A gránitsziklák azonban nem engedik ki hatalmuk köréből. Tíz-tizenöt zuhatagon végigkorbácsolják s néma gyönyörűséggel hallgatják kétségbeesett zokogását. Nem tudom, más is ugy van-e vele, de rám szörnyű vonzerővel hat a zúgó vizáradat. Mintha valami vonna, kényszerítene a hullámok útjába. Pedig egy-két pillanat véget szakítana az emberi életnek. Az irtózatosságot pár pillanat alatt agyonszorítaná ölelésével s a gránitsziklák örvényéből csak csonka részek kerülnének a víz fodrai közé.

És mily érdekes, hogy e mellett a vad erő mellett, mely csodálata mellett remegő, borzongató félelmet kelt bennünk ott találjuk az embert az ő fecskefészkeivel, házaival, malmaival, hatalmas gyáraival. Közvetlenül a legvadabbul rohanó áradat mellett egész sereg gyár települt meg, a melyek a víz eleven erejét fölhasználva, nagy-szerű műveket létesítettek. A víz hajtja a villanyfejlesztő gépeiket s ők egész könnyű szerrel, pottom áron jutnak hozzá a gépeiket hajtó erőhöz. A statisztika adatai szerint 220 ezer lóerőt használnak fel a gyárak a maguk üzemének fentartására. Ez azonban bámulatos csekélység ahhoz, a mit még felhasználni lehetne. Azt hiszem, hogy a

trollhättani vizesésnél milliókra menő lóerőt lehetne még a gyárak szolgálatába állítani.

A folyó mellett apró patakocskák folydogálnak. Szétszórva tyukólforma alkalmatosságokat láttunk. Meglepődve kérdezősködtünk céljuk és rendeltetésük iránt. Vezetőnk megmagyarázta, hogy angolna-csapdák. Egyes hegyi patakokban ugyanis millio számra tenyészik az angolna, a melyek azonban, ha a nagy tengerbe jutnak, az emberiségre nézve jórészen elvesztek. Így volt ez hosszú időken keresztül, míg végre a svédek kieszelték, hogy halfogókat létesítenek, ott összegyűjtik az apró halakat s beleeresztik oly folyókba és patakokba, a hol nehezebben tenyészneek s így évenként százezrekre menő hasznót zsebelnek be. Hiába! az ember a legnagyobb uzsorás. Az ő furfangja kifürkészi a természetet minden meg-ejthető pontján s rabigájába hajtja, kamatoztatja, gyötri, fölfalja, a mit lehet.

Göteborg.

A tengerparti városoké a világ, annak élénksége és gazdagsága. Seholse tűnt ez nekem inkább föl, mint Göteborgban. A földrajz nem sok utbaigazítást mond róla, legfeljebb, hogy 150000 lakosa van s élénk forgalmu kereskedő város. Ennyit tanultunk és ennyit felejtettünk el Göteborgról. Dehogyan hittem volna, hogy észak egyik legelegánsabb, leggavallérabb városát üdvözölhetem benne. Az első negyedóra rögtön meggyőzőtt arról, hogy itt van pénz, sőt nemcsak pénz, hanem izlés is. A városnak egynegyed része kert. Szébbnél-szebb parkok, remek, százados fákkal szegélyezett, nyílegyenes utcák. Alig megyünk öt percet s bizonyosan valami folyó, vagy tó tükre csillámlik felénk. A házaknak pedig legalább fele palota és villa, a melyekért még a mi Andrássy-utunk se dugná föl az orrát. Hogy remek mulatóhelyei, egy-két csinos

szobra is van, talán emlitenem sem kell, hisz ez feltétlen kiegészítése az egésznek. Őszintén mondom, hogy engem egész utazásomban egyetlen város ennyire meg nem lepett a szépségével s szívesen teszem azt a megjegyzést, hogy Göteborg, tekintve az ő terjedelmét, lakosainak számát, aránylag legszebb város volt egész utazásunkban.

Mindössze egy napig voltunk Göteborg vendégei. Délután érkezünk s másnap délelőtt már tova kellett indulnunk Trollhättan felé. Ugy éreztük magunkat, mint mikor az éhes embernek két perc alatt meg kell ebédelnie egy dúsan terített asztalról. Mihez nyuljunk? A leveshez? Nem kell. Pecsénye? Egy darab elég. Sütemény? Abból is valamit. De éppen kapóra hozzák a gyümölcsöt. Hamar zsebre belőle annyit, a mennyit lehet és siessünk tovább, a nyugodtabb percekben békésen fogjuk elfogyasztani és kinevetjük azokat, a kik agyongyötörték magukat a sietéssel és megfájdult az állkapcájuk és nyeldekölőjük a lóhalálban végzett munkában. A társaság egy része a városba ment kóborolni a másik az iskolák berendezését, tanítási rendszereiket tanulmányozta, a harmadik a boltokban költötte a pénzét, a botanikusok a gyönyörű pálmakertet tanulmányoztak. Mi pedig Miska barátommal fölültünk egy villamosra s kiadtuk a jelszót: *Rundumatum!* Nagy körutat csináltunk s vonatunk 10 óréért körül vitt bennünket az egész város nevezetességei előtt s mikor a város szélére értünk, nem mentünk a híres botanikus kertbe virágokat, fákat tanulmányozni, mint a hogyan sokan tették, hanem husz lépéssel távolabb vonatra ültünk s faképnél hagytuk az egész kompániát Göteborggal együtt: robogtunk kifelé Norvégia és Svédország legvadregényesebb tengeri fürdőjébe *Särö*-be.

Szívesen elismerem, hogy Särö megérdemli Svédország első fürdőjének nevét. Ha a lélek pihenni vágyik, ha megtépve, megtörve gondtól-

butól, feledni kíván, jöjjön ide — itt meggyógyul. A vadregényes, mogorva sziklák szeszélyes alakjain órákig elmerenghetünk. Mintha harcban álló óriások dobálták volna őket egymás tetejébe, úgy hevernek szanaszét a tengerben. Lábaiknál pedig a tenger hullámai susognak, álmadoznak csendesen, messze-messze földről üzve-hajtva a szél ereje által, finom hófehér habbá törődve, beszélnek, mesélnék lágyan, édesen, szeretettel, hogy a szívnek meg kell gyógyulni a vigasztaló beszédüktől. Fölöttük pedig a fehérszárnyú sirályok víjjognak szüntelen. Mint a nyíl hasítják át a kék, sós levegőt, bele-belecsapnak a hullámokba és diadallal viszik tova az ejtett zsákmányt, a hullámok fűge lakóit . . . És ha haragszik a tenger . . . Ó az is főséges, irtózatosságtól is gyönyörűségessé lehet. Láttam a part sziklái között megnövekedett fenyűket. Valamennyi koldus, nyomorék. Valamennyi csak a derekáig bírta megőrizni legalább némileg a fenyű büszkeségét, a sudár egyenességét. Ott, a hol az ágak kezdődnek, mintha egy erőszakos kéz csavarta volna ki. Csüggedten, tépetten nyomorodott el a szélviharok kényuralma alatt. Mert nemcsak az emberek között vannak zsarnokok, a kiknek szívtelensége gyönyörködik az előtte térdencsuszó, nyomorék koldus szerencsétlenségén. A természet is tud vad, lelketlen lenni s a szélvihar kéjjel tépi össze a zöld fenyű büszke koronáját. A Kattegat, az Északi tenger haragos leánya furiaként marcangolja a svéd partok zöld fáit. Ó mily felséges lehet nézni ilyenkor is a tengert, mikor a neki szilajodott szélvihar sívít, bömböl, ordít veszett dühében, mikor emelet magasságra tornyosítja a fehér taraju hullámokat, s aztán tehetetlenül pozdorjává törik tömege a gránit sziklák mozdulatlan előtt. Száz lépéssel odébb, a hatalmas tölgyerdők sejtelmes homályában már láncravert ebként bujkál a lombok árnyékában. Ki ne felejtene el ilyenkor mindazt a bánatot, a mit szíve valaha érzett . . . ?

Ide jöttünk mi is. Itt gyönyörködtünk poétikus lelkünk minden érzékenységevel a sziklák óriásai közt elsimuló hullámok játékában s fűztük ábrándjainkat, a jóbaráti szív önkéntelen megnyilatkozásainak szövevényét, a multat, a jelent s a jövőt. Szinte alig vettük észre, hogy az órák repülnek fejünk felett s ugyancsak rohannunk kell, ha az utolsó vonatról lekésni nem akarunk. Milyen könnyű azonban ezt mondani s milyen nehéz volt megtenni. A nagy gyönyörködés közepett a tenger partján bizony szerencsésen eltévedtünk. Egyfelől a tenger zúgott, másik oldalról pedig torony magasságu sziklák állottak előttünk, azontul pedig egy sűrű, sötét erdő zárta el az utat. S ez volt a dologban a legérdekesebb. Vadidegen helyen, a hol még képzeletünkben se jártunk, a melyet mindössze két óra óta ismerünk, mászkálni a sziklahasadékokon keresztül, föl-föl az erdőig, aztán keresztülvágni valamely képzelt irányban, a hol az elhagyott utra kell találnunk. Épen nekünk való volt. Hogy hol jártunk, hogy hány villatulajdonos területén, kertjén mentünk keresztül, dehogy tudnám megmondani. Csak annyit tudok, hogy a vonat indulása előtt már helyen voltunk s nevettük aggodalmainkat, hogy bennünket baj is érhetne. Visszafelé újra gyönyörködtünk a vasut mellett épült gyönyörű villák végnélküli sorozatában s aztán villamosra ülve hatalmas kanyarulattal hazaértünk a vendéglőbe. Épen a vacsora végén tartottak. Persze óriási merénylet ez a házi rend ellen ott, a hol megszokták, hogy table d'haut-nál minden vendég percnyi pontossággal megjelenjen. Node nem azért magyar a magyar hogy magán segíteni ne tudjon. A hotel tulajdonosa egy tiszteletreméltó matrona volt. Mondtunk neki néhány udvari bókot, dicsértük a főztjének illatát, a hotel eleganciáját s talán az ő fiatalságát stb. s rövidesen azt vettük észre, hogy a szigorú vonások elsimultak s ő nagysága enni-

való szeretetreméltósággal táltatta számunkra konyhájának legjobb falatjait.

Vacsora után — hogy a jóból semmit ne mulasszunk, — elmentünk Tivoliba Göteborg lelegegésabb mulatóhelyére s ott éjfél utánig sétálva gyönyörködtünk a katonazene remek játékában.

Dánia.

Kjöbhnavn. (Koppenhága).

Majdnem három heti barangolás után, mely idő alatt, körülbelül 7000 kilométernyi uton a sarkától a homlokáig s vissza, keresztül-kasul jártuk a Skandináv félszigetet, elkövetkezett a bucsu órája. Igaz lélekkel mondhatom, hogy nem minden fájdalom nélkül érkezett el. Ha az ember lelke megrakodik a szép emlékeivel, a kellemetlenségek gondolatai csakhamar kiszorulnak a szívből. Szinte hihetetlen könnyűséggel felejtettük el az utazás bajait s csak a megragadó, a bájos, a feledhetetlen képek rajzottak lelki világunkban. Mikor a végállomásnál Helsingborgnál hajóra tölték a vonatunkat s mi visszanéztünk déli Svédország hegyekkel, tavakkal ékesített földjére, mintha valami belemarkolt volna a szívünkbe, valami gyengédséget, fájó szeretetet éreztünk, a mi elérzékenyített:

— Isten veled svédek, norvégok szépséges hazája. Hálával és szeretettel őrizzük emlékedet azért a sok szépért, melyet elénk tártál s szeretetünk, melyet magadnak meghódítottál, visszahoz még hozzád bennünket, ha Isten is úgy akarja.

Azt hiszem, társaságunk fele ilyenforma érzelmekkel és ígéretekkel búcsúzott a szép svéd földtől. Az érzelmek kiegészítéseként pedig ott szerepelt az a hő óhajlás, hogy a filoxera kegyelmezzen az apró pénzünknek.

Helsingborgból Helsingőreig alig egy óráig tartó vízi uton értünk el. A tenger barátságos volt s csak meg sem kísérelte nyugalunk háborgatását.

Ha régi emlékeim között kutattam, a melyek Dániát juttatták eszembe, rendesen valami regényes, fantasztikus kép merült fel a lelkemben. A középkorból visszamaradt lovagvárak képei kísér-

tettek, melyek körül harcvágyó daliák serege vivott a dicsőségért. A tengeri háborúk borzalmai elevenedtek meg, a melyek keretében három-négy ország fiai küzdöttek a hatalomért, országuk birtokáért. Az első benyomás igazolta a régi emlékeket. Helsingőre kikötője mellett egy hatalmas büszke vár, Kronborg emelkedik. Rézzel fedett tornyait zöld patinával futtatta be az idő. Apró ablakaiból valami komor büszkeség tekintett felénk, a békés utazókra, a kiknek csak egy fegyver áll a rendelkezésünkre, a tudomány szellemi fegyverzete.

Megcsodáltuk a mult dicsőségét, de nem sok idő jutott az elmélkedésre, mert egy sokkal prózaibb dolog fenyegetett nagy sürgetve: a vámolás. Ezen a retortán most már negyedszer kellett keresztülsúsznunk. Félgett tárgyainkat elrejtve, becsületes őszinteséggel mutattuk elő csomagjaink tartalmát:

— Passirt! Mehet — szólt a nagyhatalmu finác s mi baj nélkül siettünk a vonatra. Itt már teljesen új kép tárult elénk. A hegyeket mintha elvágták volna. Sik lapály mindenfelé fölékesítve szebbnél-szebb erdőségek sűrű zöldjével, majd pedig a villák hosszú sora következett. Egy egész nagy város a tengerparton, virágerdőtől és fáktól körülvéve.

Ez volt a bevezetés.

Stockholm, Christiania és Göteborg után azt hittük, hogy a szép városok elfogytak már. A tapasztalat azonban azt mutatta, hogy Kjöbenhavn méltán versenyez az előbbiekkal. Mint azok, ez is a tenger partján épült. Csatornák hálózának körül, melyeken élénk kereskedelmi forgalmat bonyolítanak le. Terei, utcái, szebbnél szebb palotái és középületei Europa bármely nagy városának diszére válhatnának. Akár Berlin, vagy Dresden, vagy Budapest utcáin járnánk.

Szállodánk a Hotel Central a város közepén, a legélénkebb forgalmi ponton emelkedett, szemben a Tivolival, Kjöbenhavn legszebb mulatóhelyével.

Mellette a színház, pár száz lépésnyire a nagyszerű új városház, a glyptoteka stb. emelkedtek.

Egy félóra után, a melyet a másik szállodaig tettünk, csakhamar eléünk tárult az egész város képe, a ragyogó boltok egész serege, az Opera impozáns épülete. Távolról kiemelkedik a börze különös alaku zöld tornya, a melynek kupoláját négy egymásba fonódó kigyó alkotja. Nem tudom, miért választotta a börze ezt a meglepő formát, de mi magyarok egy kissé nagyon is érthető hasonlatosságot találtunk a kigyó és a magyar gazda erszénye között. Ha egy kissé tovább megyünk, a tenger partján találjuk a citadellát, Kjöbnhavn erődtményét az ellenség támadásai ellen. De hogy a helyzet komorságát enyhítsék, a dánok egy valóságos virágerdővel díszített parkkal vették körül. Mindennel meg vagyunk elégedve, csin, tisztaság, jó izlés mindenütt, csinos parkok, még csinosabb szobrok, csak egy szurja szörnyű módon a szemünket: Christiansborg, a régi királyi palota. Óriási terjedelmű, pompás fekvésű s még pusztá falaival is impozáns épület. De sorsa kegyetlen volt. A tűzvész kétszer elpusztította. Szinte köztudattá vált, hogy erre a palotára átok súlya nehezedik. A romboló elem kegyetlen munkáját aztán úgy boszulták meg a dánok, hogy a város közepén, a legélénkebb forgalmi ponton ott hagyták a leégett épület égfelé meredő kormos falait. Husz esztendő óta áll ott pusztán, kétségbeesve, élő vádlójaként a romboló vésznek s a dánok keménynyakuságának.

Itt is akadt egy jó barátunk, a kedves, a szeretetreméltó Schulmacher bácsi, a Kisfaludy társaság tagja, a ki Mikszáthot, Jókait fordítja dán nyelvre s rendületlen kitartással ápolja a magyar szympathiát a dán szívekben. Egyébként pedig újságíró, a ki letéve grófi titulását, a maga becsületes keresményből tartja fön magát és családját. Ha szelid, jóságos arcára, előzékeny szeretetteljes barátságára visszagondolok, mindig

az jut eszembe, mintha a tyuk terjesztené ki szárnyait csirkéi fölé. Tudta, hogy teljesen járatlanok vagyunk mindenben, de tudta azt is, hogy magyarok vagyunk, a kiknek vérmérséklete örökös hadilában áll mindenféle szubordinációval. Azért sohasem haragudott, ha társaságunk 4—5 részre szakadt. — Helyes! Önök színházba akarnak menni! Tehát menjenek ezen és ezen az uton stb. Önök tengeri fürdőre vágnak. Jó! Itt ülnek fel, mennek eddig, ott átszállnak stb. A harmadik csoportnak megmutatta az utat a muzeumba, a negyediknek a városházába. — A ki pedig szomjas — fejezte be — az jöhet velem egy pohár sörre. Három napi ott tartózkodásunk alatt állandóan velünk volt s egyforma flegmával és jósággal viselte az önkéntes kalauz fáradságos tisztét.

Első utunk Rosenborgba vezetett, a régi királyi palotába. Schumacher bácsi jósága kieszközte, hogy szíves kalauzolás mellett ingyen nézhettük meg a vén palota tömérdek kincshalmazát. Végigmentünk vagy harminc termen. Azok mindegyike egy valóságos műtörténelmi muzeum volt, bemutatva Dánia kincses szekrényét a középkortól a legujabbig. A legdrágább s most már csak emlék számba menő velencei kristályüvegektől kezdve lefelé és felfelé, az arany ezüst és drágakő kirakat, a régi butorok, művészeti értéktárgyak oly óriási halmazát láttuk, a melyet csak a nagymultu s valóban gazdag fejedelmi családok vallhatnak a magukénak. Leírásukra se helyem, se módom, se kedvem nincs, de a ki Kjöbnhavnba megy, szívesen figyelmeztetem, ne feledje el Rosenborgot megtekinteni.

Schumacher bácsi szíves utbaigazítására néztük meg az új városházát, a melynél diszebbet, értékesebbet keveset alkottak Európában. A kapu fölött áll Absolon püspök diszes szobra egyik kezében karddal, a másikban pásztorbottal, a ki Kjöbnhavnt 700 esztendővel ezelőtt alapította. A kapun belépve egy óriási teremben vagyunk, a hol a város nagy ünnepéyeit szokták

rendezni s 1000 embert képesek benne megvendégtetni. Tulajdonképen a városház egyik udvara volna, de a praktikus dánok üveggel főttek be s városuk leghatalmasabb termévé avatták. Összejárva a különböző termeket, a kisebb és nagyobb tanácshelyiségeket, a polgármester szobáit, mindenütt azt láttuk, mintha a pénznek nem is volna értéke a Kjöbnhavnak előtt. A szép, jó és drága, az mind helyet kapott. Márvány, mozaik, aranyozás gyönyörű fafaragványok, óriási remekbe kifaragott szőnyegek, apró csecsebecsék stb. stb. művészileg tökéletes elrendezésben érvényesülnek mindenütt. Dicsekedve is mondták, hogy a német császár mikor pár évelőtt megtekintette, önkéntelenül erre a szóra fakadt: Kolosszális! Valóban kolosszális egészében és részleteiben s az utas csak gyönyörűséget talál a megtekintésében.

Északról délfelé jövén, egy nevezetesen változást találtunk. Azt, hogy Kjöbnhavn egy valószínű művészi város. S ezt a művészi nimbuszt egyetlen ember: *Thorwaldsen* (szül. 1770. megh. 1844) szerette hazájának. Eddig egyetlen alkotását ismertem: a luzerni haldokló oroszlánt. A ki azt a csodálatos alkotást megnézi, lehetetlen hogy elragadtatását és meghatottságát palástolni tudja. Kjöbnhavnban, az ő szülővárosában egy egész nagy muzeumot 30—40 termet rendeztek be az ő műveiből. Meglepő és megható, hogy ez a kis nemzet, a mely mostanában bontakozott ki a háboruk zivataraiából, ekkora áldozatot tudott hozni a művészeteknek. Míg a mi nagy és világhírű Munkácsynk képeit csak a külföldön csodálhatjuk s nekünk alig maradt valami az ő halhatatlan alkotásaiból, addig ez a kis ország, ugyszólván minden művét összegyűjtötte az ő nemzeti büszkeségének. Thorwaldsen életének jelentős részét külföldön élte át, különösen Itáliában, Romában, művei azonban hazája fővárosának ékeségei és vonzóereje. Herkules, Merkur, Jason, Hebe a gráciák s'tb. szobrai halhatatlan alkotásai a szobrászművészetnek, Legnagyobb művész

azonban a reliefeknek alkotásában volt. A „négy évszak“ pl. világhírű s alig van művészet iránt érdeklődő ember, a ki ezeket a bájos képeket legalább másolatban, vagy képekben ne ismerné. Sok művét a vallás szolgálatában készítette. Ezek jórésze a kjöbnhavni Frue Kirke-ben van. A gyönyörű Krisztus kép, szent János és szent Pál képei világhírű alkotások, a melyeket másolatban minden nagyobb muzeumban föltalálhatunk.

A szobrász művészetben való nagy haladást azonban nem csupán Thorwaldsen műveiben találtuk. Egész sereg követője akadt, a kik nyomdokait követték s szebbnél-szebb alkotásokkal hoztak fényt és dicsőséget kis országukra. Mikor a Glyptotekába, az újabb művészek alkotásainak kiállításába beléptünk, első pillanatra elbűvölt az a ragyogó fehérség, mely elénk tárult. Mintha hóból-jégből állítottak volna össze egy impozáns kiállítást. És mily bámulatos alkotások! Csupa márványba öntött érzelem, költészet, szeretet, gyűlölet, emlékezés. Éva teremtése, az első temetés (Ádám ölében viszi a meggyilkolt Kaint, Éva pedig zokogva követi a testvérgyilkosság életelen áldozatát) az Echo, a tánc, Meduza és Herkules, Mignon, a madárka halála stb. stb. mind mind olyan alkotások, a melyeket sohase fog senki elfeledni, ha egyszer végignézte. Nagyon büszke volnék, ha a mi szép magyar hazánk szobrászai ilyen alkotásokkal dicsekedhetnének az országunkat meglátogató idegenek előtt.

Van egy régi turista közmondás, hogy a hegyek alulról, a muzeumok kívülről, a vendéglők belülről szépek. Nem hódoltam ennek a közmondásnak, pedig az emlékek egész tömegével teletömtem már a fejemet. A kjöbnhavni muzeumot is megnéztem s szívesen csatlakozom azokhoz, a kik Europa egyik legértékesebb s különösen műtörténelmi szempontból egyik leggazdagabb muzeumának mondják. Az őskor és történelmi kor emlékei oly csodás gazdagságban vannak képviselve, a melyre ritkán talál-

lunk példát. Az estéket rendszeren valamelyik előkelőbb mulatóhelyen, a Tivoliban, vagy a cirkuszban töltöttük. Alig néhány mérföld választott el a hideg levegőjű Skandináv területtől s már mintha az emberek kedélyhangulatában is észleltük volna a hőmérsék különbségét. Ott a végnélküli flegma, az unalmas hidegvérűség, itt pedig az élénken pezsgő élet sűrűsége-forgása. A cirkusz pl. a párisi közönséget is kielégítette volna változatos, vakmerő, gyakran hajmeresztő mutatványaival, a melyekhez azonban pompás kiegészítésül szolgáltak a bohócok nagyszerű mutatványai. Őszintén bevallom, hogy a dummer Augusztok jóízű bohóságain soha és sehol annyit nem mulattam, mint Kjöbenhavnban. A Tivoli pedig ragyogó kiállításával, százféle változatosságával a legelőkelőbb mulatóhelyek közé tartozik. Van ott színház, paprikajancsi-bódé, körhinta, variete-előadások, aquarium stb. stb. Maguk a látnivalók órákhosszat tudják szórakoztatni az embert, a mellett azonban legalább tíz vendéglőben a gyomor igényeiről gondoskodnak. Mindenütt zene, tingl-tangl stb. hallik. Szóval Kjöbenhavn egy valódi világváros, a melynek csak félmillió lakosa van ugyan, de a jólét, a gazdagság, mely a virágzó kereskedelem és földmívelés nyomán keletkezett, mindenütt dicsekedve mutatja hatalmát.

Hazafelé záradékul rendszeren benéztünk a városháztéren levő Bristol szállodába, a hol esténként cigánymuzsika szórakoztatja a publikumot még pedig akkora vonzeróval, hogy az elegáns helyiség rendszeren tele volt a magyar zene kedvelőivel. Isten tudja hogyan, de a füstösök az első pillantásra észrevették bennünk a magyart s rögtön a Rákóczi indulóra gyújtottak, aztán pedig sorra szedték a jobbnál-jobb magyar nótákat hogy a szívéinket eltöltsék a honvágy édes gyönyörűségével. Rendszeren találtunk néhány honfitársat is, a kik itt a magyar muzsika verőfényében keresték a hazai ismerősöket. Sokat beszélgettünk velük, a mi és az ő viszonyaikról.

Mindegyik bevallotta, hogy az élelmes embernek nagyon is jó dolga van a külföldön s kétszer-háromszor annyit kereshet, mint itthon, a hol az ipar is, a kereskedelem is csak csigalépésekben jut előre a haladás útján.

Magyar bort, például, sehol sem találtunk, hanem helyette az olcsó, olasz vinkót kaptuk s azt is tizszeres áron, mint a hogyan a hazájában hozzájuthatnánk. A honfitárs keseregve emlékezett meg ilyenkor a magyar kereskedők nemtörődömségéről, a kik mind azt várják, hogy a külföld őket, illetőleg terményeinket felfedezze. Csak egy kis élelmesség kellene hozzá s rövid idő alatt gazdag emberré válhatna az, a ki a tüzes, illatos boroknak a külföldön piacot teremtene. Az északi népek hideg légkörben élván, sok szeszt fogyasztanak s náluk a bortermelésnek csak a hírét ismervén, legfeljebb pálinkagyártásról beszélhetnek. A jó magyar bor rövid idő alatt óriási népszerűsége tenne szert náluk.

— Pedig hány százezer hektol. jó magyar bor hever a mi pincéinkben — sóhajtottuk — és egy árva lélek sem kérdi a gazdájától, hogy mennyiért adná, ha kellene.

Az utcán mód nélkül meglepett a byciklizók sokasága. Soha annyi biciklizót nem láttam, különösen a szépnemből, mint Kjöbnhavnbán. A reggeli órákban, mikor a nagyterjedelmű város távoli utcáiból a férfi és női hivatalnokok a belváros utcáiba hivatalba mennek, szinte egymást érik. Egy-két négyszögölnyi területre gyakran 10—20 hölgy összeterlődik, várva, míg a forgalom valahogyan kibontakozik. A hasonlatok embere levén, bizony ismét valami analog képet kerestem s nem tehetek róla, hogy a falusi csendélet jutott eszembe, mikor reggelenként a libapásztorok sűrű rajba tovavonuló seregüket kormányozzák a virágos mező irányába.

Schuhmacher bácsi az utolsó délutánt egy kedves meglepetésre szánta.

— Ma megnézzük Dánia egyik legnagyobb

és legnevezetesebb ipartelepét, a Tuborg-sörgyárat; a hol a hölgyek és urak igen sok hasznosat tapasztalhatnak s a szépet pompásan kapcsolhatják össze a kellemessel.

Tuborg a tengerpartján épült Klampenborg és Skotsborg, Kjöbnhavn nagyszerű fürdőinek útjában. Szíves vezetőink végigvezettek bennünket a gyár összes helyiségein. Bemutatták az óriási töltőgető helyiséget, a hol 500 ember és asszony egész nap üvegeket mos és töltöget. Bemutatták az óriási pincéiket, a hol a sörök óriási hordókban, egész hordóvárosban elraktározva pihennek. Végül pedig fölvittek bennünket a hatemeletes helyiségükbe, a hol az árpalé óriási üstökben főtt. Egy-egy üst lehetett 6—700 hektoliteres s lehetett belőlük legalább 10—12 egymás fölött. A bemutatás vége pedig mi lett volna egyéb, mint hogy a magyarok bibebant magnum áldomás. A szíves dánok a legjobb söreiket hozták fel s néhány szerény hordócskával elszürettek velünk. Azonközben persze megkötöttük a magyar-dán szövetséget és parolára megígértük, hogy szárazon és vizen, de különösen a sörös poharak mellett föltétlenül számíthatnak a magyarra. Ha azonban az utuk Magyarország felé hozná őket, valahogyan el ne feledkezzenek rólunk. Akkor aztán mi is megmutatjuk azt, a mink van, a jó tüzes magyar bort. Attól azonban nem konyul ám le az ember bajusza, meg el se nehezedik ám, mint a dán sörtől, hanem a csillagos eget is leszedi széles jókedvében és sirig tartó barátságot köt a jó emberével, de ha a hangulat másként bagozódik, esetleg meg is agyabugyálja, hogy aztán annál ékebben békülhessen ki vele.

Világért se mulaszthatnám el, hogy a legkellemesebb szórakozásról, a fürdőről meg ne emlékezzem. Jó volt a stockholmi, sokkal jobb a christianiai, de a kjöbnhavni mindkettőt messze felülmulta. Ki is használjuk az alkalmatosságot, egyszer Klampenborgban s egyszer Skotsborgban élveztük a tenger legremekebb ajándékát. Nem

messze, alig pár mérföldnyire emelkedtek a svéd partok hegyei, közelünkben a gőzhajók siklottak tova s mi a kristálytisza hullámokban lubickoltunk, míg a sós víz engedte a gyönyörűséget. A dánok, hasonlóan svéd és norvég kollégáikhoz, mód nélkül szeretik a fürdést. Ezért is fürdőhely a dán part órák hosszáig tartó járáson át. Villák, parkok és pompás szálas erdők egymást követik. Aki pedig végignézi a fürdőpublikumot, meglepődve látja először, hogy a dánok is emáncipálják magukat mindentől, a mi őket a szabad mozgás élvezetében gátolhatná, másodszor tetőtől talpig olyan a bőrük, mint a rézbőrű indiánusoké. Órák hosszat henteregnék a nap sugarainak kitéve s aztán kiúsznak a tengerbe, s a vízfürdő után újra a napfürdőt élvezik. Egészségesek, izmosak és edzettek is ám, akár az acél. Ezért az egyért mód nélkül irigylem a dánokat.

A skotsborgi kirándulást egy remek erdei séta fejezte be, mely után késő este tértünk haza, hogy a másnapi tovautazáshoz készülődjünk.

Magát Dániát tulajdonképen csak akkor kezdtük megismerni, mikor 25-én Kjöbenhavn elhagyva, vonatunk derékban keresztülvágta az országot és keletről nyugati irányban a kikötő felé tartottunk, hogy Korsörből a tengeren Kielbe, onnan pedig vasuton Hamburgba utazzunk. Csak a magyar Alföld dicsekedhetik olyan szép sima területekkel, a milyennel a Teremtő Dániát megajándékozta. Természetesen nem akkora terjedelemben, de az alföldet jellemző megillető minden sajátsággal. Széles, gazdasági épületekkel körülvett tanyai házak tekintenek a julius végén még hullámozó vetésekre, a láthatáron 10—15 szélmalom kerekai lóbálóznak a levegőben s a csend és nyugalom szüziességét csak a legelésző nyáj kolompszava riasztja föl. Szóval mindent találunk csak változatosságot nem.

Németország.

Hamburg.

Korsőrből körülbelül 3 óráig hasította hajónk a tenger tiszta hullámain, míg Kielbe, Németország sokat emlegetett hadikikötőjébe értünk.

Nem mindennapi érzelmek közt néztük Németország ujabbkori történelmének ezen forrását, a kohót, a hol a Germania szobrának homlokára koszorut kovácsolnak. Németország, mint tengeri nagyhatalom innen indul ki. Páncélos hajói, a melyek a tengeren is bemutatják a megifjodott óriás dagadó, acélos izmait, innen vonulnak kifelé a tenger hullámaira, hogy meggyőzzék a világot a büszke német hatalmáról, hogy nemcsak a szárazon jelölte vér és könny győzelmei útját, hanem a tenger sós zöld vizén is bátran hirdetheti az erősebb jogát.

A kieli kikötő 12 kilom. hosszú s a ki Németországon erőt akarna venni, ezt az utat vérevel kellene megjelölnie. Két oldalt a partot szelid emelkedésű hegyek koszoruzzák. A város közel másfél százezer lakosával jórészt a hadi tengerészet után él. Torony magasságú, üveggel fedett dockok alatt a hajóépítők ezrei dolgoznak a munkába vett hajókon, a melyeket aztán könnyű szerrel tolnak ki a közvetlen közelükben hullámzó tengerre.

A vámvizsgálat után sietve vonatra ülünk, hogy még július 29-én, szombaton, Hamburgba érkezünk. Késő este volt már mikor szállodánkba érve, a rég várt vacsorához siettünk. Egy kis meglepetés várt ránk: a Rákóczi induló ünnepi hangjai.

Fölvillant a szemünk, egymáshoz ütöttük a bokáinkat.

— Gyerekek itt aligha jó világ nem lesz, ha így kezdik.

A zenekar pódiumáról pedig nem is mindennapi arcok mosolyogtak felénk, — egy teljes női zenekar s oly lelkesedéssel huzzák Rákóczi marsa után a többi, magyarnak valót, hogy hirtelenében elfelejtettük, hogy valaha fáradtak is lehettünk. Hiába! a magyar idegen földön is magyar marad s ha százszor körülveszi is az idegen légkör és idegen benyomások, csak egyetlen hűrt kell megpendíteni s a régi valóság hamisítatlan mivoltában tűnik ki. De egészen őszinte akarván lenni, bevallom, hogy elcsitítottuk keblünkben a fölébredt oroszleányt. Az a sok bamba német ugysem tudott volna bennünket megérteni. Isten tudja hányadik volt már a pohár, a melyet az árpa levéből elfogyasztottak, nem tudják azok, hogy a magyar ember nem így szokott magyar muzsika mellett mulatozni.

Reggel félálomban szunnyadoztam még, mikor Hamburg speciális zaja megütötte a fülemet. Nehéz volt még a felkelés, tehát álmodoztam tovább. Azt álmodtam, hogy a kicsi falunkban vagyok kora reggel s a teheneket hajtja ki a pásztor a mezőre. Lassan gyülekeznek s közbe ez is, az is keservesen elbődül.

— Talán ideje volna már föl is kelni, szólalt meg közelemben Miska barátom, — ma még nagy dolgok várnak reánk.

— Hol is vagyunk?

— Hamburgban, a sikkasztók gyűlhelyén.

— Miska! ne sértegezz, szóltam nagyot ásitva. Gondolatom a lesóványodott pénztárcámra tévedt — Csak azt szeretném látni, a ki az én zsebemben az utiköltségre szánt 900 koronámból 50-nél többet kivadász. Tehát Hamburgban vagyunk, a németek nagyszerű kikötő városában s én a hajók kürtjének sűrű bűgását álmaimban tehénbögéssel hasonlítottam össze. Ez se rossz!

Összeszedelőzködtünk s utimarsalunk rendelkezése szerint a szálloda előtt gyülekeztünk.

Három emeletes kocsi várt bennünket, mindegyiken tizenkét magyarnak jutott hely. Hamburgot legjobb így bejárni, különösen annak, a ki oly kevés idővel, potom egy nappal rendelkezik, mint jó magunk. Néhány órai kocsizás a városon keresztül megismertet bennünket annak minden nevezetességével.

Őszintén megvallom, hogy Hamburgot más-ként képzeltem. Azt hittem, egy óriási kereskedő város fogok látni, a hol az embereknek csak egyetlen gondjuk van: a pénzszerzés: Hogy az utcák csupa kereskedelmi házakkal, bérpalotákkal, börzeépületekkel stb. vannak telezsufolva s pénzért lóto-futó emberek taszigálják a jámbor halandót. Ha valaki az ellenkezőről meg akar győződni, elég, ha az Alster partján végig megy. Az Alster tulajdonképen egy óriási tó, a mely a város közepén terül el s a szabad tengerrel is összekötetésben van. Vizének sekélyisége miatt kereskedelmi hajók nem járhatják, de apró propellerek sűrűn siklanak végi a sima vizén. Hamburg szépsége az Alster köré csoportosul. Épenséggel nem tulzok, mikor idyllikusan kedves helynek mondom. Gyógyörü palotái, virágos kertek kertében épült villái a gazdagságnak és jóízlésnek alkotásai. Órák hosszat mentünk s nem győztünk jobbra-balra nézni, annyi látnivalója akadt a szemünknek. De azt se gondolja senki, hogy Hamburg utcái csak a vásári forgalom számára építvék. Szélesek, egyenesek s a paloták sincsenek kisebb számban, középületei pedig, melyekben a művészetek és tudomány egyaránt otthont találnak, igazi monumentális alkotások. Legszebb középülete a többi mellett is a nagyszerű városháza, mely fény, elegancia tekintetében, azt hiszem, Európa bármely városházával kiállja a versenyt.

Az utmutató szerint Hamburgnak főnevezetessége a kikötője. A kis, piszkos Elbe, a melyet Csehországban s Dresdenben láttunk, itt már hatalmas nagy ut'lesz, meghizik, kiszélesedik s

tengereket járó, óriás hajókat fogad keblére. Hamburg kikötője tulajdonképen az Elba torkolata, melytől a tengert még mérföldek távolsága választja el. Európának egyetlen kikötője sem hasonlítható a hamburgihoz. Mikor a régi Hamburg utcáin keresztülmenve, a parthoz értünk, egész sereg árboc villogott felénk. Egy egész nagy erdő. Alattuk pedig a nehéz, sulyos testű hajóoldalak pihenték fáradságukat, mintha jelezni akarták volna, hogy a nyugalmat megszolgálták, hiszen legtöbbször hónapokon keresztül birkóznak a tenger hullámaival, míg a nagy világot járják. A kikötő megtekintése úgy érdekes, ha az ember hajóra ül és úgy járja be a hajóvárost. Mi is úgy tettünk s egy másik társasággal együtt hajóra telepedvén, az egész kikötőt körüljártuk. Direktörünk vezetőről is gondoskodott, a ki gyorsan pergő nyelvével, ékes kappanhangon kiabálta az egyes hajók neveit, utazásuk irányát.

— Ez a hajó tegnap jött Amerikából, ez holnap indul Chinába, amaz ausztráliai útját piheni, ez pedig Columbia és Europa között szokta a közlekedést közvetíteni — és így tovább.

Az Elba torkolata Hamburgnál tulajdonképen vékony szárazföldeknek benyulásából, tömördek mesterséges szigetből és a körülöttük hullámzó tenger, illetőleg az Elbe vizéből áll. Van belső-, középső-, felső-, külső-, kőszén-, petroleum-s a jó Isten tudja hányféle kikötő. Külön helyük van a vitorlásoknak, a nehéz tengeri hajóknak, a hadihajóknak. De mindemellett valamennyi katonás sorrendben sorakozik egymás mellé. A parton ott várja őket az óriási elevátor, a mely őket nehéz terhüktől megszabadítja s a melynek másik végére nyomatékul 100—150 tonna ellensúlyt akasztanak. Mellettük várakozik aztán a vasuti kocsik gárdája, mely a világ minden részéből összegyűjtött árukat további rendeltetési helyére juttatja.

A programhoz tartozik egy egy nagyobb szabású hajó megtekintése is. Mi egy gyönyörű

uj személyszállító hajóra jutottunk, a Borussiára, a mely a következő napokban volt Japánba indulandó. Berendezése, felszerelése teljesen modern s a legkényesebb igényeket is kielégítheti. Egyébként pedig egy egész város, a mely hét emeletes és 2000 embert szállít. Tessék elképzelni, hogy ennek a rengeteg embernek valamennyinek van helye, a hol járkál, a dolgát végzi, van helye, ahol étkezik, a hol alszik, a hol szórakozik, fürdik. És pedig különböző osztályokra osztva. A kapitánynak és legközelebbi környezetének olyan elegáns berendezésű helyiségei vannak, a milyennel a legkényesebb kaszinói igények is kielégítést nyernek. Az alantasabb tisztek egy emelettel lejjebb szórakoznak, a legénység összes kényelme pedig az egymás fölött elhelyezett ágyvárosban van. A gépház egy valószínű pokol, hol épencsak megsülni nem muszáj. A harmadik emeletről néztünk lefelé a szédítő mélységbe s bámultuk az óriási géprészeket, melyek tengelyeinek átmérője egy méter vastagságot is elér. Ezek körül, vagy alatt vannak a konyahelyiségek, a honnan ezt a töméntelen sokaságu embert naponta háromszor-négyszer enniivalóval ellátják. Aztán hol van a hely, a mely ekkora embertömeg számára kellő mennyiségű ételmet visz, mert hiszen az ilyen hajó nem köthet ki minden másnap valahol, hogy 2000 ember számára a piacon bevásárlásokat végezzen. S hol van mindezek fölött a széntömeg, a mellyel ezt a hajókolosszust heteken keresztül fűteni képesek?

Arról mindenesetre bizonyosak lettünk, hogy a Borussian aligha kaptuk volna meg oly könnyű szerrel a tengeri betegséget, mint a mi filigrán kis Hadzelünkön. Ezt még az öreg Oceánnak is kunszt megtáncoltatni.

Visszafelé más uton haladtunk s más oldalról is megcsodáltuk az uszó világrészt, nem is világrészt, hanem világot, hiszen a földnek nincs olyan része, a hol ezek a hajók meg ne fordulnának, a honnan regélni, mesélni ne

tudnának a csendes pihenés óráiban. Mert hát látogatásunk napján épen vasárnap levén, munkaszünet napja volt. Az egész kikötőben csak azok voltak, a kiknek jelenléte feltétlenül szükséges. A többiek bementek a városba istentiszteletre, aztán pihenni. A törvény ezt így rendeli s ezt mindenki megtartja, még ha nem tetszik is, mert a törvény büntető záradékokkal is körül van sáncolva. No lám! hol áll Hamburg mitőlünk és hol állunk mi Hamburgtól! Mikor érik meg Magyarország törvényhozása annyira, hogy a lelki táplálkozás parancsoló szükségességét is be fogja látni.

Visszafelé megnéztünk néhány templomot, melyek közül különösen a szt. Miklós temploma remek csúcsíves stílusú alkotás, gyönyörködtünk a remek városházában s a déli órákban némi bevásárlást eszközöltünk, a szokásos albumokat stb. vettük össze. Megjegyezni akarom ugyanis, hogy a boltokat délben egy órára kinyitják, hogy az emberek a föltétlenül szükséges bevásárlásokat végezhessék.

Délután Hamburg másik nevezetességét néztük meg, az állatkertet. Nagyobbszerű — tudtommal — egész Európában nincs. A területe lehet akkora, mint a pesti városliget. Hegyeken, völgyekben, ligetekben, barlangokban, tavakban itt van elosztva az állatok száz és ezer féle faja. A legkiválóbb és legszebb példányok mindenünnen. Könnyen jutnak hozzá. Hiszen a kikötőbe mindennap jön egy-két hajó, a mely a föld tulsó végéről hozza áruit. A többivel együtt miért ne hozhatna magával a kapitány exotikus vadállatokat is, melyekkel hazájának, Hamburg városának s azontul magának is dicsőséget szerezhet. Majdnem mindegyiken rajta is van, hogy N. N. kapitány ajándéka. Társaságunk egy része elment a város másik szélén levő vadállatvásárba. Mert Hamburg arról is híres. A tulajdonos készséges előzőkenységgel mutatta be nagy választékának egujabb érdekességeit, a melyek közül külön-

sen két gorilla vált ki, a milyeneket Európában ez idő szerint találni egyáltalán nem lehet, mert a mi klimánk meg szokott ártani a kis kedves tüdőcskéjének s rövidesen náthát, majd köhögést, aztán hurutot, végül pedig tüdővést kap és hitványul elpusztul a mi nyomorult éghajlatunk alatt.

Késő estig barangoltunk a fényesen kivilágított utcákon s ha Hamburgot egész általánoságában nem is ismerhettünk meg — azt hiszem, hogy egy hónap is kevés lenne hozzá, — de a fővezetességekkel, a legszebb és legmegragadóbb pontokkal nagyjából ismerősek lettünk.

Leipzig.

Hétfőn Leipzigbe utaztunk. Végigrobogva Poroszország sík és dűsan termő gabonaföldjei között, Magdeburgnál állomást tartottunk, majd tovább száguldva, Leipzigben állapodtunk meg.

Leipzig azok közé a városok közé tartozik, a melyek a német óriás ifjui hatalmának tünevényes erő kifejtését jellemzik. Ha Európában valaki a haladást tanulmányozni akarja, először Németországot nézze meg. Példa rá Leipzig, mely rohamos fejlődése útján rövid idő alatt a világ-városok első soraiban foglal helyet.

A délelőttöt sétálással töltöttük, illetőleg a boltokban gyönyörködtünk. A festészetnek és iparművészetnek annyi csodálatos alkotását láttuk, a melyről jóformán fogalmunk se volt. A mi szemnek-szájnak kedves, meg van ott mind, csak egy ne hiányozzék: a nervus rerum gerendarum, a pénz s akkor boldog birtokosai is lehetünk. A városház itt is a legmonumentálisabb alkotás, a melyre nem sajnálják a milliókat. Közepén egy masszív óriási torony emelkedik, a mely az egész város fölött uralkodik. Nem messze tőle régi műveltében fentartják a régi városházát is. Mintha dicsekedni akarnának vele, hogy im! nézzétek: egy századdal ezelőtt kielégítette igényeinket ez az alacsony, egyemeletes, apró ablakos, szűk kis

vityilló s most négy emeletes, négy utcára szóló óriás hirdeti, hogy mekkora lépéseket tett Leipzig a haladás útján. Nem szólok a pompás operáról, a vele szemben álló képtárról, az egyetemről, legfeljebb a Buchändlerbörset, a könyvkiadók börzójét említem. Mert Leipzig első dicsőségét a könyvkereskedés révén szerezte. A mit a könyvnyomtató ipar ujabban alkotott, a mit a gépekben haladott, a mit a könyvkészítés művészetében szépet, meglepőt egyáltalán elképzelni lehet, azt itt mind megtalálhatjuk. A legszebb és legérdekesebb könyvekből óriási állandó kiállítást rendeznek, a mely a közönségnek rendelkezésére áll. Mindenki megnézheti, gyönyörködhetik benne s ha tetszik, megrendelheti, pár nap alatt otthon élvezheti. A nagy vásár azonban minden évben négyszer van. Ilyenkor jönnek össze a kereskedők a világ minden részéből. Az élelmes németek azonban elég ügyesek voltak ahhoz, hogy a könyvkereskedés révén az összes kereskedelmi cikkekre kiterjesszék a közönség figyelmét. A nagy évszaki vásárlások idején Leipzigban már nemcsak könyveket, hanem minden elképzelhető árut vásárolhatnak és pedig akkora mennyiségben s olyan minőségben, a mely az egész világon elsőrendű. Egész városrészt építenek már ily kereskedelmi áruházakból.

A ki Leipzigit ismeri, bizonyos sajnálkozással gondol Dresdenre, mert Szászország gyönygét, a kedves, a szeretetreméltó, a tiszta, szép Dresdent ma már messze tulszárnyalja az ifju óriás, Leipzig kereskedelme, ipara, sőt hovatovább a művészete is előkelőbb helyen fog állani a csendesen, nyugodtan haladó fővárosénál.

A délutánt kirándulásra szántuk. A lipcei csata színterét akartuk megnézni, a hol 1813-ban a népek csatája folyt, mikor Napoleon a németek, osztrákok és oroszok hagseregeivel mérte össze a franciák világgraszoló hatalmát. Az óriási sikság fölött most egy dombra állított oszlop emlékeztet csupán a világ egyik legnagyobb csatájának

színhelyére. Az oszlop tetejére Napoleon tábornoki sapkája, kardja van elhelyezve, az oldalán pedig e felírás olvasható :

Hier weilte Napoleon am 14-en oktober 1813. die Kämpfe der Völkerschlacht beobachtend. (Itt állt Napoleon 1813. okt. 14-én a népek csatáját szemlélve). Az évfordulója épen ma van, mikor e sorokat írom.

A helyhez közel most egy nagyszerű, több millióba kerülő muzeum épül, a melyben a napoleoni hadjáratokra vonatkozó összes emlékeket össze fogják gyűjteni.

Közelben pedig utakat csinálnak, a melyek egy leendő városrész utcái lesznek. A házakat majd később építi rá a leipzig-i háziurak serege.

Este megnéztük a Palmengartent s lezártuk Leipzig látnivalóit is.

Osztrák földön.

P r a g. (Prága.)

Végső érdekességnek Prag városa maradt, az ősi, a történelmi korok forгатagában megkopott Prag. Egy napunk maradt rá s ezt a mi szerény igényeinkhez képest elegendőnek is találtam, noha mód nélkül sajnáltam volna, ha el kell mulasztanom.

A ki egy darab régiséget akar látni a középkorból, Pragban megtalálhatja. Valami csodálatos módon kiűtött ez a város a modern városok keretéből, melyeket utazásunkban végignéztünk. Bármerre nézzen az ember, mindenütt vén, százados alkotások moha, zománca tűnik szemébe. Nagy időkről, véres harcokról, a győzelem és nyomoruság örökké váltakozó s megszűnni nem tudó történetéről regél az egész város, a hol minden talpalattnyi földet sokszorosan megöntöztött a hazát védő és ostromló seregek piros vére. A szlávok, németek és magyarok csatáinak a hitvédelem és hitujítás rombolásainak ütköző pontja volt e hely. S ezért egyik legérdekesebb városa egész Európának.

Maga a város képe első pillanatban Budapestre emlékeztet bennünket. Ezt is egy széles folyó metszi keresztül. A Moldva vízének széles medre mellett emelkedik az ősi Hradsin vára, büszke tornyaival, királyi palotájával, régi kasszárnyaival és gyönyörű csucsives dómjával. Mögötte, akár a budai Svábhegy és folytatásai, hosszú láncolatban nyulnak föl a hegyek Észak-Csehország felé. A Moldva másik partja, a pesti oldalhoz hasonlóan lapos síkság, a melyen a modern Prag csinos palotái kezdik tulszárnyalni a középkorból visszamaradt emlékeket. Egy azonban éles különbséget jelent: az a sok hegyes tornyu épület, mely a cseh fővárost jellemzi, távolról mintha fogpiszkáló erdő emelkednék ki a

házak tömegéből. Minden nevezetesebb épületük tetejét kicsucsosították s a középső, toronyalakba átmenő tető sarkaira, vagy oldalaira egy sereg apró, hegyes tornyocskát ékeltek. Ez az első pillanatra jellemzi a prag építési modorát.

Első utunk a Hradsin felé vitt. Villamoson keresztül robogtunk a legélénkebb utcákon s a Moldva másik partján megnézvén Radetzky érdekes szobrát, szép lassan fölballagtunk a csehek ősi fészkebe. Miska barátom tavaly végigjárta már s mivel látott sok olyasmit is, a mit épen-séggel nem volt érdemes látni, oly ügyesen válogatta ki a legérdekesebbeket, hogy pár óra alatt készen voltunk vele. Így pl. a királyi palotát nem néztük meg. A külseje sem imponál, kopott régi kalitka bízik, a melynek belső termeiben is csak szű és molyseleg képviselik az uralkodóházat. A kik megnézték, nem győztek eleget boszankodni az elfecsérelt idejükért. Az érdekes Schwarzenberg palota, a nemesalapítványi hölgyek intézete s az egyszerű érseki palota után a legszebb egész Prag legérdekesebb alkotását, az épülőfélben levő csucsives dómot néztük meg. Méreteiről hamarosan fogalmat al-kothatunk, ha elgondoljuk, hogy hossza 160 m. s a tornya 100 mtr. magasságra emelkedik. Belül a kész részeken egy valóságos kincsesbánya tárul fel, a többi rész pedig a cseh főváros élő krónikája. Még gondolatnak is bizarr, hogy ez templom hatodfélszáz esztendő óta épül és még mindig nem tudott elkészülni. A folytonos háboruskodások alatt nemcsak a pénz fogyott ki, mely e művészi alkotás létesítésének gátot vetett, hanem az ellenség ágyugolyói is a dóm büszkén emelkedő tornyaiban, vagy karsu falaiban tették a legtöbb kárt. Majd a vallásháboruk borzalmai következtek s a hussziták táborá a régi katolikus templom százados ereklyéinek elpusztításában mutatta ki hitelveihez való hűségét. Aztán újra háboruk következtek s az építés ma is csak egy háromnegyed részében kész alkotást mutat-

hat be. A csehek azonban bölcsen segítettek magukon, mert a kész részeket elfalazták az épülőfélben levőtől s így is egy tágas szép templomban dicsérik az Istent. Maga a templom, — mint említettem — egy valóságos kincsesbánya, a főoltára, a cseh királyok temetkezési helyei, síremlékei, a koronázási kápolna, a kincsesház, de legkivált nepomuki szent János színezüstből készült síremléke a legremekebb alkotások közé tartoznak. A csehek nagy szentjének tetemeit egy remekművű ezüst koporsó foglalja magában. A koporsó tetején szent János életnagyságu térdelő alakja van, kezében a feszülettel. Az egész koporsót pedig két térdelő angyal tartja a kezében. Mindez a körülötte levő nagyszerű diszítésekkel együtt színezüstből készült s csupán az anyag értékét félmillió koronára becsülik.

A templom oldalánál a sárkányt ölő Szent-György vasból öntött lovasszobra áll, a mely bennünket annyiból is különösen érdekelt, mert készítői, a Kolozsváry testvérek, magyar emberek voltak s már 150 esztendővel ezelőtt dicsőséget és elismerést szereztek a magyar művészi tudásnak. Még megnéztük a helyet, a honnan a 14-ik században a rezonirozó városatyákat az ablakokon szórták ki s a sokféle kaszárnnyal mellett elvonultunk egy csendes barátkolostor árnyékába a multak nagy történeteinek elmélkedni és — sörözni. Mellettünk egy fiatal pap telepedett le s végtelen egykedvűséggel nézett keresztül a fejünk felett. Később megtudtuk a lenéző fitymálás okát is. A vendéglői személyzettel ugyanis — csehül nem tudván — németül beszéltünk. A német szó pedig úgy nyilallik a csehek oldalában, mintha bicskát forgatnának bennük. Az atyafi nem törődött a közös papi mivoltunkkal, mert ő elsősorban csehnek született, a cseh pedig hazafiúi becsületből és kötelességszerűleg utálja a németet, akár a kukoricagölgödint. Mikor aztán nagysokára megértettük egymást és kisült, hogy a német a mi gyomrunkban is benn van, a cseh atyafi ábrá-

zata kivirult s talán az egészségünkre, s a nemzeti eszmék diadalára is poharat üritett.

Egyébiránt ez a tulzott sóvinizmus általános a cseheknél. Nem is minden respektus nélkül gyötörtük ám a német nyelvet. Ismerőseink, a kik Prágban jártak, figyelmeztettek bennünket, hogy német szóval órákhosszat elüldögélhet az ember a cseh vendéglőben, nem hoz neki senki egy csöpp italt s egy falat ételt. Ha pedig gorombáskodik, kidobják s ha azzal sem elégszik meg, egy kicsit meg is verik. A villamos vasutakon a világ minden kincseért ki nem tennének egy német írást, sőt az utcákon is mindenütt cseh jelzések vannak, a melyek mellett oly könnyen eltévedhet az ember, hogy akár órák hosszát bolyonghat a szűk, tekervényes, sikátorforma utcáikon. Szóval az osztrák sógorok az ő határtalan szeretetreméltóságukkal, no meg persze a Gesamtmonarchiára való törekvéseikkel alaposan megkedveltették magukat s így sikerült elérniök, hogy a német szó vörös posztóvá vált a csehek szemei előtt. Ki is tüztük ám a nemzeti-szinü kokárdánkat, hogy üres zsebünk mellett legalább németeknk ne nézzenek bennünket.

Az erősen fejlődött nemzeti érzésnek egyébként meg van a természetes oka is, mikor elgondoljuk, hogy Prag 300,000 lakosa közül 15,000 a német s a bécsi jóakarat ezek malmára szerette volna a vizet hajtani. Nem csoda tehát, ha a cseh oroslán felébredt s erősen mutogatja a körmeit.

Ifjabb éveimben mindig úgy képzeltem a cseheket, hogy valamennyit az überpisze orr jellemzi, a melyet folyton védeni kell, hogy az eső bele ne essék. A hazánkba szalasztott csehek 90 százalékát ugyanis mind ilyennek ismertem. Mostani tapasztalataim kissé javítottak a régi felfogáson s ha nem találtam is a cseheket valami ideális szép fajnak, de mégis olyannak, hogy jó órájában ki tudna az ember velük békülni.

Pragnak van egy-két csinosabb középülete, melyre a modern haladás nyomta rá a bélyeget.

A nemzeti muzeum, a Rudolfinum (képtár) s a képzőművészetek számára épült palota, a nemzeti színház stb. Ez azonban kevésbbé érdekelt bennünket, mikor lépten-nyomon a középkori építészet maradványait csodálhattuk. A városház maga egy rendkívüli érdekesség a multból a csucsives stylusával, alacsony íveivel, régi órájával. A régi lőportorony, a Károlyhidnál emelkedő tornyos árjáró pompás emlékei a multnak. A Károlyhid minden oszlópa fölött, jobbról-balról egy-egy szent szobra áll (összesen 30) középen pedig egy feszület, emlékeztetőül arra a jelenetre, mikor Vencel cseh király Nepomuki szent Jánost a gyónás titkának el nem árulása miatt a Moldva vizébe dobatta, hogy nagyszerű erényeért vértanui halált szenvedjen. A csehek igazi benső tisztelettől környékezik nagy szentjüknek emlékét s az ember lépten-nyomon találkozik a szent János tiszteletére irányuló emlékekkel. Egyáltalán elismeréssel kell meghajolnunk a csehek buzgó valóságossága előtt. Van vagy 60 templomuk, egyik ékesebb a másiknál s a mi a fő, a nap bármely órájában léptünk akármelyikbe, ájtatoskodót mindig találtunk bennük.

Prag egyik érdekessége a zsidó negyed. A katolikusok után legnagyobb számban a zsidók élnek Pragban s számukat 15,000-re teszik. Egész külön negyedük van: a ghetto s benne minden képzelhető pizok, a mi egy ilyen helyet jellemezhet. Pragnak egyáltalán sok az apró, tekervényes szűk utcája. A ghetto azonban valamennyi alatt áll, a melyhez legfeljebb az olaszországi pizkos talián utcákat lehetne csak hasonlítani. Ha az ember végigmegy rajtuk, nem tudja, mikép óvja magát: a lábai alá nézzen-e, hogy valami szemétdombon fel ne bukják, a fejét féltse-e, hogy valamivel nyakon ne öntsék, vagy a ruháját, melyet a járókelők nem szagtalan és nem pizoknélküli öltözkészékhez érinteni nem akar.

A lakosok künn tanyáznak az utcán, ott ülnek a kapuban, vagy a küszöbön, intézik üz-

leteiket vagy pletykáikat s lenézik és végigkritizálják azt, aki arra megy. Természetesen rengeteg gyerek is szaladgál, kiabál és ordít, hogy a kép teljessége semmiféle hiányosságot ne szenvedjen. Megnéztem ezt is, hogy fogalmam legyen róla s különösen a város közepén az utcák közé ékelt zsidótemetőt is láthassam, a melyet a zsidók legalább ezer esztendősen tartanak. Rozoga deszkakerítés környezi és sűrűen egymás mellé rakott dűledező, mohtól belepett kőlapok jelzik régi zsidó írással az alattuk pihenők emlékét. A praktikus felügyelők természetesen illő belépődíjat szednek a látogatóktól.

Egyébiránt a modern haladás izlése a ghetora is kimondta a halálos ítéletet s ma széltében-hosszában bontják Prag legpiszkosabb érdekességét.

Prag tulajdonképen a szétoszlás helye volt. Társaságunk kisebb része itt elvált már tőlünk. Karlsbadba, Marienbadba, a Vág felé s a szélrózsa minden irányába kezdtek szétszökdösni. Direktörunktől is itt vettünk bucsut, a ki az uti marsal parancsnoki állását a házastárs rőzsálcáival sietett fölcserélni. Hogy hálánknak kifejezést adjunk, egy szerény, de azt hisszük, kedves ajándékkal, egy látcsóval leptük meg, a melyen keresztül nagyítva fogja szemlélni az élet minden örömét s kicsinyítve minden szomorúságát.

A társaság nagyobb része még Wienig együtt maradt. Ugy összeszoktunk, úgy megszerettük egymást, hogy bizony-bizony nagyon fájt a szívünk, mikor az elválás gondolataival kellett törődnünk. Öt hétig nem gondolni semmi búval, csak szórakozni, kellemes örömek közt tanulni, bohém életet élni — óh ez mindannyiunkra feledhetetlenül kedves volt. Szerezni egy csomó jóbarátot, akiket újra széthord a szél az ország minden határa felé, tőlük elbucsuzni, — ez volt a legfájóbb utazásunk minden baja közepett. Ha volt valami, ami vigasztalni tudott, az édes otthon viszontlátása volt, az, hogy ismét

a mi szegény, de szép és rajongva szeretett magyar hazánkba érkeztünk, a hol sokkal kevesebb a művészi, a nagyszerű, 15—20 fokos mérsékelt levegőjárás helyett 30—40 fokos vesz bennünket körül, de legalább itthon voltunk s beszélhetünk sokat, nagyon sokat arról a sok gyönyörűségről, a mely a szívünket, lelkünket megterhelte és mégis mindamellett azt mondhatjuk: bármily szép, bármily jó volt idegenben, de mégis legjobb itthonn és soha nem szabad megfedkez-nünk arról, hogy áldjuk Istenünket, mert magyaroknak teremtett bennünket.

